

STUDIA
(vědecká monografie)

KOLORIZMY
V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

ROMAN KVAPIL
MARTINA ULIČNÁ

Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú.

České Budějovice

2021

Vědecká redakce VŠERS:

doc. JUDr. PhDr. Jiří BÍLÝ, CSc.; doc. Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D. (předseda);
RNDr. Růžena FEREBAUEROVÁ; PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.; doc. Ing.
Marie HESKOVÁ, CSc.; doc. Ing. Oldřich PEKÁREK, CSc.; PaedDr.
Vladimír KRÍŽ; doc. Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.; doc. JUDr. Roman
SVATOŠ, Ph.D.; doc. Ing. Jaroslav SLEPECKÝ, Ph.D., MBA; doc. PhDr.
Miroslav SAPÍK, Ph.D.

Autoři: PhDr. Roman Kvapil, PhD.
Mgr. Martina Uličná, PhD.

Recenzenti: Prof. PhDr. Eva Kollárová, PhD.
Doc. PhDr. Tatiana Grigorjanová, PhD.
PhDr. Katarína Strelková, PhD.

Vydavatel: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice, www.vsers.cz

Náklad: 100 ks

ISBN: 978-80-7556-096-4
EAN: 9788075560964

**Vedecká monografia je súčasťou riešenia projektu
VEGA č. 1/0107/18 Chromatizmus a jeho konotácie v kontexte slovan-
ských a románskych jazykov.**

OBSAH

ÚVOD (5)

1 POHĽAD NA KOLORIZMY V NELINGVISTICKOM KONTEXTE (9)

- 1.1 Historicko-filozofický pohľad na kolorizmy (9)
- 1.2 Psychologický pohľad na kolorizmy (13)

2 POHĽAD NA KOLORIZMY V LINGVISTICKOM KONTEXTE (17)

- 2.1 Imanentnosť a explicitnosť skúmanej problematiky (17)
- 2.2 Riešenie problematiky v slovenskom vedeckom kontexte (18)
- 2.3 Riešenie problematiky v ruskom vedeckom kontexte (28)
- 2.4 Zhrnutie riešenia problematiky vo vedeckom kontexte (32)

3 KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE (35)

- 3.1 Achromatické kolorizmy v slovensko-ruskom kontexte (35)
  - 3.1.1 Kolorizmus biely (35)
  - 3.1.2 Kolorizmus čierny (49)
- 3.2 Chromatické kolorizmy v slovensko-ruskom kontexte (61)
  - 3.2.1 Kolorizmus červený (61)
  - 3.2.2 Kolorizmus modrý/belásy (70)
  - 3.2.3 Kolorizmus zelený (82)
  - 3.2.4 Kolorizmus sivý (88)
  - 3.2.5 Kolorizmus hnedý (94)
  - 3.2.6 Kolorizmus žltý (101)
  - 3.2.7 Kolorizmus oranžový (106)
  - 3.2.8 Kolorizmy fialový a ružový (109)

4 SLOVNÍK INVENTARIZOVANÝCH SLOVENSKO-RUSKÝCH VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV S KOLORIZMAMI (119)

- 4.1 Kolorizmus biely (119)
- 4.2 Kolorizmus čierny (126)
- 4.3 Kolorizmus červený (132)
- 4.4 Kolorizmus modrý/belásy (139)
- 4.5 Kolorizmus zelený (141)

- 4.6 Kolorizmus sivý (145)
- 4.7 Kolorizmus hnedý (147)
- 4.8 Kolorizmus žltý (147)
- 4.9 Kolorizmus oranžový (148)
- 4.10 Kolorizmus fialový (148)
- 4.11 Kolorizmus ružový (149)

ZÁVER (151)

LITERATÚRA (157)

PREDMETOVÝ REGISTER (163)

ÚVOD

Problematika vnímania farieb a ich pôsobenia na človeka nie je v súčasnosti dostatočne pregnantne pertraktovaná, i keď ľudstvo prichádza do kontaktu s nimi od svojho narodenia a žije v kontexte s nimi počas celého svojho života a i keď podľa Démutha (2005, s. 11) [...] „*patri medzi staré, až odveké oblasti záujmu zrakom a myslou obdareného človeka.*“

Farebnosť sveta bola jedným z prvých momentov, ktoré boli stredobodom pozornosti ľudského vnímania. Farba je podobne ako napr. číslica jeden abstraktný, nehmateľný, a teda nemateriálny pojem, pretože svet okolo nás je v skutočnosti nefarebný. Všetky farby sú ukryté vo svetle, ktoré náš zrak vníma ako nefarebné, ale pritom vznikajú zo svetla, existujú v ňom a bez neho zanikajú.

Slovom farba označujeme predovšetkým všetky látky, ktoré sú schopné odrážať svetelné lúče určitých vlnových dĺžok. Ak tieto lúče dopadajú do oka, vyvolávajú v ňom popud, na základe ktorého vznikne v mozgu vnem farby. Farba môže vzniknúť i mnohými inými spôsobmi, a preto pod ňou budeme rozumieť aj všetky úkazy, ktoré sa môžu označiť ako farebný pocit alebo farebný vnem. Pod pojmom farba sa rozumie aj zrakový pocit, ktorý závisí od vlastností a stavu zrakového orgánu pozorovateľa, od podmienok pozorovania a od jeho psychického stavu.

Farby a svetlo priamo či nepriamo ovplyvňujú ľudský život, zdravie či náladu človeka. Majú veľký vplyv na telesný a duševný stav človeka, pretože sú nositeľmi energie, ktorá vie harmonizovať, povzbudiť, ale zanechať na človeku aj negatívne pocity. Prostredníctvom nich možno vyjadriť aktuálny stav ľudského vnútra či nálady, môžu vyjadriť emócie a city. Pomocou nich možno čiastočne odhadnúť aj osobnosť človeka a jeho hlavné charakterové rysy. Napríklad, kto preferuje červenú farbu, poukazuje svoju sebedomosť, kto nosí rád šedú farbu, ktorá sa charakterizuje ako nevýrazná, je pokladaný za nevýrazného človeka, niekedy za šedú eminenciu. Výpovedné hodnoty farieb sa využívajú pri zariaďovaní bytu, v móde, vo výtvarnom umení či v žurnalistike na vyjadrenie určitých udalostí a emócií.

Tému farieb prostredníctvom lingvistického vnímania (opis, analýza, komparácia) pokladáme za vhodný námet predmetu nášho výskumu, pretože ony sú súčasťou našej každodennej reality, neodmysliteľným výrazovým prvkom jazykového stvárnenia vnímania reality a súčasne sa v psychológii používajú ako diagnostický, ale aj terapeutický prostriedok. Z rôznych bádateľských prístupov, ktoré sa doposiaľ pokúšali prispieť k problematike významu farieb z pohľadu fyzikálneho, fyziologického, filozofického, psychologického, historického

ÚVOD

a lingvistického aspektu nám bol najbližší ten, ktorý sa zaoberá skúmaním lexikálnych polí lexém biely a čierny a ich kolokácií v jazykovom stvárnení na základe ich korpusového a slovníkového opisu.

Z vytýčeného prvotného zámeru sa postupne kryštalizovala aj konkrétnejšia podoba výskumnej metódy (deskribcia, analýza, komparácia, syntéza). K chápaniu symboliky, symptomatiky a signalicity farieb možno najlepšie preniknúť pohľadom na jeho jazykové stvárnenie prostredníctvom priamej a nepriamej nominácie vybraných lexikálnych jednotiek, ktoré obsahujú kolorizmus (biely, čierny, červený, modrý/belasý, zelený, sivý, žltý, hnedý, oranžový).

Fenomén farby na podklade biely, čierny, modrý, červený, zelený, sivý, oranžový a žltý približujeme v teoretickej a aplikačnej časti predkladanej monografie, pričom sa v nej okrem iných aspektov kladie dôraz najmä na lingvistické aspekty. Lexikografický a korpusový materiál je základom našej deskripcie, analýzy a rusko-slovenskej komparácie uvedených lexikálnych jednotiek a ich sémantických polí.

Ciele, metódy a realizácia výskumu

V našej monografii sme si stanovili ciele, ktoré korešpondujú s nastavenými projektovými cieľmi:

1. Deskribovať nelingvistický a lingvistický pohľad na problematiku kolorizmov.
2. Identifikovať a fixovať lexikálne jednotky s (a)chromatickým elementom v ruskom a slovenskom jazyku.
3. Sémanticky analyzovať lexikálne jednotky obsahujúce vo svojej štruktúre (a)chromatický element na podklade slovenskej a ruskej lexikálnej databázy.
4. Identifikovať a systematizovať sémantické polia lexikálnych jednotiek biely, čierny, červený, modrý, sivý, zelený, žltý, hnedý, oranžový a ružový.
5. Porovnať lexikálne jednotky a ich sémantické polia a určiť paralely alebo asymetrie v ruskom a slovenskom jazyku.
6. Vytvoriť glosár existujúcich slovných pomenovaní (priamych i nepriamych s (a)chromatickým komponentom.

Vytvorený korpus bude slúžiť ako základ na ďalšie vedecké skúmanie v oblasti lexikológie a frazeológie a zároveň ako materiál na porovnávanie všeobecného cudzieho jazyka (slovenského a ruského), interkultúrnej

komunikácie a odborného cudzieho jazyka v uvedených jazykových mutáciách.

Praktický výskum spočíval vo vyhľadávaní a rešeršovaní všetkých pomenovacích jednotiek v dostupných ruských a slovenských korpusoch, v médiách, časopisoch, slovníkoch (napr. Malý frazeologický slovník, Rusko-slovenský frazeologický slovník, Frazeologičeskij slovar russkogo jazyka, Rusko-slovenský slovník, Slovník súčasného slovenského jazyka A – N, Krátky slovník slovenského jazyka, Slovenský národný korpus, Ruský národný korpus a ďalšie) s cieľom zozbierať čo najväčšie množstvo lexikálnych jednotiek – kolorizmov. Následne sa vypracoval korpus inventarizovaných lexikálnych jednotiek v ruskom a slovenskom jazyku.

V prvej fáze nášho výskumu kolorizmov sme pristúpili k štúdiu problematiky spracovanej v dostupných printových materiáloch. Keďže išlo o väčšie množstvo zdrojov predovšetkým v ruskej jazykovej literatúre, zvolili sme selektívny princíp triedenia poznatkov, založených na nelingvistikom a lingvistikom prístupe. Poznatky o problematike nelingvistického charakteru sa týkali hlavne fyzikálneho biologického a psychologického pohľadu na farbu. I keď samotná fyzikálna podstata farby poskytuje cenné informácie na pochopenie procesov a javov v súvislosti s farbou ako šírením svetla a jeho lomu, z hľadiska lingvisticky boli pre tému predkladanej monografie málo využiteľné. Rovnako i využiteľnosť percepcie svetelného spektra zrakovým orgánom vo vzťahu k lingvisticky spracovanému materiálu by mohla vyvolať istú redundanciu informácií a odklon k cielenému zdroju inventarizovaného jazykového materiálu. Psychologický pohľad na problematiku mal však pre nás v zásade iný charakter, keďže samotná psychológia má k lingvistike oveľa bližšie ako fyzika a biológia. Voľba farby ako symbolu v živote spoločnosti môže byť častokrát podmienená psycho-sociálnymi aspektmi vnímania okolitej reality konkrétneho etnika. Lingvisticky spracovaná problematika bola primárnym zdrojom skúmania názorov na samotnú farbu a kolorizmy v slovensko-ruskom kontexte.

Druhá výskumná fáza sa týkala inventarizácie lexikálneho materiálu na základe známych printových prekladových, výkladových a synonymických slovenských a ruských slovníkov. Na doloženie existencie inventarizovaných lexém sme využívali aj korpusový materiál dostupný na webových slovenských a ruských portáloch. Pri tvorbe databázy viacslovných slovných spojení a frazeologizmov sme nebrali do úvahy biologické, geografické a zoologické názvy, výnimku z nich však tvorili ojedinelé a z hľadiska ekvivalentácie problematické odborné termíny. Z viacslovných pomenovaní sme sa sústredili iba na deaktivované

ÚVOD

ustálené a frazeologické viacslovné pomenovania a prirovnania, resp. i perifrázy, ak také s kolorizmom existovali.

Tretia výskumná fáza sa týkala sémantizácie kolorizmov v slovenskom a ruskom jazyku a komparovania existujúcich paralelných ustálených slovných spojení a frazeologizmov. Zo semiotického pohľadu nás zaujímala symbolická, signálna a symptomatická uvedených kolorizmov. Pri jednotlivých kolorizmoch sme len informatívne uvádzali aj ich paradigmu, ktorá sa opierať hlavne o motivátory, na základe ktorých sa vytvorili tzv. derivátory pomenovaní konkrétnych kolorizmov. Samotná paradigma kolorizmov nám však poskytla úvahy o následnom ďalšom výskume tejto problematiky.

1 POHĽAD NA KOLORIZMY V NELINGVISTICKOM KONTEXTE

1.1 Historicko-filozofický pohľad na kolorizmy

Už J. W. Goethe (1982, s. 216) uvádza nasledovné: [...] „*ak je pre snaživú mládež história skôr na ťarchu než na potešenie, [...] vedia starší a vzdelanejší živo oceniť všetko to rozmanité dobré, upotrebitelné a nápomocné, čo im zanechali predkovia.*“ Ak teda chceme dôsledne preniknúť do podstaty v úvode naznačenej problematiky, je nevyhnutné pozrieť sa na ňu aj z pohľadu vývinu názorov na to, čo farba vlastne je a ako ju ľudstvo vnímalo od počiatku.

Filozofický a prírodovedecký záujem o farbu sa rozvíjal už v starovekom Ríme. Kresťanský stredovek skúma farbu len v jej symbolickom význame v zmysle náboženských predstáv, a nie v jej objektívnej podstate. Vedecké skúmanie farieb založené na exaktných výskumoch sa začína až renesanciou, odkedy možno sledovať nielen sústavný záujem o farbu, ale aj o zaradenie nadobudnutých poznatkov do určitého systému.

V **najstaršom období** badať k farbám prevažne metafyzický prístup. **Praveké umenie** vznikalo, rozvíjalo sa a zanikalo s loveckými technikami, keď samotný lov nebol len ako základná obživa človeka. Obrazy zvierat, ktoré sa zachovali v rozličných podobách na území od Bajkalu až po Atlantik sú dokladom dôvernej znalosti zvierat, od ktorých závisel život vtedajšej spoločnosti.

V **neskoršom období**, najmä v období prechodu od loveckých foriem obživy k poľnohospodárskym, sa rozlišujú aj zdroje, z ktorých človek získaval farbivá, o rôzne druhy rastlín a živočíchov. Takýmto spôsobom bola objavená krapľaková červená, z rôznych slimákov a mikroorganizmov bola pripravená purpurová červená, rozšírilo sa používanie červených železitých oxidov, hnedých farieb, ktoré sa vymiešali zo železitej červenej, z prírodného okru a podobne.¹

Čistota a jasnosť farieb sa v **Mezopotámii** dávali do súvisu s objavením glazúry na povrchu pálených materiálov. Prvýkrát sa spomína

---

¹ Zaujímavé sú názory britského vedca Guardianu o najstarších farbách sveta. Na základe jeho výskumov k najstarším farbám patrí svetloružová. Názory sú doložené pigmentmi, ktoré boli objavené po tom, čo vedci rozdrvili 1,1 miliardy rokov staré horniny, ktoré sa nachádzali v ložisku námornej bridlice pod saharskou púšťou v Taúdskej kotline v Mauritánii v západnej Afrike.

modrá a tyrkysová, z ktorých bola známa najmä alexandrijská modrá (meďnato-sódny silikát), ale rozšírilo sa aj používanie sírnatých žltých farieb.

V **starovekom Egypte** sa farby párovali. Strieborná a zlatá boli považované za doplnkové farby (tvorili dualitu protikladov, rovnako ako slnko a mesiac). Červenú dopĺňala biela a zelená a čierna súviseli s rôznymi aspektmi procesu regenerácie. Čistota farieb bola pre starovekých Egyptanov a umelcov neobyčajne dôležitá, pretože tá zabezpečovala prechod jednej farby na druhú. **Čierna farba** (staroegyptský názov *kom*) bola farba životodarného bahna, ktoré sa vyplavovalo po záplavách Nílom. Tak vznikol aj názov staroegyptskej krajiny *Kemet* – čierna pôda. Čierna symbolizovala plodnosť, nový život a vzkriesenie, čo je zrejme odvodené od spojenia farby s ročným poľnohospodárskym cyklom. Často sa používala na sochy a rakvy s cieľom vyvolať proces regenerácie. Okrem iného sa čierna farba používala aj na vlasy a reprezentovala aj farby kože ľudí z juhu. **Biela farba** (staroegyptský názov *hedj*) bola farba čistoty, posvätnosti a jednoduchosti. Nástroje, posvätné predmety a dokonca aj obuv kňaza boli z tohto dôvodu biele. Posvätné zvieratá boli znázornené taktiež ako biele, podobne ako odev, ktorý bol často nefarbený a zvyčajne zobrazovaný ako biely. **Modrá farba** (staroegyptský názov „*irtyu*“) bola farba nebies, bohov, ako aj farba vody, čo súviselo s každoročnými záplavami a povodňami. Okrem toho starovekí Egyptania uprednostňovali polodrahokamy vo farbe azuritu (staroegyptský názov „*tefer*“ a lapis lazuli (staroegyptský názov „*khesbedj*“, dovezené za veľkú cenu zo Sinajskej púšte). Ovládali bižutérnu technológiu, ktorá bola v tej dobe dostatočne pokročilá, aby produkovali ako prví na svete syntetické farbivo známe už od stredoveku ako egyptská modrá. **Zelená farba** (staroegyptský názov „*wahdj*“) bola farba čerstvého rastu, vegetácie, nového života a vzkriesenia (spolu s čiernou farbou). **Žltá farba** (staroegyptský názov „*khenet*“) bola farba, rovnako ako kože ľudí, ktorí žili v blízkosti Stredozemného mora – Líbyjčania, Beduínci, Sýrčania a Chetiti. Žltá bola tiež farba slnka a spolu so zlatom predstavovala dokonalosť. Rovnako ako u modrej a zelenej farby, starí Egyptania produkovali syntetickú žltú. **Červená farba** (staroegyptský názov „*deshr*“) bola predovšetkým farba chaosu a neporiadku, ale aj farba púšte (staroegyptský názov „*deshret*“ – červená pôda), čo bolo považované za protiklad k úrodnej čiernej pôde („*kemet*“). Červená bola tiež farbou ničivého ohňa a zúrivosti a považovala sa za reprezentanta niečoho nebezpečného. Prostredníctvom svojho vzťahu k púšti sa červená stala farbou boha Setha, tradičného boha chaosu a bola spájaná so smrťou – púšť bola miestom, kam sa vyhostovali neželaní ľudia. Púšť bola tiež považovaná za vstup do podsvetia, kde mizlo slnko každú noc.

V **starovekom Grécku** vznikali prvé filozofické úvahy o výrazovej stránke farieb. **Empedokles** z Akragontu² (530 – 490 p. n. l.) tvrdil, že podstatou všetkého bytia a jeho princípu kvality sú energie tzv. štyroch elemenov – ohňa, vody, zeme a vzduchu. V teórii farieb priradil štyrom elementom štyri temperamenty a k nim farby: žltú (sangvinik), červenú (cholerik), zelenú (flegmatik) a modrofialovú (melancholik) (pozri bližšie Dan, 1998). O svetle tvrdil, že má miestny pohyb a šíri sa medzi zemou a oblohou bez toho, aby sme to mohli pozorovať. **Demokritos** (asi 460 – 370 p. n. l.)³ bol presvedčený, že svetlo (keďže farba je iba svetelné prúdenie) je prúd častíc, ktorý neustále vysieľa každý viditeľný predmet. Rozlišuje kvality, ktoré sú objektívne dané povahou atómov a povahou vecí, ako sú rozpriestranenosť, a kvality, na charaktere ktorých sa podieľa aj vnímajúci, ako napr. farby, vône a pod. Farby teda pokladá za niečo, čo nie je výlučne objektívne dané, pretože ich konkrétnu kvalitu dotvára svojim vnímaním človek. Podľa **Aristotela** „Človek je jediné bytie v materiálnom svete, ktoré poznáva samotné bytie vecí. Formálnym predmetom rozumu nie je len určitý aspekt skutočna, teda že veci sú farebné, veľké, sladké atď. Formálnym predmetom rozumu sú veci, nakoľko sú“ (2008, s. 256).⁴ Vznik farieb opísal ako výsledok miešania svetla a tmy. Jeho učenie ovládalo vedecký svet počas celých stáročí, kým nebolo spochybnené Leonardom da Vinci (1452 – 1519), Renéom Descartesom (1596 – 1650) a Robertom Boyelom (1627 – 1691). Aristoteles skúmal farbu vo všetkých jej aspektoch. Rozlišoval farby jednoduché, ktoré symbolizujú spomínané štyri elementy. Vzduch a voda sú prirodzenosti bielej, oheň a slnko žltej, preto za jednoduché považuje bielu, žltú a čiernu. Uvedomuje si však, že v prírode sa málokedy stretávame s čistými farbami, pretože aj tie sa menia vplyvom susednej farby alebo rozličnou intenzitou osvetlenia. Rozlišuje teda medzi

---

² Empedokles – grécky filozof predsokratického obdobia, definoval základné látky všetkého bytia, dodnes známe štyri elementy: oheň, vodu, vzduch a zem.

³ Demokritos – starogrécky filozof, tvorca teoreticky značne rozpracovanej a až našu súčasnosť ovplyvňujúcej teórie atómov. Bol súčasníkom sofistov Sokrata a Platóna a vynikajúcim matematikom, čo ovplyvnilo aj podobu jeho diela, akejsi matematickej teórie hmoty: jestvujú len atómy a prázdno (priestor, nebytie), v ktorom sa atómy pohybujú.

⁴ Aristoteles – starogrécky filozof a encyklopedický vedec (polyhistor), filozof staroveku, zakladateľ logiky a mnohých ďalších špeciálnovedných odvetví (psychológie, zoológie, meteorológie atď.). Aristoteles strávil v Akadémii 20 rokov svojho života pod Platónovým vedením. V stredoveku Aristotela nazývali jednoducho „Filozof“.

farbou svetla, farbou predmetov a farebným materiálom (pigmentom) (pozri bližšie Bartko, 1980, s. 29 – 38). Aristoteles bol jednou z najväčších autorít nielen starovekej, ale aj stredovekej vedy. Spozoroval, že medzi svetlom a farbami existuje nejaká súvislosť. Vznikol tak vedecký spor, či je svetlo vlnenie alebo prúd častíc. Preto ďalšie obdobie v histórii skúmania farieb nazývame **vedeckým obdobím** alebo aj **obdobím exaktných výskumov farby**.

V období renesancie sa rozlišovali oblasti výskumu farieb pregnantnejšie a systematickejšie a vychádzalo sa predovšetkým z poznatkov antických filozofov. Vo filozofii **Johna Locka** (1632 – 1704)⁵ má veľmi významné miesto učenie o primárnych a sekundárnych kvalitách a o ich ideách (Leško, Mihina et al, 1996, s. 149 – 151). „*Primárne kvality sú podľa neho také, ktoré sa nedajú oddeliť od telesa, nech je v hocijakom stave. Sú to také, ktoré zmysly vždy nájdú v každej čiastočke hmoty, ktorá sa dá vnímať*“ (Leško, Mihina et al, 1996, s. 149). To znamená, že za primárne kvality pokladáme pevnosť, tvar, pohyb, pokoj a číslo. Sekundárne kvality podľa Locka (tamže, s. 149) sú také vlastnosti, ktoré sú v objektoch samých iba tzv. silami vyvolávajúcimi prostredníctvom primárnych kvalít zmyslové vnemy, a teda farby, chute a pod. Primárne kvality sú teda objektívne vlastnosti vecí, sekundárne kvality sú subjektívne pocity, ktoré sú vyvolávané pôsobením primárnych kvalít.

Johann Wolfgang Goethe (1749 – 1832)⁶ je pre väčšinu ľudí známy ako básnik a predovšetkým ako tvorca Fausta. Jeho kniha Zmyslovo-morálny účinok farieb (2004, s. 20 – 35) čitateľom približuje časť jeho vedeckého skúmania o farbách, v ktorej zdôrazňuje objektívny účinok farieb na citový život človeka. Goetheho podnety sú podnetné nielen pre súčasnú umeleckú tvorbu a pedagogiku, ale aj pre terapiu psychických porúch (pozri ďalej Boerner, 1996). Zaoberal sa farbou predovšetkým z hľadiska estetického, alegorického, psychického, symbolického a mystického (pozri Bartko, 1980, s. 31). Všimol si, ako pôsobí farba na organizmus človeka, aké pocity vyvoláva v jeho mysli a v neposlednom rade skúmal i vzťah farieb k temperamentu človeka. Jeho dielo o farbách sa skladá z troch častí – z historickej, polemической a didactickej. V historickej časti popisuje Goethe doterajšie poznatky a názory na farbu, v polemической diskutuje s Newtonovými názormi na rozklad svetla a v didactickej uvádza

⁵ John Lock – anglický filozof, považovaný za jedného zo zakladateľov novovekej filozofie. Je hlavný predstaviteľ empirizmu a autor sociálno-filozofických teórií.

⁶ Johann Wolfgang Goethe – nemecký básnik, dramatik, humanista, vedec, politik a mysliteľ. Známy predovšetkým ako spisovateľ.

vlastné názory na rôznostranné javy farieb a ich pôsobenie na človeka. Goethe označil farby ako „*skutok svetla*“ a „*skutok utrpenia*“ (2004, s. 60). Svetlo, farba a pohyb mysle mu tvorí reťaz príčin a pôsobenia na človeka, na jeho psychiku. Hľadal zmyslovo-mravné pôsobenie farby. Chcel pochopiť prírodu vcelku. Metafyzické poňatie sveta, ktoré izolovalo veci, mu bolo cudzie. V doteraz uvádzaných názoroch (predvedeckých i vedeckých) pokladáme práve Goetheho Zmyslovo-morálny účinok farieb za akýsi komplexný pohľad na problematiku vnímania farieb. Spája sa tu totiž fyzikálno-chemický, psychologický a morálno-estetický pohľad na nami riešenú problematiku.

1.2 Psychologický pohľad na kolorizmy

Problematika farby má svoje miesto aj v **psychológii**, kde sa berie do úvahy jej emočný dopad na človeka. V rámci psycholingvistického aspektu A. I. Belov, A. P. Vasilevič, R. M. Frumkina skúmajú „svet farieb“, „názvy farieb“, sémantické polia názvov farieb, význam farebných „významov“. V psycholingvistických dielach je tendencia upustiť od systémovo-štruktúrálnej metódy štúdia farebných označení a do ich popredia sa dostáva experiment. Pri skúmaní procesov nominácie, kategorizácie atď. R. M. Frumkina skúma interpretáciu farebných mien (primárne etymologicky nederivátových) (Frumkina, 1984, s. 175). Hovorí o denotatívnej neurčitosti farebných mien, zároveň si všima prítomnosť nominatívnej neurčitosti farebnej vzorky. Vo väčšine psycholingvistických diel zaujíma dôležité miesto problém vnímania farieb a ich pociťovania.

Podľa Lüschera „*farby majú nielen určitý význam (napr. červený alebo modrý), ale obsahujú aj určitú a všeobecne platnú kvalitu prežívania. Táto určitá kvalita prežívania má podľa neho akýsi objektívny význam, napr. červená znamená pre všetkých ľudí vzrušenie*“ (1996, s. 134).

Už grécky lekár **Hippokrates** (asi 460 – 370 pred n. l.)⁷ dával farby do súvislosti s ľudskou povahou. Vypracoval teóriu štyroch základných typov temperamentu (z gr. niečo ako správne miešanie). Hippokrates mal na mysli miešanie štyroch tzv. hlavných štiav v ľudskom tele. Pod temperamentom rozumel povahu človeka a tvrdil, že závisí od

---

⁷ Hippokrates – antický Grék považovaný za jedného z najvýznamnejších lekárov všetkých čias, ktorý položil základy niekoľkých odborov medicíny. Bol najvýznamnejším predstaviteľom tzv. Kósskej školy. Je mu prisudzovaná stará vrstva zbierky lekárskeho textu *Corpus hippocraticum*, v ktorých odmietol poveru a primitívnu liečiteľskú mágiu a položil základy medicíny ako vedeckého oboru.

pomeru krvi (sanguis), čiernej žlče (melancholé), žlče (cholé) a hlienu (flegma). Podľa toho stanovil základné charakterové typy:

- sangvinik – červená farba,
- flegmatik – zelená farba,
- choleric – žltá farba,
- melancholik – modrá farba.

Za zakladateľa skúmania farieb zo psychologického hľadiska sa považuje **Johann Wolfgang Goethe** (pozri kapitolu 1.2). Za pozitívne pokladá farby bielu, žltú, červeno-žltú a žlto-červenú. Negatívne sú podľa jeho teórie farby červená, modrá, čierno-modrá a modro-čierna.

Ernst Kretschmer (1884 – 1964)⁸ sa zaoberal typológiou, podľa ktorej rozdelil ľudí na dva typy: na cyklotýmov a achizotýmov. Cyklotýmoví ľudia sú otvorení, ľahko podliehajú citom, pocitom a náladám svojim i svojho okolia. Voči farbám sú oveľa vnímavejší a najradšej majú žltú a červenú farbu. Achizotýmovia ľudia sú tzv. suchí systematici, ktorých dráždi farebnosť sveta a ktorí svoje číty neustále kontrolujú. V porovnaní s cyklotýmami vnímajú z okolitého sveta predovšetkým tvary, ich farby sú pre nich nepodstatné. Najradšej majú chladné odtiene farieb – hlavne modrú a zelenú.

Carl Gustav Jung (1875 – 1961)⁹ je zakladateľom iného typologického systému, podľa ktorého zistil, že ľudia, ktorí sa prejavujú ako extroverti (je pre nich charakteristické zameranie na vonkajší svet), dávajú prednosť žltej a červenej farbe, introverti (uzatvárajú sa do vnútorného sveta) obľubujú zelenú a modrú farbu.

Max Lüscher (1923)¹⁰ je známy ako autor populárneho testu, v ktorom sa pracuje výlučne s farbami a na základe ktorého sa určovali isté

---

⁸ Ernst Kretschmer – nemecký neuropsychiater, od 1926 bol riadnym profesorom v Marburgu a Tübingene; pre medicínu, psychológiu, antropológiu otvoril nové cesty systematickou syntézou učenia o telesnej konštitúcii a charakterológii.

⁹ Carl Gustav Jung – švajčiarsky lekár, psychiater a psychoterapeut, zakladateľ analytickej psychológie; jeho prínos pre psychiatriu a psychológiu spočíva v pochopení ľudskej psychiky na pozadí sveta snov, umenia, mytológie, náboženstva a filozofie; má významný podiel na skúmaní príčin a liečbe schizofrénie.

¹⁰ Max Lüscher – švajčiarsky psychoterapeut, vynašiel Lüscherov farebný test, nástroj na meranie psychofyzického stavu jednotlivca na základe jeho farebných preferencií; jeho kniha Lüscherov test bola preložená do viac ako 30 jazykov.

POHĽAD NA KOLORIZMY V NELINGVISTICKOM KONTEXTE

charakterové vlastnosti človeka, vyplývajúce z absencie niektorých jeho potrieb. Štyri základné farby predstavujú podľa neho štyri základné ľudské potreby: modrá – pokoj a spokojnosť, zelená – sebeuplatnenie, červená – činnosť, žltá – nádej (pozri ďalej Lüscher, 1996, s. 20 – 35):

farba	muži	ženy
modrá	18,50%	22%
červená	19,20%	15,60%
zelená	17,80%	14,80%
žltá	12,20%	13,20%
oranžová	11,10%	8,70%
fialová	6,10%	8,50%
hnedá	6,30%	7,70%
čierna	6,10%	5,80%
biela	2%	2%
sivá	0,70%	1,70%

Vo výskumoch s vybranými respondentmi, ktoré sa týkali ich ožarovania farebnými svetlami sa meral ich krvný tlak a pulz. Zistilo sa, že červené svetlo vyvolávalo zreteľný pokles tlaku zhruba o 20 mm ortuťového stĺpca. Modré svetlo vyvolávalo zostup tlaku, zmeny frekvencie tepu však zaznamenané neboli. Pri zelenom a žltom svetle podľa nameraných údajov k výrazným zmenám krvného tlaku nedochádzalo. Ďalej sa zistilo, že červené svetlo zväčšuje svalový tónus z normálnych 23 jednotiek na 42, oranžové na 35.

Vnímanie farieb je často sprevádzané silnými fyziologickými reakciami – príjemnými i nepríjemnými, rovnako však môžu výrazným spôsobom ovplyvniť náš vzťah k farbám. Asociácie s niektorými farbami môžu byť totiž neobyčajne silné, pretože farba môže okamžite vyvolať určitý prežitok, ba čo viac – aj jednoduchá zmienka o nej môže spustiť pozitívne alebo negatívne citové procesy k prežitej udalosti.

Vnemová farebná konštanta je jedna z najdôležitejších psychologických zvláštností ľudského vnímania. Ňou sa ľudská psychika bráni voči nadmiere diferencovaných farebných vnemov, ktoré by mohli mať za následok narušenie našej predstavy o svete, v ktorom žijeme, resp. by zabraňovali, aby sa takáto predstava vytvorila a ustálila. Z pohľadu cieľov nášho projektu je preto zmienka aj o psychológii farieb účelná a rovnako si kladieme aj otázku, ako by sa lingvisticky charakterizovali slová a slovné spojenia, pomenúvajúce farby. Existovali by vôbec? Ak by sme nemali schopnosť vidieť farebne, pravdepodobne by sa ani jazykové

POHĽAD NA KOLORIZMY V NELINGVISTICKOM KONTEXTE

stvárnena s komponentom označujúcim farbu nemohli vyskytovať, ak pritom tvrdíme, že jazyk je odrazom našej mysle.

2 SÚČASNÝ POHĽAD NA KOLORIZMY V LINGVISTICKOM KONTEXTE

2.1 Imanentnosť a explicitnosť skúmanej problematiky

V minulosti sa problematika kolorizmov skúmala predovšetkým z fyzikálneho, fyziologického, chemického, biologicko-medicínskeho a iného, napr. technického pohľadu. Niekedy boli kolorizmy imanentným objektom výskumu v rámci konkrétnej vednej disciplíny, a teda nedochádzalo k možnosti daný objekt preskúmať z viacerých uhlov vedeckého bádania. Cez prizmu čisto lingvistického pohľadu sa prostriedkom pomenúvajúcich farby venovali len zlomky poznámok, ktoré sa týkali väčšinou ich morfologickej, syntaktickej, lexikálnej a štylistickej charakteristiky. Dominantnou bola konkrétna vedná disciplína, do ktorej sa objekty nášho výskumu dostávali len sporadicky, ako príklady možných štruktúr, obrazcov či vzorov. Samotná problematika zvoleného objektu výskumu sa stávala imanentnou v rámci samotnej vednej disciplíny, ktorá síce legitímne, ale iba cez prizmu svojho vlastného inštrumentária výskumu sledovala viacero objektov a javov.

V súčasnosti je takmer evidentný proces preskupovania inštrumentárií viacerých vedných disciplín vo výskume konkrétneho objektu. Takýto trend najviac prispel k rozhodnutiu, že problematiku kolorizmov treba riešiť komplexnejšie na základe pohľadov viacerých vedných disciplín. Počas štúdia uvedenej problematiky sme prišli k záveru, že bez historického pohľadu na skúmaný objekt nemožno úplne spoľahlivo argumentovať procesy v ňom existujúce a prebiehajúce iba pomocou lingvistického inštrumentária.

Prelom 20. a 21. storočia sa charakterizuje fundamentálnymi zmenami vedeckej paradigmy aj v oblasti lingvistiky, v ktorých zaznamenávame nielen zrod nových tendencií, smerov i metodologických prístupov v skúmaní kardinálneho objektu, ale aj prechod k novým, efektívnejším a komplexnejším interpretáciám výsledkov vedeckých výskumov. Klasický štrukturalizmus a jeho imanentný interný svet systému vystriedala nová paradigma, založená na principiálne „ľudských“ fenoménoch (kultúre, jazyku, mentalite a ich reláciách a pod.) (Vorobjov, 1997, s. 132).¹ Uvedená paradigma vychádza z profilácie jazyka skrz ľudský faktor (= antropocentrizmus), z aspektu kognitívnej aktivity človeka

---

¹ Vorobjov Vladimir Vasiljevič (*1. 10. 1948 Krasnoarmejsk, Ruská federácia) – ruský filológ, učiteľ ruského jazyka a literatúry, zakladateľ kulturologického smerovania v jazykovede

(= kognitivismus) a z hlbinného poňatia relácie jazyka a jazykovej činnosti nositeľa jazykových kompetencií a kultúry národa (=lingvokulturologizmus).

2.2 Riešenie problematiky v slovenskom vedeckom kontexte

Lingvistické stváranie farebného spektra v rámci nami skúmanej problematiky imanentne rieši súborná monografia **Viacslovné pomenovania v slovenčine** (eds. Ološtiak, 2015). Vo viacslovných pomenovaniach v slovenčine (s. 187) vychádza z nominačnosti a ustálenosti, ktoré sa prejavujú na komunikačno-funkčnej a štruktúrnej úrovni. Viacslovné pomenovania sa v komunikácii reprodukujú a používateľ jazyka ich má k dispozícii rovnako ako jednoslovné lexémy, napr. *biela káva, zelená mládež, biele noci, modrý pondelok, biely chlieb, biele zlato, biele mäso, zelená správa, zelená hranica, zelená energia, čierne plemeno, čierny otrok, čierny ako noc/žúzoľ, je to čierne na bielom* atď. Uvedené jednotky sú používateľovi v procese reči dostupné (dispozičnosť) a podľa Ološtiaka ich nominačnosť súvisí s princípom transpozície (pozri ďalej s. 185, 186), teda s prechodom do sféry deaktualizovaných jednotiek (podľa Dolník, 1997; in Ološtiak, Ivanová, 2015, s. 152 – 153). Oproti tomu voľné syntaktické konštrukcie sú parolovými prostriedkami, teda utvárajú sa aktualizovane priamo v momente prehovoru. Viacslovné pomenovania *biela káva* alebo *zelená mládež* sú prostriedkami už hotovými, existujúcimi, ktoré sa nepokladajú za výsledok lexikálnej produkcie expedienta v procese komunikácie a expedient nemá možnosť ich v tomto procese meniť, resp. prispôbovať, ak chce cielene pomenovať istý proces, jav, predmet objektívnej reality. Slovné spojenia ako *chutná káva* alebo *šikovná mládež* sú výsledkom aktualizáčnych a produkčných procesov, sú typovo nezáväzné, situačne podmienené, a preto sú záležitosťami na parolovej úrovni (Ološtiak, Ivanová, 2015, s. 185 – 186).

V rámci štruktúrnej úrovne viacslovných pomenovaní Ološtiak a Ivanová uvádzajú nemennosť ich komponentového zloženia a s tým súvisiacu nemožnosť vkladania slov medzi komponenty, napr. *obchod s dobrým bielym mäsom, diskutovať za zeleným stolom/so zelenou mládežou, dať si vynikajúcu bielu kávu, zažiť nezabudnuteľný modrý pondelok*. V takýchto slovných spojeniach nemožno bližšie determinovať určujúci komponent a možno ich bližšie špecifikovať len ako celok, napr. *priveľmi tmavé pivo – chutné tmavé pivo, veľmi vysoká škola – kvalitná vysoká škola* (pozri ďalej Ološtiak, Ivanová, 2015, s. 186). Tu však treba poznamenať, že uvedené kvalifikátory miery *veľmi* a *príliš* (podľa SSJ ide

o čechizmus) majú primárnu verbálnu a adverbálnu spájatelnosť, ale z príkladov je úplne evidentné, že ich nemožno spájať s adjektívami izolovane, pretože sú súčasťou ustáleného komponentu.

S ustálenosťou nami vytvorenej databázy kolorizmov súvisia aj obmedzené možnosti, ba dokonca nemožnosti zasahovať do ich paradigmy. Vo voľných syntaktických konštrukciách možno dané komponenty stupňovať, v ustálených viacslovných spojeniach to nie je možné, porov. napr. *zelený čaj, čierna káva, biele mäso – zelené tričko, čierny sveter, biele ponožky*.

V Ološtiakovej a Ivanovej súbornej kolektívnej monografii sa primárne neskúmajú kolorizmy ako také, ale viacslovné pomenovania, v ktorých sa kolorizmy v uvádzaných príkladoch dotýkajú problematiky iba imanentne. V zásade ju však pokladáme za základné lexikáno-sémantické teoretické východisko našej monografie.

V ďalšej práci – učebnici lexikológie Ološtiaka a Ivanovej **Kapitoly z lexikológie** (2013) sa rovnako stretávame s problematikou kolorizmov len imanentne, predmetom danej práce sú viacslovné a ustálené pomenovania, v ktorých sa kolorizmy nachádzajú a v učebnici figurujú ako príklady. Autori na jednej strane uvádzajú nelexikalizované viacslovné pomenovania (voľné, typické kvalifikačné a spojenia s kategoriálnym komponentom) a lexikalizované viacslovné pomenovania (nominačné klasifikačné spojenia) (pozri bližšie s. 139, 140 a 141). Uvádzajú sa tu len čiastkové príklady slovných spojení – kolorizmov, ktoré spĺňajú nominačnú podmienku „byť osobitným typom niečoho“ (s. 140), napr. *čierna korenie, čierna zlato, čierna skrinka, čierny kašeľ, čierna kronika, čierna vdova* atď. na rozdiel od voľných viacslovných pomenovaní, napr. *čierna šiltovka, čierna parochňa* atď, teda bližšie súvisiacich prevažne so substanciami, ktorých koloritný komponent má iba kvalifikačný charakter. Napr. viacslovné pomenovanie *čierna ovca* pokladajú Ološtiak a Ivanová za výsledok frazeologickej motivácie (s. 152, podľa Skladaná, 1993a) ako postupného procesu od voľného spojenia cez štádium ustáľovania až po vlastnú frazeologickú jednotku. Viacslovné pomenovanie *čierna ovca* je dvojrozmerná jednotka, ktorá je založená na existujúcom napätí a vzťahu medzi pôvodným a konkrétnym obsahom konštrukcie a jedným frazeologickým významom. Tu vlastne hovoríme o vzťahu medzi priamym a preneseným významom. Viacslovné pomenovanie *čierna ovca* (druh hromadne chovaného domáceho zvierat'a, ktorý má farbu ako uhlie, i keď existujú i plemená oviec tmavšej farby) sa tu chápe ako prekvapujúce, neočakávané a anomálne (pozri bližšie s. 155). Autori ďalej uvádzajú, že asociácia anomálnosti v rámci priameho významu sa stala motivujúcim faktorom na vznik preneseného významu smerom k človeku. Takéto

transpozičné procesy sú vo viacslovných pomenovaniach s kolorizmom pomerne časté vtedy, ak sa viacslovné pomenovanie stáva preneseným prostriedkom na pomenovanie charakteristických vlastností človeka – *čierna ovca* – nechcený človek alebo živá bytosť, čo však, podľa našich výskumov neplatí absolútne. Napr. viacslovné spojenie *biela vrana* nemožno hodnotiť ako výsledok prirodzenej motivovanosti na základe existencie primárneho významu (pretože existuje iba vrana čierna, vrana popolavá, vrana lesklá), ale ako výsledok umelej asociácie s nevšedným, nečakaným, ojedinelým.

Ološtiakove a Ivanovej Kapitoly z lexikológie sa generálne zaoberajú procesmi frazeologickej motivácie (pozri komplexnú schému, s. 156) a viacslovné pomenovania s kolorizmom slúžia ako príklady lingvistických schém.

Dolníkova **Všeobecná jazykoveda** (2010) sa našej problematiky dotýka vo všeobecných lingvistických kontúrach. Pojem farba je jazykovým znakom a plní funkciu symbolu, napr. *červená, oranžová, zelená* na semafore, a jeho farba sa charakterizuje ako vlastnosť znaku, prostredníctvom ktorej plní svoju funkciu – zastupovať niečo (pozri bližšie s. 22). Dolník ďalej uvádza, že v slovnej zásobe možno pozorovať odlišné kladenie hraníc do tzv. „obsahovej mapy“ – do farby (s. 25). Má tu na mysli rôzne označovanie jednej z tej istej farby: zelený – gwyrdd/glass vo welštine, glas – zóna modrej a časť zóny zelenej a modrej v dánčine. V ruštine hnedý môže mať ekvivalenty *коричневый, бурый, карий, гнедой*. Možno teda analogicky k obsahu hovoriť o tom, že výrazová forma stváraňuje výrazový zmysel ako výrazovú substanciu (s. 25, 26). Dolníkovo vysvetlenie aktualizácie a deaktualizácie sa opiera aj už o spomínaného Ološtiaka a kol. (2015). Na príklade *má oči ako slivky* vysvetľuje Dolník druhú aktualizáciu komponentu/komponentov, kým iný komponent/komponenty sa deaktualizuje/deaktualizujú. Pri slivke s aktuálnym komponentom *plod* sa do popredia dostáva komponent *farba*, resp. i veľkosť alebo tvar.

Aj Dolníkova **Všeobecná jazykoveda** sa našej problematiky dotýka len imanentne a príklady s kolorizmami slúžia iba ako vzory lexikálnych, resp. sémantických vzorov (obrazcov).

Motivujúcimi pre našu monografiu je aj Furdíkov **Život so slovotvorbou a lexikológiou** (2005) o (ne)motivovanosti frazeologických slovných spojení. Kládne si otázku, či možno vôbec pokladať frazémy za motivované a či má vôbec zmysel hľadať vo frazeológii paralelu k princípu motivácie v derivatológii. Na príklade názvu istého vtáka *črvienka* dôvodí Furdík motiváciu od denotátu, teda odvodenosť slova *črvienka* od adjektíva *červený*. Pri frazéme *zabiť čas* uvažuje o nasledovnej motivácii:

komponent čas je bezprostredne spätý s denotátom *trvanie všetkého bytia* KSSJ, 1987, s. 62; in Furdík, 2005, s. 385) a komponent *zabiť* sa zase opiera o sémantické príznaky *zničiť, spôsobiť zánik, bezúčelne* (SSJ V, 1965, s. 377; in Furdík, 2005, s. 385). Súhlasíme s tvrdením Furdíka, že kopuláciou oboch komponentov vzniká nový význam – teda *nezmyselne stráviť istý časový úsek*. Príkladom takéhoto chápania (ne)motivovanosti byť mohlo byť ruské frazeologizované slovné spojenie *белое каление*. Zatiaľ čo v priamom význame (metalurgickom) existuje aj v slovenčine zhodný ekvivalent (biele kalenie), jeho frazeologizácia v nej sa neuskutočnila. V ruštine slovnému spojeniu *белое каление* zodpovedá stav najvyššieho stupňa zúrivosti. Je však zrejmé, že jednotlivé komponenty jazykového znaku sami osebe významovo nesúvisia s opisom objektívnej reality (denotátom), pretože človek nachádzajúci sa v stave najvyššej zúrivosti a rozčúlenia výrazne sčervenie. Súvis medzi frazeologickým slovným spojením a objektívnou realitou teda možno hľadať iba vo význame frazeologického spojenia ako celku. Napr. oceľ sa kalí preto, aby sa dovedla do najvyššieho stupňa tvrdosti. Tu možno teda hľadať súvis medzi *najvyšší stupeň tvrdosti – najvyšší stupeň zúrivosti*. Komponet *biely* tu teda nemá žiaden súvis s motivovanosťou farby ako takej.

Furdíkov Život so slovotvorbou a lexicológiou sa našej problematiky dotýka rovnako imanentne a príklady s kolorizmany slúžia iba ako vhodné vzory lexikálnych, resp. sémantických vzorov (obrazcov).

Rebrová a Tkáč vo **Vnímaní a pomenovaní farieb a farebných kategórií** (2010) nazerajú na problematiku kolorizmov prostredníctvom kategórií. Opierajú sa pritom o najvýznamnejšiu svetovú štúdiu pomenovania farieb World Color Survey. Ide o aplikačný pohľad na problematiku prostredníctvom simulácií kategorizácie farieb na báze sémantiky rozlišovacích kritérií. V úvode svojej štúdie autori definujú pojem kategorizácie. Definujú ju ako proces, na základe ktorého možno rozlišovať objekty vo svete a vzťahy medzi nimi. Pri pomenovaní farieb vychádzajú z univerzalistických a relativistických hypotéz (pozri ďalej Kay, Berlini, Maffi, Merrifield, 1997, s. 21 – 58). Podľa relativistov pomenovanie pre farby a im zodpovedajúce kategórie vznikajú na základe arbitrárnych jazykových komponentov. Podľa univerzalistov každý jazyk obsahuje konečné množstvo základných farebných termínov, pričom zodpovedajúce farebné kategórie, charakteristické ich farebným rozsahom, sú univerzálne pre všetky jazyky a kultúry na svete.

Štúdia sa podrobnejšie venuje základným teóriám vnímania farieb, fyziológii farebného vnímania, poruchami vnímania farieb, fenomenológiou farebného videnia, farebnými modelmi a priestormi, teóriami o základných

farebných kategóriách, ďalej analýzou samotného vyššie spomínaného diela (World Color Survey) a analýzou jeho dát.

Štúdiu Rebra a Tkáčovej pokladáme za aplikačnú a explicitnú z oblasti aplikovanej informatiky.

Aplikačne dimenzovaná je aj štúdia Kožárikovej **Symbolika a význam farieb vo finančnej terminológii** (2012). V úvode sa autorka opiera o súčasné trendy v slovnej zásobe slovenského jazyka, konkrétne o internacionalizmy v nej a o preberanie slov prevažne z angličtiny. Tvrdí, že aj vo finančnej terminológii prevzatej z angličtiny existujú lexémy – metaforické spojenia využívajúce symboliku a význam farieb. Rovnako sa opiera o Furdíkove tvrdenia (pozri ďalej Furdík, 2008) o presnosti, jednoznačnosti, významovej priezračnosti, systémovosti a derivatívnosti termínov a o Čermákovu charakteristiku odborných termínov, ktoré prešli do slovenčiny ako kalky (pozri bližšie Čermák, 2001). V uvažovaní Kožárikovej neostáva v úzadí ani etnokultúra, pri ktorej sa opiera o Sipka (2011, s. 255), keď si kladie otázku, či prostredníctvom symboliky farby v danej kultúre dochádza aj k prieniku kultúrnej identity či vlastnosti kultúry do preberajúceho jazyka (Kožáriková, 2012, s. 2), čo podrobnejšie uvádza aj štúdia Trima (2007) o metaforickom vnímaní farieb. Trim potvrdzuje symbolický význam a rozdielne vnímanie konkrétnych farieb v jednotlivých jazykoch a kultúrach.

Kožáriková v jadre svojej štúdie analyzuje sedem farieb – bielu, čiernu, šedú, zelenú, zlatú, modrú a červenú – ktoré sa vyskytujú vo viacslovných ustálených pomenovaniach, napr.: čierne peniaze, čierny štvrtok, čierny utorok, biely jazdec, biely golier, sivý rytier, šedá ekonomika, zlatý padák, zlaté putá, zelená pošta, modrý žetón, modrá krv, červený atrament, červené čísla (bližšiu analýzu pozri Kožáriková, 2012, s. 2 – 6).

Kožárikovej štúdiu pokladáme za analytickú a vo vzťahu k nami riešenej problematike za explicitnú.

Z psychologického pohľadu sa problematikou farieb zaoberá Forbaková v **Dynamike vnímania farebných podnetov** (2006, s. 6 – 98). Predstavuje ich ako výrazové prostriedky umeleckého prejavu a slúžiace zároveň ako diagnostický a terapeutický prostriedok. Pri koncepcii svojej práce sa Forbaková opiera najmä o poznatky nadobudnuté v psychológii. Kapitoly práce sú venované základnej terminológii a problematike vnímania farieb, ďalej realizovaným výskumom farieb v oblasti psychológie, maliarstva, ďalej interpretáciám vybraných farieb svetelného spektra, ich využitiu ako diagnostického a terapeutického prostriedku. Prínosnou časťou práce je jej emirický rozmer (pozri bližšie Forbaková, 2006, s. 52). Na základy analýzy získaných dát Forbaková prezentuje výsledky získané

rozhovormi s respondentmi a poznámok účastníkov. Ide predovšetkým o prehĺbenie vzťahu k farbe, zvýšenie schopnosti rozlišovať jednotlivé odtiene, o aktiváciu a prehĺbenie afektívneho života, zvýšenie umeleckej tvorivosti, utužovanie vzťahov, pozitívny terapeutický vplyv, primárne vnímanie farieb citom atď. Autorka je rovnako presvedčená o tom, že základom historického prístupu k výskumu farieb bol skôr metafyzický než vedecký prístup (napr. Empedokles, Leonardo da Vinci, Isaak Newton, J. W. Goethe atď.).

Forbakovej štúdia z oblasti psychológie a psychologických vied má aplikačný explicitný charakter.

I keď názov Dudovej štúdie **Kultúrne aspekty v slovenských pomenovaniach farieb** (2018, s. 15 – 27) predikuje riešenie problematiky farieb z pohľadu kultúrnych aspektov, sústreďuje sa v nej skôr na lexikalizačné vzory pomenovaní farieb a opiera sa o lingvistickú perspektívu a názory Wittgensteina (2002, in Dudová, 2018, s. 15), podľa ktorého sa človek oboznamuje s jednotlivými farbami na základe označovania menami, t. j. spája vnem konkrétnej farby s jej menom. Nevynecháva ani poznatky o kategorizačnom systéme v konkrétnom jazyku (súhlasne s Rebrovou a Tkáčom, 2010) a prikláňa sa skôr k chápaniu vnímania farieb podľa univerzalistickej teórie. Štúdia Dudovej stručne uvádza aj etymologické poznámky k jednotlivým farbám (pozri bližšie s. 17 – 19). Pri analýze pôvodu pomenovaní farieb *biely, čierny, žltý, hnedý, sivý, šedý, fialový, ružový, oranžový, tyrkysový, modrý* vychádza z Králikovho etymologického slovníka. Podstatnou časťou štúdie je opis a analýza lexikalizačných vzorov a významových kategórií na základe empirického výskumu. Autorka ním zisťuje produktivitu významových kategórií tvorených prostredníctvom derivácie a kompozície. Prichádza k záveru, že derivácia sa primárne uplatňuje na tvorení významových typov s prevažným zastúpením významu *N ako/N-entita + suffix* a nízkym zastúpením približného, zoslabujúceho významu, napr. *zelenkastý, fialkovkastý, hnedastý, horčicový – ako horčica, lososový – ako losos*. Naopak, kompozíciu sa podľa výsledkov Dudovej výskumu tvoria sémantické typy s dominantným významom svetlosti, napr. *sivozelená – olivová, oranžovoružová – lososová, červenofialová – cyklámenová, fialovočervená – purpurová, modročervená – orgovánová, červenohnedá – škoricová, hnedožltá – horčicová, modrozelená – tyrkysová*.

Aj napriek názvu štúdie o kultúrnych aspektoch v slovenských pomenovaniach farieb nenachádzame v nej aspekty, ktoré by presvedčivo poukazovali na ich vzťah k procesu pomenovania. Preto ju pokladáme skôr za štúdiu derivatologickú, nie kulturologickú.

Luptáková sa vo svojej práci **Komponent farby vo švédskej, nemeckej a slovenskej frazeológii** (2012) zameriava na význam a symboliku farieb a ich využitie vo frazeológii. Teoretické východiská sa opierajú o charakteristiku švédskej, nemeckej a slovenskej frazeológie. Z existujúceho farebného spektra sa nosná časť autorkinej práce sústreďuje na deskripciu bielej, čiernej, zelenej, žltej, červenej a modrej farby, pričom každú z vymenovanej vysvetľuje z pohľadu jej významu a symboliky, a následne inventarizuje existujúce frazeologické jednotky v daných jazykoch. V tejto aplikačnej časti práce Luptáková uvádza konkrétne frazeologizmy s ich úplnou alebo čiastočnou ekvivalenciou, resp. neekvivalenciou (bezekvivalenciou) v slovenčine.

Z relativistického a univerzalistického pohľadu Luptáková do istej miery potvrdzuje univerzalistickú platnosť pomenovania a významu, keď uvádza, že vo väčšine prípadov nesie farba rovnaké posolstvo v slovenčine, nemčine i švédčine, napr. biela symbolizuje nevinnosť, čistotu a slobodu bez ohľadu na to, o aký jazyk ide. Modrá farba však v jej analýzach potvrdzuje skôr relativistickú platnosť v chápaní pomenovaní a významu. V nemčine má prevažne negatívnu konotáciu (pozri bližšie Luptáková, 2012, s. 45), odkazuje na nepríjemné veci a ťažkosti, v slovenčine a švédčine však vysiela posolstvo, že keď je niečo modré, je to božské.

Luptákovvej práca predstavuje explicitný vklad do nami riešenej problematiky so zameraním na symboliku a sémantiku farieb na frazeologickom materiáli.

Spišiaková, Mocková a Smoleňová pristupujú k problematike farieb komplexnejšie vo svojej súbornej projektovej monografii pod názvom **Chromatické pomenovania s bielou a čiernou farbou v španielčine a taliančine na pozadí slovenčiny** (2021, s. 12 – 78). V konfrontácii so slovenčinou analyzujú španielske a talianske chromatické pomenovania s bielou a čiernou farbou. Tu si dovoľujeme poznamenať, že z hľadiska spektrálnej charakteristiky farieb sú práve biela a čierna spolu so šedou farby achromatické, a teda indikoval by sa tu skôr názov achromatizmy, i keď biela a čierna sú vo všeobecnosti tiež farby. Vo všeobecnosti je však používaný termín chromatizmy v niekoľkých lingvistických štúdiách nejednoznačný práve vo vzťahu k fyzikálnej a psychologickej charakteristike farieb. Súborná monografia autoriek sa skladá zo siedmich kapitol a sústreďuje sa na analýzu inventarizovaných pomenovacích jednotiek s komponentom bielej a čiernej farby. Autorky skúmajú a ďalej kategorizujú lexikálnu databázu kolorizmov pomocou ekvivalencie na úplne zhodné, čiastočne zhodné a nezgodné a jednotky bez ekvivalentu (pozri ďalej s. 19 – 29). Opierajú sa o východiská sociálnej a kultúrnej antropológie (Vodáková, 2000, s. 29 – 30; in: Spišiaková et al,

2021, s. 8), kultúrnu komunikáciu podľa Dolníka (2010, s. 22; in: Spišiaková et al, 2021, s. 8), o kultúrnu identitu národov podľa Dulebovej (2012, s. 1 – 7, in: Spišiaková et al, 2021, s. 8), ďalej o kultúrne fenomény cieľového jazyka podľa Castroa Yagüeho (2003, s. 280; in: Spišiaková et al, 2021, s. 8). V rámci spomínaných románskych jazykov (španielčina a taliančina) autorky sémanticky analyzujú bielu a čiernu farbu, ktoré sa vyskytujú v ustálených viacslavných pomenovaniach a frazeologizmoch.

Súbornú monografiu Spišiakovej, Mockovej a Smoleňovej pokladáme za explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

V rámci skúmania ďalších kolorizmov sa Spišiaková a Mocková v štúdiu **Chromatisms of red colour in academic dictionaries and in the web corpus (Spanish, French)** (2020, s. 263 – 274) sústreďujú na červenú farbu v španielskom jazyku na podklade výskytu pomenovaní tejto farby v dostupnej elektronickej databáze Aranea a v tradičných printových akademických slovníkoch. Ide o lexikografickú štúdiu, z ktorej vyplývajú formulované závery o prevahe výskytu slovných spojení s kolorizmom červený v korpusovej databáze oproti klasickým slovníkom, v ktorých sa podľa autoriek vyskytuje len limitatívne množstvo takýchto lexikálnych jednotiek (pozri bližšie s. 272). Z formálneho hľadiska si autorky všimli aj lexikálnu štruktúru inventarizovaných jednotiek. Za najproduktívnejšiu, podľa výsledkov analýzy, pokladajú štruktúru červený/á/é + ako + substantívum v pomere 22:7 zo všetkých 187 inventarizovaných jednotiek.

Spišiakovej a Mockovej štúdiu pokladáme za explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

V porovnávačej štúdiu **The contrastive analysis of the use meaning and connotations of the colors in the Slovak and Spanish language** (2016) o význame a konotácii farieb v slovenčine a španielčine si Spišiaková všíma zhody a rozdiely v používaní oranžovej, fialovej, hnedej, ružovej, žltej modrej, červenej, zelenej (chromatických) a bielej, čiernej a šedej (achromatických) farieb. V štúdiu autorka kategorizuje inventarizovaný materiál pomocou ekvivalencie na úplne zhodné a expresívne v oboch jazykoch zvlášť. V závere analýzy konštatuje (s. 21 – 25), že kvantitatívne najpočetnejšími sú v oboch jazykoch konštrukcie s bielou alebo červenou zložkou v ich štruktúre (tu by sme v súlade s Mlackovou teóriou o členení frazeologických jednotiek uplatnili skôr názov viacslavné pomenovania alebo lexikálne jednotky). Kvantitatívne za nimi nasledujú zelená (farba ekológie), červená (výrazný symbol minulého politického zriadenia), modrá a žltá. Najmenej zastúpené sú farby fialová a oranžová.

Aj túto Spišiakovej štúdiu považujeme za explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

Symbolike farieb v politickom kontexte sa čiastočne venujú aj Štefančík a Dulebova v monografickej štúdií **Jazyk a politika** (2017, s. 145, 146). Autori uvádzajú, že ide o výrazne charakteristický trend v politickom spravodajstve vôbec, keď farby môžu signifikovať určité, veľmi konkrétne politické strany alebo ideové smery. Označenie farbami napr. *zelení, červení, čierni, hnedí, modrí, žltí, oranžoví* sa pregnantne sprostredkujú informácie o politike v krajinách po nemecky hovoriacich. „*Farby sa v Nemecku alebo Rakúsku používajú v každodennom politickom spravodajstve, vo vyhodnoteniach prieskumov verejnej mienky, v povolebných štúdiách, napríklad pri znázorňovaní rozmiestnenia poslaneckých mandátov, prípadne o uvažovaní o možných povolebných koalíciách. Dôležitú úlohu zohrávajú farby vo volebnej kampani na zdôraznenie vlastných predností alebo naopak zosmiešnenie politických konkurentov. [...] farby slúžia na identifikáciu politických strán a zároveň zvyrazňujú ich imidž*“ (Štefančík, Dulebová, 2017, s. 145). Napr. čierno-zeleno-žltá koalícia označuje spoluprácu CDU/CSU, Strany zelených a liberálov z FDP (v Nemecku sú liberáli označovaní žltou farbou), červeno-žlto-zelená je zase významná pre tzv. Semaforovú koalíciu (pozri bližšie Štefančík, Dulebová, 2017, s. 145). V slovenskom politickom kontexte, ako uvádzajú autori (s. 146), farbou *červení* býva spravidla označovaná strana Smer, hoci v jej logu ako aj na verejných podujatiach prevažuje oranžová farba. V porovnaní s inými krajinami je používanie farieb na symbolizáciu politických strán podmienené historicky a nie je natoľko významné ako napr. v po nemecky hovoriacich krajinách: „*[...]slovenské strany sú mimoriadne slabé inštitucionalizované, mnohé existujú len krátke obdobie, niektoré neprežijú ani jednu volebnú periódu. Z tohto dôvodu je hľadanie synonymum zo skupiny výrazov, ktorými sa označujú farby, pre viaceré slovenské politické strany obzvlášť komplikované a z vyššie uvedených dôvodov prakticky zbytočné*“ (Štefančík, Dulebová, 2017, s. 146).

Štefančíkovu a Dulebovej monografiu pokladáme za implicitno-explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

Podkapitolu o riešení problematiky v slovenskom vedeckom kontexte pre potreby našej monografie uzatvárame **Kapitolami z chromatickej terminológie slovenčiny a románskych jazykov** od Jozefa Škultétyho (1979). Ide o komplexný lexikálno-lexikografický pohľad na slovenské chromatické adjektíva. Už v tom čase Škultéty poznamenáva, že slovenskí jazykovedci nemajú zatiaľ jednotný názor na to, ktoré prídavné mená označujúce farby možno pokladať za základné (v jazykovom zmysle). Autor pristupuje k problematike kolorizmov systematicky. V prvej kapitole sa sústreďuje na slovenské chromatické adjektíva, ktoré klasifikuje podľa lexikálneho kritéria na prvotné a druhotné, z derivatologického hľadiska si

všíma spôsoby ich tvorenia a štylistickú charakteristiku. V druhej kapitole uvádza autor príklady prevzatých vzťahových chromatických adjektív z taliančiny, španielčiny, rumunčiny a francúzštiny. Tretia kapitola je venovaná chromatickým substantívam v apozícii a štvrtá kapitola nepriamemu (motivovanému) vyjadrovaniu farebných odtienkov v paradigmách biely, čierny, červený, zelený, modrý, žltý, hnedý, sivý fialový, oranžový a ružový v jednotlivých románskych jazykoch a v slovenčine. Piata kapitola je pokusom o komponentiálnu analýzu názvov farieb. Opiera sa o názory o sémantickom poli farieb v prácach Moskoviča, Braginovej, Surovcovej, Coseriu, Grossmannovej, Mazzonih a iných. Šiesta kapitola pozostáva z poznámok o chromatickej terminológii v latinskoamerickom variante španielčiny a slovníka chromatických termínov v románskych jazykoch.

Škultétyho monografia predstavuje najucelenejšiu a najsystematickejšiu explicitnú prácu v oblasti výskumov kolorizmov v 20. storočí.

V slovensko-ruskom porovnávacom pláne sme sa problematike kolorizmov systematickejšie venujeme aj vo svojich parciálnych štúdiách, ako napr.: **Pomenovanie modrej farby v slovanských jazykoch** (Uličná, 2021), **Viacslovné pomenovania s názvom farby čierny v ruskom a slovenskom jazyku** (Uličná, 2020), **Paralely a asymetria výskytu chromatismu biely vo viacslovných pomenovaniach a frazeologizmoch v ruskom a slovenskom jazyku** (Uličná, 2019).

V štúdiách z roku 2019 otvárame svoje úvahy paralelami a asymetriou výskytu chromatismu biely vo viacslovných pomenovaniach a frazeologizmoch. Opierame sa o teórie reflexie farebného spektra a pomenovanie farieb Berlina a Kaya z roku 1969 (2019, s. 51) a z ich teórie uvádzame jedenásť univerzálnych kategórií základných farieb, pričom čierna a biela sa interpretujú ako základné opozície. Vo svojich komparatívnych úvahách pracujeme s databázami slovenských textov v prostredí korpusu Aranea. Pri sémantizácii lexikálnej jednotky biely v slovenčine a ruštine pracujeme aj s dostupnými printovými a elektronickými slovníkmi. Ide o komplexnú dvojdielnu lexikálo-sémantickú štúdiu, ktorá otvára priestor na výskumy úplného farebného spektra z lingvistického a kulturologického pohľadu (Uličná, 2019, s. 61 – 66). V prvej časti tejto štúdie sa zameriavame na slovenský lingvistický kontext, v druhej časti pracujeme detailnejšie s ruským lexikálnym materiálom, ktorý porovnáваме, presnejšie hľadáme k nemu ekvivalenty v slovenskom jazyku.

Aj v ďalšej štúdiu (2020, s. 38 – 51) sa venujeme viacslovným pomenovaniach, v ktorých sa vyskytuje kolorizmus čierny. Najskôr uvedený kolorizmus v oboch jazykoch dôsledne sémantizujeme (s. 39 – 40), potom

skúmame, či v slovenskom jazyku existujú ekvivalenty uvádzaných ruských viacsovných pomenovaní a frazeologizmov. V prehľadných tabuľkách tak poskytujeme rozsiahly materiál lexikografického charakteru. Okrem úplne zhodných ekvivalentov sa v štúdiu uvádzajú aj jednotky bez ekvivalentu v slovenčine a ich význam v ruštine sa do slovenčiny iba deskribuje. V rámci záverov z výskumu uvádzame, že konotácie slovných spojení s adjektívom čierny v ruštine (чёрный) vyznievajú (podobne i v slovenčine) výrazne v prospech negatívneho pólu hodnotenia, z čoho teda vyplýva v rámci širšieho kultúrneho kontextu, že v ruskej i slovenskej kultúre sa uplatňujú všeobecné symbolické významy a kultúrne asociácie spojené s čiernou farbou v zásade totožne (pozri bližšie Uličná, 2020, s. 50).

Okrem spomínanej bielej a čiernej vo vyššie uvedených štúdiách sa parciálne venujeme i analýze pomenovania modrej farby (Uličná, 2021, s. 82 – 92). V nej v rámci úvodu uvádzame aj širšie lexikálno-sémantické pozadie výskumov kolorizmov. Využitie farby ako kultúrnych symbolov do značnej miery vyplýva zo schopnosti národného jazyka pomenovať odtienky výrazovými prostriedkami (s. 82). Ďalej konštatujeme, že ak sa sústredíme na otázku vývinu tejto schopnosti, pre slovanské jazyky geneticky príbuznej, môže byť pomenovanie farby istou lexémou v každom z nich relevantným východiskom porovnávacieho výskumu tejto problematiky v celej jazykovej rodine. Sémantizáciu modrej farby zasadzujeme do širšieho slovanského kontextu na pozadí južnoslovanských (s. 83), východoslovanských (s. 85) a západoslovanských (s. 86) jazykov. Okrem pomenovaní modrej vo všetkých slovanských jazykoch (s. 89) sa opierame i o jej etymologickú charakteristiku podľa Králik (2015) a Machka (1997).

Všetky uvádzané štúdie pokladáme za explicitné vo vzťahu k nami riešenej problematike.

2.3 Riešenie problematiky v ruskom vedeckom kontexte

Výrazný kulturologický pohľad na nami skúmanú problematiku predstavujú vo svojej štúdiu Solodilová a Ščerbinová (2011) v **Lingvokognitívnych a diskurzívnych aspektoch súčasnej frazeológie**. Opisujú tzv. koncepty chápania jazykového obrazu sveta na frazeologickom rusko-nemeckom materiáli. Ich teoretické úvahy vychádzajú z reprezentácie konceptov času, priestoru a farby. Komparovaním rusko-nemeckých frazeologických jednotiek v rámci uvádzaných konceptov (pozri bližšie Solodilová, Ščerbinová, 2011, s. 55 – 2016) charakterizujú frazeologické jednotky ako prostriedok na vyjadrenie národno-kultúrnej špecifiky. Uvádzaná monografia má teda výrazný lingvokulturologický charakter

a predstavuje významný prínos do riešenia nami skúmanej problematiky. V rámci konceptu farba uvádzajú autorky frazeologické jednotky v ruštine a nemčine s komponentom *čierny, červený, sivý, biely, žltý, šedý a zelený*. Samostatne analyzujú osobitosti frazeologických jednotiek s konjunkciou *ako*. Vo frazeologickej literatúre 19. a 20. storočia sa takáto skupina frazeologizmov buď úplne ignorovala, resp. stála na okraji záujmu, alebo sa o nej lingvisti zmieňovali len ojedinele. Ide však o jednotky s vysokým stupňom produktivity a vyznačujú sa štruktúrno-sématickou svojráznosťou, na základe ktorej ich možno identifikovať ako osobitú podskupinu frazeologických celkov. Ich svojráznosť podľa autoriek (pozri bližšie s. 217) spočíva v tom, že charakteristika vlastnosti alebo deja/javu sa uskutočňuje prostredníctvom porovnávacej skupiny cez konkrétny obraz. Okrem iného sa komparatívne frazeologizmy vyznačujú pevne zafixovanou spájateľnosťou ustáleného prirovnania s pevne vymedzenou skupinou adjektív a verb, napr. *зелёный как трава, красный как перец, чёрный как смоль, белый как снег, голубой как море, синий как небо* atď.

Monografia Solodilovej a Ščerbinovej predstavuje konceptualizáciu jazykového obrazu sveta v kontexte inventarizovaných ruských a nemeckých frazeologických jednotiek a pokladáme ju za explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

Ďalšia rozsiahla monografická štúdia Zavjalovej (2011, s. 5 – 321) **Frazeologické jednotky s koloratívnym komponentom ako jednotky diskurzu Japonska, Veľkej Británie a Ruska** je venovaná štúdiu a analýze japonských, anglických a ruských frazeologických jednotiek s koloratívnym komponentom. Na základe konceptuálneho modelovania metafor prostredníctvom frazeologizmov autorka analyzuje diskurz každodennosti troch odlišných krajín. Dávnoveká kultúrna tradícia ruského národa sa považuje za nevyčerpatelný zdroj rôznych druhov farebných foriem s hlbokým imanentným významom, ktoré sú slovami autorky pretavené do stabilných jazykových štruktúr – frazeologických jednotiek vrátane ľudových prísloví a porekadiel, ďalej do ľudových výrokov (výpovedí) historických postáv a najrôznejších citátov z literatúry. Zavjalová ich definuje ako ilustrácie národného sebauvedomenia (s. 5 – 10) a kultúrneho a historického vývoja a výrazového potenciálu jazyka ako spôsobu reflektovania emocionálneho stavu príslušníka konkrétneho národa. A práve komparáciou možno odhaliť svojbytnosť, neopakovateľnosť, jedinečnosť, a teda jednotlivé, ktoré však vnímame i ako súčasť všeobecného. Okrem všeobecných teoretických poznámok o frazeológii sa v monografii analyzuje japonský, anglický a ruský korpus ako výskumný materiál, samostatne sa vysvetľuje vnímanie obrazu sveta prostredníctvom farieb u Angličanov, Japoncov a Rusov. Vo svojich

úvahách o význame farby v živote troch národov autorka postupuje od všeobecného k jednotlivému. Definuje ju ako účinný komunikačný kanál a komplexný znakový systém (s. 12). Napr. v športových hrách farba uniformy hráčov naznačuje ich príslušnosť k určitému tímu, červená na semafore je pre účastníkov cestnej premávky znakom zastavenia, na geografických mapách je obvyklé označovať vodné zdroje modrou a zóny lesoparkov zelenou a hnedou. V tomto ohľade sa Zavjalová opiera o Vasileviča (1987, s. 4), ktorý analyzuje farebné označenia v rôznych jazykoch z rôznych jazykových rodín. Jeho výskum je založený na materiáli zo štrnástich jazykov a vychádza z toho, že pri výskume sémantiky farieb sa za najvyhovujúcejší pokladá prístup synchronného porovnávania objektov reality s ich pomenovaniami. Zavjalová súhlasí s Vasilevičom, že tzv. fyzická farba je vo všetkých kultúrach rovnaká. Dotýka sa i jazykového obrazu sveta, konceptualizácie – najmä teórie metafory a metonymie. Modelovanie sémantických polí, v ktorých sa vyskytuje kolorit, predstavuje v monografii podstatnú časť, preto ju pokladáme za zásadný prínos do teórie (a)chromatických kolorizmov v lingvistickom kontexte príslušného jazyka.

Monografia Zavjalovej má výrazný aplikačný explicitný charakter vo vzťahu k nami riešenej problematike.

Na oveľa podrobnejšom jazykovom materiáli (až štrnásť jazykov) modeluje svoje chápanie kolorizmov kolektív autorov pod redakciou Vasileva v knihe **Pomenovanie farby v indoeurópskych jazykoch** (2007). Jednotliví autori predstavujú systém farebného kódovania v sanskrete, starogréčtine, v latinčine, starofrancúzštine, starogermánčine, staroangličtine a v súčasných indoeurópskych jazykoch – v bulharčine, litovčine, taliančine a albánčine. Súborná práca vychádza z priameho výskum: objasnenia sémantiky konkrétnych farebných termínov a konštrukcie systémov označovania farieb v rôznych jazykoch. V porovnaní s dostupnými štúdiami, monografiami a knihami, venovanými problematike kolorizmov sa v tejto nachádzajú aj údaje o rade starodávnych jazykov indoeurópskej jazykovej rodiny, keďže sám zostavovateľ je etymológ – indoeuropeista.

Vasilevič zo zorného poľa svojich výskumov o kolorizmoch nevynecháva ani ruštinu. V knihe pod jeho redakciou **Farba a názvy farby v ruskom jazyku** (2005, s. 6 – 108) sa s kolektívom autorov (Kuznecova, Miščenko) zaoberá históriou vývoja a rôznymi funkciami kódovania kolorizmov vrátane ich využitia v reklame. Ide o teoreticko-aplikačný pohľad na riešenie problematiky kolorizmov v ruskom jazyku, súčasťou ktorého je aj podrobný katalóg názvov farieb v ruštine. Obsahuje viac ako dvetisíc slov, slovných spojení a fráz modernej ruštiny s kolorizmami

vrátane pomenovaní archaického charakteru, keďže autori siahli po dostupných materiáloch až do 12. storočia. Práca má i lexikografický rozmer. V samostatnom katalógu kolorizmov sú inventarizované najpoužívanejšie kolorizmy a ich názvy, kolorizmy vyjadrujúce odtiene, expresívne kolorizmy a kolorizmy odvodené od názvov predmetov (substancií).

Rybakovová vo svojej štúdií **Symbody a znaky mäkkej politickej sily v procese vplyvu na vedomie spoločnosti** (2015) nazerá na nami riešenú problematiku cez znaky a symboly, ktoré vplyvajú na vedomie človeka, v ktorom sa generujú najrôznejšie psychologické reflexie. Fenomén ľudského vnímania (pozri s. 8) je prísne selektívny a jeho podstatou je konkrétny symbolický alebo znakový kód, osvojený používateľom jazyka. Autorka uvažuje o farbách v živote človeka ako o faktoroch. Ich adekvátne symbolické a znakové chápanie, napr. od farby písma na reklamnom plagáte až po farbu vlajky štátu môže mať estetický význam, ale i jasne cieleň psychologický zámer. Piktogramy už v minulosti boli akýmisi vodičmi medzi svetom znakov a realitou. V modernej spoločnosti sa v dôsledku bezprecedentného nárastu vzniku nových znakov a symbolov rozdiely medzi oboma svetmi eliminujú, ba dokonca úplne zanikajú. Znak sa stáva odkazom na iný znak alebo symbol, čím do popredia výrazne vystupuje vizualizácia, ktorá upútava pozornosť s cieľom sprostredkovať akúkoľvek informáciu. Príkladom môže byť reklamný pútač umiestnený v blízkosti cesty. Bez toho, aby si percipient všimol detaily, vidí nápis a obrázky. Ľudský mozog však podľa Rybakovovej (pozri s. 3) asimiluje oveľa viac sekundárnych informácií, ako sa na prvý pohľad zdá. Okrem nápisu, kresby a písma sa za výraznú sekundárnu informáciu pokladá farba, ktorá v procese komplexného dešifrovania správy na pútači výrazne vplyva na psychické procesy ľudského mozgu – jeho pamäť, myslenie, emócie – a vytvára podnety, na základe ktorých percipient venuje pozornosť primárne len selektívnej informácii.

Rybakovovej štúdiu pokladáme za teoretickú a implicitno-explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike (porovnaj červená zástava – modrá zástava – čierna zástava – biela zástava).

Zaujímavé a podnetné výsledky výskumu aplikácie kolorizmov uvádza vo svojej štúdií **Politicky tónované farby USA** Nikiforovová (2018, s. 232 – 242). V asociatívnom experimente predkladá výsledky percentuálneho zastúpenia farebných stimulov v živote politických strán USA (viď. tabuľku č. 1) (v tejto súvislosti na rovnakú tému pozri i Štefančík, Dulebová, 2017, s. 145 – 146).

POHĽAD NA KOLORIZMY V LINGVISTICKOM KONTEXTE

	červená	modrá	čierna	zelená	žltá	oranžová
Komunisti	70	0	23,3	0	0	0
Republikáni	63,3	26,7	0	0	0	6,7
Demokrati	6,7	76,7	6,7	0	6,7	0
Zelení	0	0	0	100	0	0

Tabuľka č. 1 Percentuálne zastúpenie farebných stimulov v politických stranách USA

(Podľa Nikiforovová, 2018, s. 237)

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že červená, zelená a modrá sú farby politicky aktívne. Zahnutie oranžovej farby do charakteristiky republikánskej strany je spojené, ako vysvetľuje autorka, so zvláštnosťami individuálneho vnímania farebnej schémy strany. Môže to byť spôsobené i tým, že oranžové farby sa nachádzajú aj v dizajne webovej stránky tejto politickej strany.

Štúdiu Nikiforovovej pokladáme za aplikačnú a explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

Lipskej **Symbolika farby v kultúre a jej úloha v odev** (2012, s. 67 – 73) potvrdzuje symbolickú a znakovú povahu kolorizmov. Opiera sa o Ernsta Cassirera, podľa ktorého je tendencia redukovat' fyzickú realitu len na to najvyvihnutejšie nezvratná. Jazykové formy, umelecké obrazy, mýtické symboly získavajú v ľudskom živote stále väčšie miesto a pri sprostredkovaní reality preberajú v komunikačnom procese primárne postavenie. Z teórie jazykového znaku je známe, že vzťah medzi predmetmi objektívnej reality a ich formami je vždy arbitrárny, zatiaľ čo arbitrárnosť kultúrneho znaku je minimálna v prospech jeho záväznosti v rámci konkrétneho kultúrneho etnika.

Lipskej štúdiu pokladáme za aplikačnú a explicitnú vo vzťahu k nami riešenej problematike.

2.4 Zhrnutie riešenia problematiky kolorizmov vo vedeckom kontexte

Imanentnosť a explicitnosť nami študovanej dostupnej literatúry spočívala predovšetkým v tom, akým spôsobom sa predmet skúmanej problematiky uvedenými autormi riešil. Z historických prameňov vieme, že explicitná forma pohľadu na kolorizmy bola vzhľadom na malú rozvinutosť vedeckých techník obmedzená a používali sa metodiky a techniky presnosti len do tej miery, do akej sa nimi dalo na daný problém tzv. vedecky

zaostrit'. V historickom období išlo hlavne o metafyzický prístup, neskôr mali dominantnú úlohu fyzikálne, fyziologické a psychologické experimenty. Až v 20. storočí možno hovoriť o prvých lingvistických a semiologických výskumoch problematiky kolorizmov a možno hovoriť o imanentnom alebo explicitnom vedeckom kontexte.

Podstatou imanentného vedeckého kontextu je skutočnosť, že prvoplánovo sa v rámci lingvistiky skúmali lingvistické štruktúry, resp. modely na popis predmetov objektívnej reality a kolorizmy v nich vystupovali imanentne, teda iba ako príklad v rámci analyzovanej lingvistickej štruktúry (fonologickej, morfolologickej, syntaktickej, lexikálnej a štylistickej), resp. ako prostriedok. Tu by sme zaradili štúdie Ološtiaka a Ivanovej (2013, 2015), Dolníka (2010), Furdíka (2005), a iných.

Podstata explicitného vedeckého kontextu spočíva v kontextuálnom modelovaní skúmanej problematiky. Kolorizmy v ňom sa skúmajú v rámci kontextu – napr. politického (Štefančík a Dulebová, 2017; Nikiforova, 2018), ekonomického (Kožáriková, 2012), kultúrneho (Dudová, 2018; Lipskaja, 2012), psychologického (Forbaková, 2006), lingvistického (Škultéty, 1979; Solodilová, Ščerbinová, 2011; Rybakova, 2015; Vasilevič, 2007, 2005; Zavjalova, 2011) a lingvistické a lingvokulturologické štruktúry v ňom slúžia ako prostriedok na potvrdenie, resp. doloženie platnosti sledovaného javu v danom kontexte. V podstate tu možno hovoriť o vzťahu medzi jednotlivým a všeobecným, ktoré nikdy nie sú izolované a existujú vo vzťahu dvoch prepojených kuzelových štruktúr.

Preštudovaná dostupná slovenská a ruská literatúra o sledovanej problematike nám vytvorila dostatočne jasnú predstavu o smerovaní a tendenciách nazerania na kolorizmy v súčasnosti. V slovenskej literatúre je problematika kolorizmov riešená zatiaľ iba relatívne uspokojivo. Explicitne sa problematike začali viac venovať hlavne štúdie na prelome 20. a 21. storočia (Spišiaková, Mocková, Uličná, Rybakovova, Vasilevič, Nikiforova, Zavjalova), dovedy však stála na okraji záujmu a kolorizmy boli iba imanentne prítomné v dominujúcich metalingvistických štúdiách.

Ak teda hovoríme o konceptuálnej povahe riešenia problematiky kolorizmov v súčasnosti, dominantným konceptom ostáva lingvistický (semiologický a sémantický) a lingvokulturologický koncept. Farba je neoddeliteľnou súčasťou hmotného (materiálneho) sveta. Pre človeka je jedným zo základných a významných vizuálnych vnemov. Schopnosť videnia a rozlišovania farieb mu umožňuje lepšie skúmať svet okolo seba a orientovať sa v ňom za účelom identifikácie zmien v existujúcich objektoch a javoch. Farebné vnímanie hmotných predmetov sveta je jedným z hlavných aspektov kognitívnej činnosti človeka. Vďaka tomu je farebné kódovanie jedným z najstarších terminologických systémov v kontexte

vývinu rôznych symbolických významov. Ak existuje obraz sveta verbalizovaný v jazyku jedného alebo druhého človeka, potom môžeme hovoriť o farebnom obraze sveta spojenom s vnímaním a symbolikou farby, ktorá je odlišná pre rôzne národy, dokonca aj pre tých, ktorí majú blízke príbuzenstvo. Okrem univerzálnych znakov v systéme farebného označovania majú rôzne národy vďaka spoločnému pôvodu a jednotnosti duševných procesov odlišný postoj k jednej alebo druhej farbe, odzrkadlený v sekundárnych nomináciách, v ustálených slovných pomenovaniach, vo frazeologických výrazoch vďaka ich schopnosti akumulovať spoločensko-historické, intelektuálne a emocionálne informácie národného charakteru.

Znakom „farebných“ lexém vo frazeologických jednotkách je symbolická povaha ich sémantiky. Frazeologické jednotky s farebnou zložkou slúžia ako dôležitý prostriedok na vyjadrenie národnej mentality. Konotácie etnických, sociálnych a kultúrnych plánov sa prejavujú vo farebných preferenciách každého etnokultúrneho spoločenstva, a to aj napriek univerzálnosti farebnej symboliky v rôznych kultúrach. Na pozadí jazykových univerzálií sa jazyková jedinečnosť stáva zrejmejšou a priezračnejšou. Koloratívy (alebo kolorizmy) pôsobia hlavne ako adjektívna zložka ustálených výrazov, ktorá je motivantom obraznej sémantiku frazémy ako celku. Farba sa v nich stáva hlavným kognitívno-hodnotiacim znakom. Na porovnanie sme vychádzali z databázy slovanského a ruského lexikálneho materiálu, aby sme na tomto pozadí lepšie demonštrovali zhodnosť (ekvivalentnosť), špecifickosť (resp. bezekvivalentnosť) vnímania farieb dvoch jazykovo-príbuzných etnických skupín. Špecifickou črtou blízko príbuzných jazykov je prítomnosť interlingválnych homoným, vrátane frazeologických výrazov, ktoré majú rovnakú formu, ale odlišný význam v dôsledku odlišného vnímania sveta. Napr. v slovanskom jazykovom obraze existuje množstvo frazeologických jednotiek obsahujúcich komponent biely, v rámci ktorých sú mnohé konštruované podľa rovnakého syntagmatického modelu a ktoré verbalizujú spoločné asociácie ako *biele miesta* – *белые пятна* (nepreskúmaná oblasť); *biela vrana* – *белая ворона* (*vyzerat', byt', citit' sa ako biela vrana* – o niekom, kto sa vyčleňuje z radu). Pri porovnávaní blízko príbuzných jazykov – slovenčiny a ruštiny sa stretávame s radom symbolov obsahujúcich komponent biely, ale i keď majú zhodnú syntagmatickú štruktúru, ich význam v oboch jazykoch nekorešponduje. Preto často dochádza ku kontaminácii významov, čo možno zdôvodniť aj pomerne silnými interferenčnými javmi (pozri nižšie *prísť na bielom koni* – *въезжать/въехать на белом коне*).

3 KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

3.1 Achromatické kolorizmy v slovensko-ruskom kontexte

3.1.1 Kolorizmus *biely*

3.1.1.1 Symbolika kolorizmu *biely*

Kolorizmus *biely* vstupuje do antonymického vzťahu s kolorizmom *čierny*, a túto opozíciu môžeme vnímať nielen ako farebný protiklad, ale ako opozíciu prítomnosti a absencie svetla, protiklad *bieleho dňa* a *čiernej noci*. Základné asociácie spojené s kolorizmom *biely* vyplývajú zo stotožnenia achromatického svetla zbaveného farebnosti a dňa, presnejšie jeho svetlej časti. Napríklad ruština najširšie a najcelistvejšie interpretuje prostredie, v ktorom človek žije, práve prostredníctvom viacslovného pomenovania s komponentom *biely*: *белый свет* (slov. ekvivalent *šírý svet*), pričom pozitívne hodnotiace východisko je v asociácii s kolorizmom *biely* v tomto prípade očividné – okrem prítomnosti svetla zahŕňa v kultúrnej konotácii i semy voľnosti, slobody a celistvosti, nedeliteľného kontinua.

Kenner (2007, s. 17) uvádza, že biela vo svojom symbolickom význame ako jediná farba viditeľného spektra zahŕňa rovnomerný výskyt svetla, jas bez akéhokoľvek odtieňa, bez poškvvrny. Stala sa preto metaforou čistoty a dokonalosti, v náboženskom myslení sa táto predstava čistoty rozšírila na celý rad ďalších interpretácií a biela je farbou pozitívne prijímaných ľudských vlastností: dobroty, počestnosti, sexuálnej zdržanlivosti, nevinnosti, poslušnosti, pravdovravnosti, úprimnosti, úcty, ľudskosti a pod.

Neznalosť, čistotu a nedotknutosť biela farba reprezentuje v kultúrnom prostredí Západu aj Východu, napríklad v bielej farbe typickej pre oblečenie nevesty, ktorá je bežná i v súčasnej slovenskej i ruskej kultúre, ale i ako farba opasku pre začiatočníkov v džude či v karate, ktoré ako športy boli do našich kultúr importované.

Na druhej strane, biela je v mnohých kultúrach i farbou smrti, nešťastia a trúchlenia. Dokonca i na Západe je spojovaná s duchmi, nezdravou bledosťou a neosobnou formálnosťou lekárskeho sveta.

V slovenskom i ruskom folklóre je to nielen farba bledosti spojenej s chorobou a smrťou, ale i farba duchov a nadprirodzených bytostí (slov. *biela pani*, v ruš. *белая баба* – rusalka, *белун* – domáci škriatok a pod.) (pozri ďalej Solodilova, 2011, s. 201), pričom nemusí existovať i explicitné verbálne vyjadrenie spojenia tejto farby s kultúrnou tradíciou – napr. slov.

Lucia a tradície spojené s 13. decembrom sú oslavou svetla a čistoty reprezentovanou bielym oblečením a obradným čistením ľudských obydlí, verbálne však toto spojenie nie je v jazyku reprezentované.

Pevné miesto má biela farba i v modernej kultúre, o čom svedčí nielen samotná symbolika, napr. biela palička ako pomôcka pre slabozrakých a nevidiacich ľudí medzinárodný symbol od r. 1930, ale i ďalšie rozvíjanie tohto symbolu, v tomto prípade napr. v ruštine je *белая прость* i názov hudobného festivalu, ktorý je organizovaný ako prostriedok pomoci ľuďom s týmto hendikepom, v slov. *biela pastelka* – finančná zbierka pre slabozrakých a nevidiacich, kde sa už séma ‘pre slabozrakých a nevidiacich’ integruje do obrazného významu viacnásobného pomenovania s komponentom *biely* v syntagmatickom spojení s novým substantívom a pod. V pomenovaní *biely plášť* (*biele plášte*) sa metaforicky farba oblečenia prenáša na ľudí spojených s medicínou a zdravotníctvom, pričom *syndróm bieleho pláštá* (v ruš. *синдром белого халата*) je pomenovanie prejavu hypertenzie. Podobnou metaforou, ktorá však pomenúva psychologickú charakteristiku človeka, je *синдром белого пальто* (syndróm bieleho kabáta), ako prejav narcizmu spojeného s demonštratívnym poukazovaním na svoju prevahu a neustálym poučaním ostatných ľudí.

S bielou farbou sa ďalej spája i kapitulácia, prejavovanie mierových úmyslov až pacifizmus, čo reprezentuje predovšetkým biela zástava. Preto býva niekedy interpretovaná aj ako symbol zbabelosti (Kenner, 2007, s. 17).

3.1.1.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *biely* v slovenskom jazyku

Základným termínom na pomenovanie farby mlieka v slovenskom jazyku je kolorizmus *biely*. Lexéma *biely* vyjadruje nasledovné významy (Slovník súčasného slovenského jazyka):

*biely*¹ adj.

1. farby snehu, mlieka,
2. svetlej, bledej farby,
3. bielosivej až sivej farby, šedivý;

*biely*² (substantivizované adjektívum)

1. kto má svetlú, bielu farbu pokožky; syn. beloch,
2. hist. príslušník tzv. bielej armády, bojujúci v občianskej vojne v Rusku proti Červenej armáde,

3. biela šachová figúrka,
4. publ. hráč v bielom drese.

Ako vyplýva z obsahu lexikografického hesla, základné sémantické príznaky, ktoré kolorizmus *biely* vyjadruje, slúžia na charakteristiku farby objektu a pomenúvajú jeho svetlú farbu podobnú snehu či svetlosivú farbu šedin.

Kolorizmus *biely* sa najčastejšie používa na vyjadrenie svetlej farby objektu. Sémantický príznak 'svetlý, osvetlený' sa realizuje napr. v spojení *biely deň/ráno – do bieleho rána, za bieleho dňa*, i keď v druhom prípade je význam frazeologizmu rozšírený o sému 'v prítomnosti svedkov, všetkým na očiach'.

Vo vzťahu k farbe objektu môže ísť o objektívnu belosť, teda farbu zodpovedajúcu snehu alebo mlieku, alebo o svetlý odtieň, pričom zvyčajne existujú i iné objekty rovnakej triedy s odlišným (tmavším) sfarbením, napr. materiály, plody, jedlá, nápoje rôznych odtieňov a pod. Je veľmi málo objektov, pri pomenovaní ktorých sa jednoznačne dá označiť ako motiváciu použitia adj. *biely* sémantický príznak 'farby snehu (mlieka, kriedy)' a odlíšiť ho od príznaku '(veľmi) svetlý'. Pri viacсловných pomenovaniach prevláda skôr charakteristika farby objektu vo význame 'svetlý', napr. svetlý variant plodov rastlín.

To, že svetlý a biely sú v istom kontexte synonymá, vidieť i pri výbere adjektíva v pomenovaniach potravín a nápojov: *biele pečivo, biela čokoláda*. Vidíme variantnosť vo výbere adjektíva v pomenovaniach blízkych druhov potravín: napr. *biele víno* ale *svetlé pivo*, pričom sa často do popredia dostáva sémantický príznak 'čirý' – *biely čaj*, alebo aj 'čistý, bez prímеси' – *biely alkohol* ale i *biely jogurt*. Občas sa v databáze textov môžeme stretnúť i s variantom názvu potraviny s prívlastkom *svetlý* konkurujúcom prívlastku *biely*. Zvyčajne je vo frekvenčnej štatistike veľký rozdiel medzi výskytom týchto variantov: napr. *svetlé hrozno* (4 výskyty) oproti *biele hrozno* (140 výskytov v databáze), podobne *svetlá ryža* (4-krát) a *biela ryža* (1348-krát), *svetlý chlieb* (52-krát) a *biely chlieb* (2409-krát). Z frekvencie uvedených príkladov je zrejme, že ustálené formy sú *biele hrozno, biela ryža, biely chlieb*. Podobne ako existujú varianty vo výbere adj. *biely* a *svetlý*, môžeme sa s touto variantnosťou stretnúť i pri výbere adj. *čiernej* alebo *tmavý* (*čierny/tmavý chlieb, čierne/tmavé pivo* a pod.).

Keďže v prípade jogurtu či tvarohu ide o potraviny bielej farby, v pomenovaní *biely jogurt*, zriedkavejšie aj *biely tvaroh* sa do popredia dostáva séma 'čistý, bez prímеси', zatiaľ čo *biela káva* je nielen opozitom k *čiernej káve* (bez mlieka), ale i názvom kávy bez kofeínu zvyčajne pripravovanej na raňajky.

V odbornej terminológii sa adj. *biely* ako komponent viacslowného pomenovania využíva v najrôznejších vedných oblastiach, napr. v prírodných vedách ako súčasť názvov chemických látok (*biely fosfor*), fyzikálnych javov (*biele svetlo*), astronomických objektov (*biely trpaslík*), medicínskych pojmov (*biele krvinky*, *biela hmota mozgu*), geografických názvov (*Biele more*), botanických a zoológických názvov (*jedľa biela*, *bocian biely*), termínov v metalurgii (*biela liatina*) atď.

Význam 'šedivý, bielosivej až sivej farby' je spojený so stratou pôvodnej farby vlasov v procese starnutia (*biela hlava*, *biele vlasy* a pod.). Zaujímavé je použitie adj. *biely* vo viacslowných pomenovaniach *biele svetlo* a *biely šum*. V prípade *bieleho svetla* ide na prvý pohľad o pleonazmus, keďže viacvýznamovosť adj. *biely* je úzko spojená so svetlom a jeho prítomnosťou. Ide však o pomenovanie spojitého spektra vlnových dĺžok obsahujúcich všetky viditeľné farby, čo sa prejavuje v absencii akéhokoľvek farebného odtieňa v charakteristike takéhoto svetla. Podobne sa sémantický príznak 'homogénny, rovnomerný' adj. *biely* uplatňuje i v charakteristike zvuku a *biely šum* je analogicky utvorené viacslowné pomenovanie pre náhodný zvukový signál s rovnakou intenzitou pri rôznych frekvenciách, teda o stály jednotvárný zvuk. Prenesením a použitím opisu fyzikálnych vlastností svetla na opis vlastností zvuku sa vytvára sémantický príznak 'rovnorodý, homogénny', ktorý je prítomný v oboch viacslowných pomenovaniach. V tomto prípade sa už význam viacslowného pomenovania vzdaluje od farebnej charakteristiky objektu, ako je definovaná viacvýznamovosťou kolorizmu *biely* vo výkladových slovníkoch slovenského jazyka.

Viacslowné pomenovanie *biela tma* zachytáva výkladový slovník vo význame hustá hmla. Toto pomenovanie môžeme uviesť ako príklad homonymie, ktorá vzniká ako dôsledok prijímania nových slov z cudzích jazykov. Prijímanie internacionalizmov a vplyv cudzích jazykov (v súčasnosti napr. anglického jazyka) na rozvoj slovnej zásoby (pre ruský jazyk podrobnejšie Gazda, 2010, s. 83 – 97) sa vyznačuje nielen expanziou pomenovaní s medzinárodnými slovotvornými elementami (typu *auto-*, *bio-* a pod.), tvorením hybridných kompozít (typu *etnohudba*), prijímaním cudzích slov a slovných spojení v podobe kalku alebo i bez prekladu, ale aj rozširovaním významov už existujúcich slovných spojení. Pravdepodobne pod vplyvom anglického výrazu *white out* sa v textoch opisujúcich atmosférické javy polárnych oblastí používa *biela tma* vo význame difúzneho svetla, ktoré v polárnych oblastiach nedovoľuje rozpoznať hranicu medzi zemou a nebom a tým znemožňuje odhad vzdialeností a zhoršuje viditeľnosť nerovností v teréne.

Realizáciou sémy ‘prázdny, nezaplnený’ komponentu *biely* v pomenovaní *biele miesta* vznikol prostriedok na pomenovanie neznámych, nezakreslených teritórií na mape a prenesením tohto významu i na pomenovanie nedostatku informácií o nejakej otázke či nedoriešenom probléme. *Biele miesta* sú teda spojené so zvyčajnou farbou nepopísaného papiera ako synonymom pre nedostatok informácií o niečom. Frazeologizmus *mať/dať čierne na bielom* sice tiež reflektuje farebný kontrast bieleho papiera a tmavého (čierneho) atramentu, ale v kontexte písaného textu ako záruky jasnej a jednoznačnej informácie.

Keďže lexéma *biely* sa najčastejšie stotožňuje s pozitívnymi symbolmi a séma ‘farby snehu, svetlý, čistý’ je vnímaná kladne, je pomerne málo príkladov na negatívny charakter viacslovných pomenovaní tvorených s komponentom *biely*: okrem perifrázy *biely jed* je príkladom negatívneho významu *obchod s bielym mäsom*, ilegálny obchod s prostitúciou. V súlade s vnímaním bielej farby ako symbolu pozitívnych ľudských vlastností a dobra je adjektívum *biely* v opozícii k adj. *čierny* využitie i vo frazeologizme *robiť z čierneho biele/z bieleho čierne*. Formálne podobný frazeologizmus *ani biele ani čierne* v prvom rade nepodčiarkuje hodnotenie z hľadiska morálky na osi dobro – zlo, ale akcentuje samotnú existenciu pólou, protikladov, v porovnaní s ktorými sa hodnotený jav ukazuje ako nejednoznačný.

Kolorizmus *biely* sa v slovenčine vyskytuje aj v prirovnaniach, v ktorých pomenúva belosť objektu, ktorá sa najčastejšie prirovnáva k iným objektom bielej farby – *biely ako sneh, mlieko, cukor, cmar, vápno, lalia, vlna* a pod. (tab. 1, graf 1). Ďalším sémantickým príznakom, ktorý sa využíva v prirovnaniach, môže byť (neprirodzená) bledosť človeka zapríčinená zľaknutím, hnevom, nervozitou, chorobou pod., napr. *biely ako stena, krieda, plátno*, ktoré však môžu pomenúvať i svetlú pokožku bez opálenia. Napokon sa v prirovnaniach možno stretnúť s významom sivý, sivovlasý (*biely ako holub*). Ako vidieť z výpočtu sémantických príznakov kolorizmu *biely*, v prirovnaniach sa uplatňuje len jeho schopnosť pomenovať svetlý a bledý (teda svetlejší ako zvyčajne) odtienok farby objektu, v prenesených významoch sa v prirovnaniach adj. *biely* nevyskytuje.

Paradigma kolorizmu *biely* je pomerne rozsiahla a v jednotlivých porovnaníach s niektorými románskymi jazykmi nemá svoje ekvivaletné pendanty. K najčastejším motivátorom podľa Škultétyho (1979, s. 47 – 49) patria nasledovné: sneh – *snehový, snehobiely/snehovobiely*, mlieko – *mliečny, mliekovobiely*, alabaster – *alabastrový*, krieda – *kriedový, kriedovobiely*, striebro – *striebroviely*, platina – *platinový*, slonovina – *slonovinový*, mramor – *mramorový, mramorovobiely*, porcelán –

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

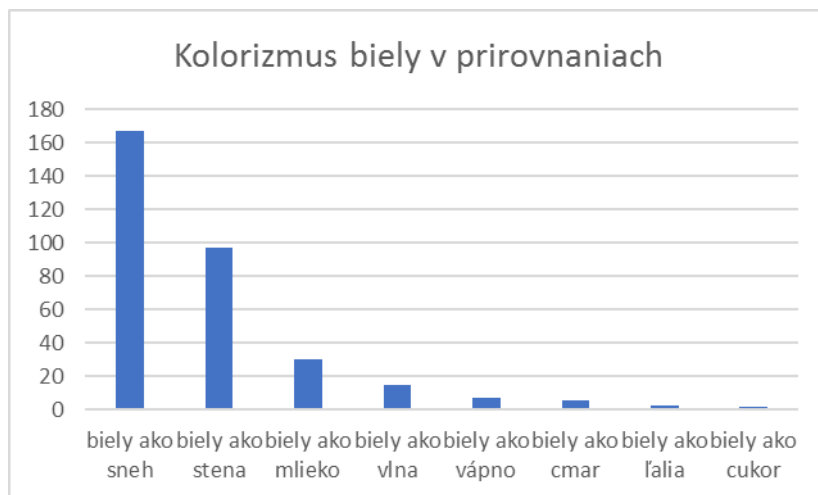
porcelánovobiely, smotana – smotanový, smotanovobiely, krém – krémovobiely/krémovobelavý, vosk – voskový, voskovobiely, atlas – atlasový, atlasovobiely.

biely ako sneh	biely ako stena	biely ako mlieko	biely ako vlna
167	97	30	15
biely ako vápno	biely ako cmar	biely ako ľalia	biely ako cukor
7	6	3	2

Tabuľka 1 Frekvencia kolorizmu biely v prirovnaniach podľa Korpusu Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G

Poznámka:

biely ako sneh – 0,13 na milión lév, biely ako stena – 0,08 na milión lév, biely ako mlieko – 0,02 na milión lév, biely ako vlna – 0,01 na milión lév, biely ako vápno – 0,01 na milión lév, biely ako cmar – 0,00 na milión lév, biely ako ľalia – 0,00 na milión lév, biely ako cukor – 0,00 na milión lév

Graf 1 k tabuľke 1 Frekvencia kolorizmu biely v prirovnaniach

K ojedinelým motivátorom, ktoré nemajú napr. v románskych jazykoch svoj ekvivalentný pendant, patria nasledovné: *okrovobiely, okrovobelavý, popolavobiely, rohovinobiely, vápnovobiely*.

3.1.1.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *biely* v slovenskom a ruskom jazyku

Pri porovnaní použitia kolorizmu *белый* v ruštine a jeho ekvivalentu *biely* v slovenčine sme pre ruský jazyk vychádzali z významov lexémy *белый* ako ich vymenúva výkladový slovník ruského jazyka (Kuznecov, 2000):

1. farby snehu, mlieka, kriedy (ор. *черный*),
2. veľmi svetlý alebo svetlejší než zvyčajne, tiež svetlovlásy, plavovlasý, sivovlasý; ďalej blízky farbe mlieka odtieňom kože alebo pleti, bledý,
3. mdlý, neintenzívny, bez farby alebo neobyčajne ostrý, oslepujúci (svetlo, osvetlenie a pod.), v ľudovej tradícii tiež jasný, svetlý,
4. v tradičnej ľudovej kultúre čistý, tiež spätý s dobrom, mravne bezúhonný,
5. človek bielej rasy, beloch, belošký,
6. v prvých rokoch občianskej vojny po revolúcii r. 1918 v Rusku namierený proti sovietskej moci, kontrarevolučný (ор. *красный*).

Už na prvý pohľad je rozsah sémantických príznakov, ktoré adj. *белый* môže v ruskom jazyku vyjadriť, širší a pestrejší než významová pesterosť adj. *biely* v slovenčine. Samozrejme, pri frazeologizovanom použití kolorizmu *белый* sa význam frazeologizmu nemusí odvíjať od uvedených lexikálnych významov, resp. vzťah frazeologizmu k významu tohto kolorizmu môže byť len sprostredkovaný, nepriamy.

Na základe porovnania použitia adj. *biely* a adj. *белый* na pomenovanie bielej (ako sneh) alebo svetlej farby objektu môžeme konštatovať ekvivalenciu pri výbere adjektíva v slovenčine a v ruštine. Význam slova *белый* vo význame farby mlieka (snehu) alebo svetlého odtieňa sa rovnako ako v slovenčine často uplatňuje i v pomenovaniach potravín a jedál. Ak ide o ustálené slovné spojenia, je s bielou farbou často spojená nielen istá kvalita potraviny, ale i určitá technológia výroby, úpravy alebo prípravy potraviny (*белый сахар, белый хлеб*) rovnako ako v slovenčine.

Vzhľadom na to, že aj v ruštine sa kolorizmus *белый* používa vo význame 'svetlý', stretávame sa v databáze textov s variantom názvu potraviny s prívlastkom *светлый* konkurujúcom prívlastku *белый*, napr. *светлый виноград* (68 výskytov v databáze) oproti *белый виноград* (1234

výskytov) – i v slov. *svetlé hrozno* (4 výskyty) oproti *biele hrozno* (140 výskytov v databáze), podobne *белый рис* (2822-krát) oproti *светлый рис* (17-krát). Možno teda i na základe štatistiky konštatovať, že v tomto prípade sú podobne ako v slovenčine ustálené slovné spojenia *белый виноград, белый рис, белый хлеб*.

Keďže sa mlieko (popri snehu) najčastejšie vyskytuje v porovnaníach s významom bielej (veľmi svetlej) farby objektu – slov. *biely ako/s'ia mlieko, belší než/ako mlieko*; rus. *белый, как молоко* alebo *белее молока*, v prípade, že sa k názvom mliečnych produktov pridáva prívlastok *biely*, vo význame lexémy *biely/белый* sa do popredia dostáva sémantický príznak *bez prísad, čistý, prírodný*: *белый йогурт – biely jogurt, белый творог – biely tvaroh*.

Pri pomenovaní nápojov je použitie prívlastku *biely* vyjadrením bezfarebnosti a čírosti nápoja (*белый чай, белое вино* – v slovenčine *biely čaj, biele víno*). Oproti slovenským pomenovaniam *čierna káva – biela káva* v ruštine existuje len spojenie *чёрный кофе*, po pridaní mlieka sa káva volá *кофе с молоком/сливками*. Ruština tiež nemá ekvivalent pre slov. *biely alkohol*.

Ekonomické pomenovania, ktoré vznikli pôvodne v angličtine, sa spolu s globálnou ekonomikou stávajú súčasťou odbornej terminológie z oblasti finančníctva a bankovníctva v slovenskom i ruskom jazyku. Označenie zamestnancov vykonávajúcich administratívnu prácu perifrázou biele goliere (pl.) je už v slovenčine pomerne známe a často používané. Zodpovedajúce pomenovanie *белые воротнички* (pl.) v ruštine majú i formu jednotného čísla *белый воротничок* a o vyššom stupni udomácnenia tohto pôvodne anglického viacslovného pomenovania v ruštine svedčí i existencia zloženého prídavného mena *беловоротничковый* (vzťahujúci sa na biele goliere, *bielogolierový) v slovnom spojení *беловоротничковая преступность* (kriminalita bielych golierov).

V ekonomickej odbornej terminológii sa uplatňuje i anglický termín *white knight*, slovenčine *biely rytier/jazdec* a v ruštine *белый рыцарь*. Metaforicky pomenúva „obchodnú spoločnosť alebo osobu, ktorej zámerom je pomôcť inej spoločnosti a „zachrániť“ ju pred nežiaducou kúpou treťou obchodnou spoločnosťou (*чёрным рыцарем*)“ (Kožaričková, 2012). Symbolický význam bielej farby ako atribútu v pomenovaní *biely rytier/белый рыцарь* vo význame pozitívneho hodnotenia, dobra je v tomto prípade nespochybniteľný a v ruštine *белый рыцарь* len rozširuje už existujúce spektrum použitia kolorizmu biely vo význame ‘dobrý, bezúhonný’, ktoré je súčasťou viacvýznamovosti lexémy *белый* (napr. *белая совесть*, v slov. *čisté svedomie*, ale i *белая зависть*, závisť „v dobrom“).

Využitie kolorizmu *biely*, *čierny* a *sivý* pri konštituovaní ekonomických termínov v anglickom jazyku sa premieta i do ďalších štruktúr ekonomických termínov v ruskom a slovenskom jazyku. Na rozdiel od slovenčiny sa v ruštine vyskytuje pomenovania *белый рынок*, *белая экономика* na vyjadrenie legálnych ekonomických praktík. Kolorizmus *белый* vo význame legálny sa v ruštine používa v širokom diapazóne slovných spojení, napr. *белая работа*, *белая зарплата*, *белый метод работы* i ako príslovka *работать по белому* a pod. Slovné spojenia **biela práca*, **biely plat* alebo **biela metóda práce* a pod. vo význame plnej korešpondencie ekonomickej praxe s požiadavkami zákona sa v slovenskom jazyku na rozdiel od ruštiny vôbec nevyskytujú, podobne ako ani iné spojenia s kolorizmom *biely* vo význame ‘legálny, zákonný’.

Zatiaľ čo *princ na bielom koni* – *принц на белом коне* je v ruskom i v slovenskom jazyku stelesnením ideálneho ženicha a v oboch jazykoch sa používa vo frazeologizmoch *čakať na princa na bielom koni* alebo *snívať (o princovi) na bielom koni* – *ждать (принца) на белом коне*, *грезить (о принце) на белом коне*, v ruskom jazyku existuje i frazeologizmus *въехать в город на белом коне*, ktoré pomenúva víťazstvo, triumfálny, víťazný príchod (návrat) na nejaké miesto. V slovenčine sa tento frazeologizmus nevyskytuje. Naopak, ruština nepozná slovenskú a českú parémiu *Martin príde (prišiel) na bielom koni*, ktorá pomenúva jav výskytu prvého snehu približne okolo 11. novembra, keď má podľa slovenského i českého kalendára meniny Martin. *Biely kôň (bílý kůň)* v českom i v slovenskom jazyku pomenúva tiež bezúhonného človeka nastrčeného členmi organizovaného zločinu pri nelegálnych obchodoch, ale ruština a ani napr. poľština tento frazeologizmus nepozná.

Белые места i *белые пятна* sú ekvivalentom slovenského viacslovného pomenovania *biele miesta*. Doslovný ekvivalent ruského pomenovania *белые пятна*, teda **biele škvrny* by v slovenčine asocioval negatívne chápanie istého opisovaného javu pre prenesený a expresívny význam viacvýznamového slova *škvrna* (= poškvrna, nedostatok), tiež verbum *poškvрниť* (kniž. znevážiť, potupiť). Zrejme i preto sa v slovenčine spojenie atribútu *biely* so substantívom *škvrna* v tomto význame (nezaplnené miesto a nepreskúmaný problém) nevyskytuje.

V metalurgii počas tavenia kovu (v ruštine *каление* od verba *калить* = silno nahrievať, žeraviť) sa podľa farby kovu pri nahrievaní vydeľuje viacero fáz a v odbornom jazyku sa tieto fázy tavenia v terminológii pomenúvali práve využitím farebného odtienka (od tmavohnedého po biely), ktorý kovy získavali postupným nahrievaním. Preto existuje napr. i *красное, жёлтое каление* (pozri Kuznecov, 2014), pričom najvyšší stupeň tavenia charakterizuje biela farba kovu, *белое*

каление. V slovenčine zodpovedá týmto slovným spojeniam termín *žiar* so stupňami vyjadrenými kolorizmami podľa sfarbenia kovu podobne ako v ruštine: *červený, biely, oranžový žiar*. Termín *белое каление* s verbami *довести/дойти* sa stáva komponentom frazeologického viacslovného pomenovania *довести/дойти до белого каления* s významom doviest' niekoho/dostať sa do najvyššieho stupňa zúrivosti. Napriek tomu, že ruský termín *белое каление* má v slovenčine ako termín v metalurgii úplný ekvivalent, jeho frazeologizácia v slovenčine neprebehla. Hovorové *rozzúriť sa (vytočiť sa) dobiela* je však motivované tým istým fyzikálnym javom.

Ako sme už spomínali vyššie, biela farba je v slovanskej kultúre tiež farbou záhrobných síl: biely odev a biely zjav vo všeobecnosti je charakteristický pre duchov, mytologické postavy. V slovenčine a v ďalších západoslovanských jazykoch existuje *biela pani*, duch ženy šľachtického pôvodu zjavujúci sa na hradoch a zámkoch. V ruskej kultúre a v ruštine sa nevyskytuje ekvivalent slov. *biela pani*, toto spojenie sa však dá dokumentovať napríklad pomenovaním *белун* pre označenie domáceho škriatka (*домовой*), či *белая баба* – rusalka (Solodilova, Ščerbina 2011, s. 201).

Ruské viacslovné pomenovanie *белый билет*, ktorý potvrdzuje nespôsobilosť osoby na vojenskú službu zo zdravotných alebo iných dôvodov, mal v ZSSR pôvodne biely obal. Korešponduje mu slov. *modrá knižka* nazvaná podľa modrého obalu tohto dokumentu.

V ruštine frazeologizmus *белые мухи* (biele muchy), *до белых мух* (do bielych múch) pomenúva prvý sneh. Konotácia syntaktického spojenia „*biela mucha*“ sa v súvislosti so snehom a začiatkom zimy v slovenskom jazyku nepoužíva. Naopak, v slovenčine a v češtine existuje parémia (*prišiel Martin na bielom koni*, keďže práve obdobie okolo 11. novembra sa na našom území často zjavoval prvý sneh, ktorá absentuje v ruštine.

Ruský frazeologizmus *белыми нитками шит(о)* (bielymi niťami šité) nemá slovenský ekvivalent. Ide o pomenovanie niečoho zle skrývaného, očividného alebo nekvalitne urobeného. Motivácia bielou (svetlou) farbou, ktorá je dobre viditeľná na tmavšom pozadí, je veľmi priezračná. I v tomto prípade má frazeologizmus negatívnu konotáciu, čo pre bielu farbu v ruštine nie je typické.

K ruským frazeologizmom, ktoré v slovenčine nemajú ekvivalent, patrí i *белая кость* (biela kosť), synonymom pre *голубая кровь*, v slovenčine len *modrá krv*. Ide o člena opozície *белая – чёрная кость*, ktorá pomenúva protiklad urodzeného a neurodzeného pôvodu človeka. Podobne ako *белые ручки* i pomenovanie *белая кость* má negatívnu konotáciu, podobne ako frazeologizované viacslovné pomenovanie *белые ручки* i *белоручка*, v slov. *fajnovka*. V ľudovej slovesnosti v ruštine

i v slovenčine sú biele ruky, biela (svetlá, neopálená) pokožka vnímané ako ideál krásy (v slov. tiež *krv a mliekob* v ruštine *кровь с молоком*, o žene *красавица румяна и белая*). Oproti tomuto pozitívnemu hodnoteniu bielej pokožky je však pomenovanie *белые ручки* vnímané negatívne a obrazne pomenúva človeka, ktorý nepracuje (nerád pracuje), čo vidieť i z frazeologizmov *боится белые ручки испачкать* alebo *белые ручки чужие труды любят*. Ako konštatuje Zavjalova (2011, s. 160) pre frazeologizmy s komponentom *белый* ide o zriedkavosť.

Frazeologizmom *белый священник*, *белое духовенство* sa v ruštine pomenúva pravoslávny kňaz, ktorý nezložil sľub čistoty a žije v manželskom zväzku. Oproti tomu *чёрный священник* zložil sľub čistoty a nemá rodinu. V ruskej kulturológii sa pri vysvetľovaní tohto viacslovného pomenovania vychádza z traktovania čiernej farby v pravoslávnom náboženstve. „Úloha čiernej ako farby odmietania sa najzreteľnejšie prejavila u pravoslávnych mníchov. Tu symbolizuje odmietanie pozemských radostí, svojským spôsobom chápanú „smrť pre svet“ (Zavjalova, 2011, s. 155). Preto ako opozícia k *чёрный священник* je *белый священник* tým, ktorý sa neizoloval od okolitého sveta úplne a nezložil sľub čistoty. Naproti tomu *белая земля* aj *белые земли*, *белые крестьяне* boli v Rusku v 14. – 17. storočí zeme alebo roľníci, ktorí nepodliehali zdaneniu, komponent *biely* teda vyjadroval sémantický príznak *voľný, slobodný*.

Zatiaľ čo čistota je symbolický význam bielej farby, s ktorým sa v slovenskej kultúre stretávame často (napr. biele šaty nevesty), kolorizmus *biely* vo svojom lexikálnom význame vyjadruje skôr čírosť, bezfarebnosť než čistotu. Na rozdiel od ruského jazyka sa v slovenskej tradícii nevyskytujú pomenovania **biela chalupa*, **biela izba* vo význame čistej miestnosti s komínom vyvedeným von. *Белая изба* a *белая баня* s komínom vyvedeným von z miestnosti je protikladom k čiernej (zadymenej, začiernenej) chalupe alebo inej budove či miestnosti bez komína.

I keď ide o využitie kolorizmu *biely* v názve javu tradičnej kultúry, protiklad *biely – čierny* na pomenovanie domu (miestnosti) s komínom alebo bez neho je v ruštine živý i v súčasnosti, napr. v opozícii *белая баня – чёрная баня*. V ruskom jazyku teda existujú viacslovné pomenovania s farebným komponentom *белый* alebo *чёрный* na pomenovania oboch členov opozície. V slovenskom jazyku je v slovníku zachytené pomenovanie *čierna kuchyňa* s významom a) menšia miestnosť bez okien s ohniskom na varenie a pečenie b) kuchyňa v poľnohospodárskej domácnosti slúžiaca na prípravu krmiva pre dobytok a domáce zvieratá. Protiklad

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

s kolorizmom *biely* sa však pre slovenský jazyk neuvádza ani v jednom prípade.

V porovnaní s ruštinou sa v slovenčine kolorizmus *biely* zriedkavejšie používa na vyjadrenie významu ‘dobrý, pozitívny, správny’, napr. ruské *белая магия, белая зависть, белая ложь, белая совесть* oproti slov. *biela mágia* ale *závidieť v dobrom, milosrdná/nevinná lož, čisté svedomie*. Zatiaľ čo k pomenovaniu *чёрный список* existuje v ruštine i *белый список* ako napr. zoznam odporúčaných firiem alebo i zoznam povolených kontaktov v mobilnom telefóne; v slovenčine je len *čierna listina*.

Frazeologizmus *белый и пушистый* (slov. ekvivalent *neviniatko*) ironicky využíva kontrast so sémantickým príznakom ‘morálne čistý, pozitívny’ obsiahnutým v adjektíve *белый* ako prostriedok na vyjadrenie pochybností o morálnych kvalitách človeka.

Frazeologizmus *как белый человек/белые люди* využíva komponent *белый* vo význame pomenovania rasovej príslušnosti človeka (*белый* – človek bielej rasy) a nemá v slovenčine ekvivalent (po slovensky len opisom – *slušne, komfortne*) a pod. Význam frazeologizmu je priezračný, vychádza z *opozície чёрный – белый человек (černoch – beloch)* pričom sa neakcentuje farba pokožky, ale o rôznych spôsoboch zaobchádzania, vyšší štandard resp. lepšie podmienky pre belochoch.

Slovenčina nemá ani ekvivalent k frazeologizmu *белый негр*, človek bez práv, ktorý vykonáva neprímerane ťažkú prácu podobne ako černošskí otroci. I keď v slovníkoch ruského jazyka sa tento frazeologizmus hodnotí ako zastaralý, texty korpusu ruského jazyka (Aranea), napr. individuálne blogy, pomerne často využívajú tento frazeologizmus na pomenovanie ľudí, ktorí pracujú za horších, nespravodlivých podmienok, sú spoločensky vylúčení alebo sú bezprávnici, bezmocní voči štátnej moci. Podobne ako *как белый человек* i frazeologizmus *белый негр* je založený na protiklade *beloch – černoch*, ale jeho životaschopnosti iste napomáha aj i súlad i s ďalším významom kolorizmu *чёрный* v ruskom jazyku (ťažká, nekvalifikovaná, špinavá práca), napr. „*сами себя называли "белыми неграми творческой работы", ибо, занимались они (...) самой чёрной работой спецпроекта*“.

V slovenčine sa nevyskytujú ekvivalenty s kolorizmom *biely* k nasledovným ruským viacslovným pomenovaniám s komponentom *белый*: *белый танец* i *белое танго*, v slovenčine *dámska volenka*; *белая горячка* po slovensky *delírium tremens*; *видеть в гробу в белых тапочках* – hovor. kašľať na niečo, byť voči niečomu ľahostajný; *сказка про белого бычка* – nudné, otravné rozprávanie i primitívna lož (pozri Zavjalova, 2011, s. 161).

Vzhľadom na históriu Ruska v 20. storočí existujú v ruštine i viacslovné pomenovania s komponentom *biely/белый*, ktoré súvisia so špecifikami tejto histórie. Ide o pomenovania súvisiace s udalosťami v Rusku v r. 1917, októbrovým prevratom a následnou občianskou vojnou. V názvoch dvoch bojujúcich táborov sa uplatnil protiklad bielej a červenej farby: *Белая армия – Красная армия, белый – красный террор*. Tieto (a)chromatizmy sú i v slovenskom preklade týchto pomenovaní: *Biela armáda, biely teror* oproti *Červená armáda, červený teror* a pod.

V prirovnaniach sa v slovenčine i v ruštine sústreďuje použitie adj. *белый* (*белый, как; белее чем* či *белее чего*) práve na pomenovanie farby objektu: *белый как снег, мел, молоко, полотно, лунь, свет, бумага, смерть, мука, сахар*). Zaujímavé je využitie prirovnania *белый, как сахар*, ktoré má v ruštine pozitívny význam a v databáze ARANEA sa najčastejšie vyskytoval na vyjadrenie intenzívnej belosti piesku, kože, ale aj zubov. V slovenčine sa toto prirovnanie nevyskytuje, hoci napr. perifrása *biele zlato* odkazuje na cukor, biela je teda vnímaná ako charakteristická farba cukru. Prirovnaniami *белый, как мел, полотно, стена, смерть* sa v ruštine rovnako v slovenčine vyjadruje (neprirodzená) bledosť človeka. Vo význame sivovlasý (o človeku), sivý (o vlasoch) sa v ruštine používa prirovnanie *белый, как лунь* (biely ako kaňa).

V prípade perifráz, napr. *biely prášok, biele zlato, biely šport, biely jed*, je centrálnym významotvorným prvkom pomenovania substantívum, pričom komponent *biely* najčastejšie pomenúva len bielu farbu látky či objektu, na ktorú perifrása odkazuje. Podobne ako v prípade *čierneho zlata, biele zlato* môže byť nielen farebným variantom tohto zvyčajne žltého kovu, ale prenesene cennou surovinou alebo výrobkom, ktorý má z pohľadu pomenúvajúceho vysokú cenu. *Biele zlato* môže odkazovať na cukor i cukrovú repu, ale tiež bavlnu, bryndzu či syr a pod. V prípade *bieleho uhlia* – čo je perifrása pre elektrickú energiu – sa do popredia dostáva sémantický príznak ‘čistý, neznečisťujúci’.

Napríklad perifrása *белая смерть* v ruštine môže odkazovať na: narkotikum alebo narkomániu; lavínu; cukor alebo soľ ako látky nebezpečné pre zdravie a potenciálne vedúce k zdravotným problémom alebo i k smrti v prípade ich dlhodobej konzumácie vo veľkom množstve, v tomto význame je *белая смерть* synonymom perifrázy *белый яд, белая трава*; niekedy sa touto perifrázou pomenúva i pľúcna tuberkulóza (tiež *белая чума*). Vo všetkých prípadoch ide o príčiny potenciálne vedúce k smrti, zatiaľ čo v slovenčine je *biela smrť* predávkovanie (narkotikom) alebo zamrznutie, čiže nejde o pomenovanie nebezpečných látok alebo prírodných úkazov ako príčiny, ale o úmrtie samotné a v perifráze sa zachováva základný význam lexémy *smrť*.

Ak porovnáme motiváciu perifráz *biely prášok* či *biele zlato*, ktoré sú motivované bielou či svetlou farbou objektu, v prípade *bieleho športu* (tenis) či *bieleho povolania* (lekári, mlynári) je motivujúcim prvkom farba oblečenia ľudí spojených s pomenúvanou aktivitou. Podobne podľa stereotypu v oblečení vznikli i *biele goliere*, pomenovanie zamestnancov v riadiacich funkciách a v správnom aparáte, ktoré slovenčina prevzala z anglického jazyka. Ruská perifrása *белые халаты, люди в белоснежных (белых) халатах* označuje zdravotnícky personál – v slovenčine môže byť biely plášť lekárskeho plášťom, ale i oblečením pre lekárnik, laboranta a pod. nejde teda len o zdravotníkov. Významom najbližšia slovenská (a podobne i česká) perifrása s významom lekárskej profesie je *biele povolanie*.

Paralelne v slovenčine i v ruštine sa vyskytujú i ďalšie perifrázy *biely jed* (odkazuje na biely cukor alebo bielu múku) – *белый яд* (narkotiká alebo biely cukor prípadne soľ), *biele zlato* – *белое золото*, *biely kontinent* – *Белый материк/континент*, *biela olympiáda* – *Белая Олимпиада*, *Biely dom* – *Белый дом*, *biele goliere* – *белые воротнички*, *biely prášok* (narkotikum, heroín, kokaín) – *белый порошок*. Existujú i perifrázy, ktoré sú v porovnávaných jazykoch homonymné, keďže majú iný význam v ruštine a iný v slovenčine, napr. v slovenčine *biela mafia* je pomenovanie organizovaných nelegálnych praktík v zdravotníctve, zdravotníckej mafie, zatiaľ čo v ruštine *белая мафия* pomenúva vatikánsku bezpečnostnú organizáciu s ilegálnymi praktikami; *белый уголь* je hydroenergia, energia vodných tokov, kým *biele uhlie* v slovenčine je perifrázou pomenúvajúcou elektrickú energiu.

Viacero frazeologizmov je v oboch porovnávaných jazykoch založených na kontraste bielej a čiernej farby. Komponent *čierny* v nich reprezentuje negatívny hodnotiaci pól, ktorý je v protiklade ku komponentu *biely*: rus. *выдавать черное за белое (белое за черное)* – slov. *vydávať čierne za biele*; rus. *называть черное белым/белое черным* – slov. *robiť z čierneho biele*, z *bieleho čierne*; rus. *принимать белое за черное* – slov. *robiť z čierneho biele*, z *bieleho čierne*. Protiklad *čierny* a *biely* využívajú obidva jazyky aj vo význame jasného, jednoznačného textu – v slovenčine *napísané čierne na bielom*, v ruštine *написано/сказано черным по белому*.

3.1.2 Kolorizmus *čierny*

3.1.2.1 Symbolika kolorizmu *čierny*

Kolorizmus *čierny*, ktorý pomenúva tmavú až čiernu farbu objektu, môžeme chápať ako pomenovanie farby objektu alebo názov pre jav absencie svetla so všetkými asociáciami, ktoré sa spájajú s tmou – teda nebezpečenstvom a bezbrannosťou voči nemu. Bez ohľadu na uhol pohľadu, pre ktorý sa rozhodneme, toto pomenovanie okrem farebnej charakteristiky stelesňuje i negatívne emócie resp. podčiarkuje ich intenzitu. Rovnako i symbolická charakteristika čiernej farby je v porovnaní s ostatnými farbami bohatšia o jasne vyhranenú – a jednoznačne negatívnu – emocionálnu.

Symbolika čiernej farby má viacero vrstiev. Asociácie, ktoré vychádzajú zo stotožnenia čiernej farby s nocou a temnotou, sú negatívne a zlovestné. Ako uvádza Kenner (s. 16 – 17) ľudia sa vždy obávali toho, čo sa ukrýva v temnote noci, či sú to divé zvieratá, ktoré ich môžu napadnúť, alebo ľudia, ktorí v tme skrývajú svoje nelegálne činy, alebo i nadprirodzené bytosti, ktoré človeku môžu uškodiť nejakým magickým spôsobom. Najsilnejšie asociácie sú však spojené s tmou diabla, a to predovšetkým v západnej kultúre. Čierna i v súvislosti s kresťanským náboženstvom tiež symbolizuje nešťastie, smútok, stratu, zúfalstvo, ale i strach, konflikty, lož, hriech, diabolské rituály, smrť a podsvetie.

Ďalší zo symbolických významov je spojený so sociálnym rozvrstvením obyvateľstva a s ním spojenými rôznymi spôsobmi obživy jednotlivých vrstiev spoločnosti. Tí, ktorí majú majetok a postavenie a nemusia vykonávať ťažkú fyzickú prácu vo vonkajšom prostredí bez ohľadu na počasie, nie sú vystavení slnečným lúčom a nevyhnutne majú svetlejšiu kožu. To je dôvod, prečo šľachtici a panovníci majú pokožku svetlejšiu než ich chudobnejší poddaní.

Na druhej strane sa v medzinárodnom meradle využíva symbolika čiernej farby v pozitívnom zmysle napr. v športe: *čierny opasok* – v džude a karate ako symbol majstrovstva, alebo kapitánska páska čiernej farby vo futbale ako znak sily, líderstva. Čierna sa tiež považuje za farbu kultivovanosti, vážnosti a moci, keďže dôležité osoby a kňazi často nosia tmavý až čierny odev.

Čierna farba je tiež obľúbenou farbou na vyjadrenie odporu až vzbury mladšej generácie proti rodičom. Z hľadiska politických názorov je spájaná s anarchizmom, napr. čierna zástava je v ruskej kultúre vnímaná v prvom rade ako anarchistický symbol, nie ako symbol straty a smútku.

3.1.2.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *čierny* v slovenskom jazyku

V slovenčine adjektívum *čierny* podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka vyjadruje v rôznych kontextoch nasledovné významy:

čierny¹

1. farby sadze, uhlia; op. *biely*;
2. majúci tmavé zafarbenie, tmavší odtieň; syn. tmavý: *čierny chlieb*;
3. ktorý je plný nešťastia, smútku, obáv; syn. smutný, chmúrný: *čierny deň*;
4. symbolizujúci smrť, úmrtie; nevyhovujúci požiadavkám spoločenských noriem, najmä z hľadiska morálky, etiky; syn. nemorálny, nečestný, zlý: *čierna mágia*;
6. znásobujúci negatívnu vlastnosť niečoho zlého, veľmi veľký; *čierna zrada*;
7. ktorý nie je dovolený; ktorý prináša nelegálny zisk; ktorý využíva nedovolené postupy na vlastné obohacovanie; pokútny: *čierna práca*;
8. hovor. patriaci k černocho, príslušníkom negroidnej rasy; syn. černošský;
9. hovor. patriaci k Rómom, príslušníkom etnickej skupiny indického pôvodu rozptýlenej po celom svete, rómsky;
10. založený na útočnom nacionalizme, na rasovej neznášanlivosti; symbolizujúci fašizmus, rasizmus, fašistický, rasistický: *čierna totalita*;

čierny²

1. hovor. človek tmavej pleti patriaci k negroidnej rase, černocho;
2. hovor. príslušník etnickej skupiny indického pôvodu rozptýlenej po celom svete, Čigán, Róm;
3. šach. čierna šachová figúrka; op. *biely*;
4. stúpenec režimu založeného na diktatúre, na potláčaní občianskych slobôd, na útočnom nacionalizme, fašista, rasista.

Z výpočtu sém tvoriacich významový potenciál slovenského kolorizmu *čierny* sú dominujúcimi absencia svetla (*čierna noc*) alebo tmavá farba objektu hlavne v opozícii so svetlým variantom farby takýchto objektov, napr. *čierny korenie*, a tiež i znečistenie povrchu objektu (špinavý, nie čistý) – *čierny ruky* a pod. Vo vzťahu k farbe objektu teda môže ísť nielen o čiernu farbu podobnú napr. uhliu, ale často aj o tmavší odtieňok zvyčajne svetlého objektu, ako napr. *čierny chlieb*.

Prenesením významu sa kolorizmus *čierny* obohacuje o ďalšie sémy: nevyhovujúci požiadavkám spoločenských noriem, morálky, nečestný –

čierna mágia; nedovolený, prinášajúci nelegálny zisk – *čierny trh*, vzťahujúci sa na nešťastie, obavy, smútok – *čierne myšlienky*, napokon i spojený s farbou kože, vzťahujúci sa na černochove alebo Rómov – *čierna hudba*.

Lexikálny význam kolorizmu *čierny* teda konštituuje bohatý súbor sémantických príznakov, ktoré tento kolorizmus vyjadruje: od tmavej farby objektu k akcentovaniu negatívnych javov: *čierne uhlie* – *čierna závisť*; od nízkej intenzity alebo absencie svetla k psychologickému negativizmu: *čierna noc* – *čierne myšlienky*; od znečistenia vo fyzikálnom význame k špinavosti z pohľadu morálky či legálnosti: *čierne ruky* – *čierny trh*.

Uvedenú škálu sémantických príznakov kolorizmu *čierny* využívajú i viacslovné pomenovania s týmto komponentom: od typického čierneho alebo tmavého zafarbenia objektu, napr. *čierna skrinka*, *čierna technika*, *čierne čísla*; a absencie svetla: *čierna diera*; cez asociácie so strašidelnými alebo mystickými motívmi: *čierny román*; k vyjadreniu záporného hodnotenia: – *čierny bod*, *čierny piatok*; k hyperbolizácii negativizmu: *čierne zúfalstvo*; nemorálnosti a nečestnosti – *čierne svedomie*, *čierna listina*; spojeniu s mágiou zameranou na zlé ciele – *čierna mágia*, *čierna omša*; so smrťou – *čierna zástava*, *čierna pani*; ilegalite, pokútnosti: *čierny trh*, *čierna skládka*; a napokon i k rasizmu a nacionalizmu: *čierny teror*. Samozrejme, vzhľadom na rôzny stupeň frazeologizácie viacslovných pomenovaní, ktorá môže viesť až k zastretiu pôvodného významu jednotlivých komponentov, je niekedy motivácia použitia kolorizmu *čierny* zastretá, ako napríklad, *čierny kašeľ* či perifrása *čierna smrť*.

V odbornej terminológii sa adj. *čierny* ako prívlastok využíva v najrôznejších vedných oblastiach, napr. astronomických objektov (*čierny trpaslík*), geografických názvov (*Čierne more*), botanických a zoologických názvov (*baza čierna*, *vrana čierna*), termínov v metalurgii (*čierne kovy*), v ekonómii (*čierne čísla*) atď.

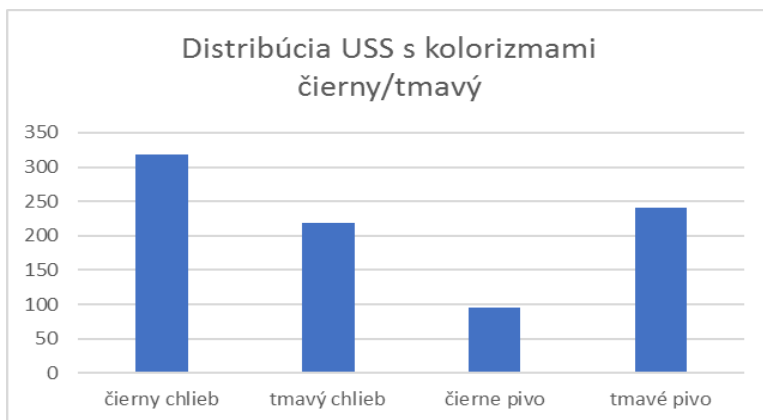
Blízkosť významu adjektív *čierny* a *tmavý* sa prejavuje i konkurenciou medzi viacslovnými pomenovaniami, napr. v prípade *čierny* i *tmavý chlieb*, *čierne* i *tmavé pivo*. Podobná konkurencia existuje i medzi adj. *biely* a *svetlý* (pozri tabuľku 2 a graf 2).

čierny chlieb	tmavý chlieb	čierne pivo	tmavé pivo
318	218	96	241

Tabuľka 2 Distribúcia ustálených slovných spojení (USS) s kolorizmom *čierny*/*tmavý* podľa Araneum Slovacaum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G. Poznámka: *čierny chlieb* – frekvencia 0,25 na milión lém, *tmavý chlieb* –

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

frekvencia 0,17 na milión lém, čierne pivo – frekvencia 0,08 na milión lém, tmavé pivo – frekvencia 0,20 na milión lém.

Graf 2 k tabuľke 2 Distribúcia ustálených slovných spojení (USS) s kolorizmom čierny/tmavý

V prirovnaniach sa čierna farba objektu vyjadrená kolorizmom *čierny* prirovnáva k materiálom alebo objektom s charakteristickou farbou: *uhol', žúžol', eben/ebenové drevo, sadza, kolomaž, smola, trnka, uhlie, ónyx, atrament, tuš, obsidián, briketa, decht, uhlík, asfalt*; zo zvierat s vtákmi s tmavou farbou peria niektorých: *havran, havranie perie, vrana, kavka*; vo význame absencie svetla s tmavou časťou dňa alebo nedostatkom svetla: *čierny ako bezhviezdna/bezmesačná noc, temnota, tma*; s ľuďmi s ušpinenou pokožkou alebo s tmavším odtienkom farby pokožky: *kominár, Cigán (Cigáni, Cigáň), murín, černoč*; s nadprirodzenými bytosťami: *čierny ako diabol, čert*. Uvedené prirovnania najčastejšie obrazne pomenúvajú farbu objektu, teda sa v nich adj. *čierny* vyskytuje vo svojom základnom význame. V prenesenom význame ťažký, pesimistický, negatívny, nelegálny a pod. sa v prirovnaniach môžeme stretnúť iba s niektorými z vyššie uvedených objektov, napr. *myšlienky/úmysly čierne ako noc*. Z materiálov korpusu ARANEA považujeme za zaujímavé prirovnanie *čierny ako zem*, napr.: „*Koloman je vraj dal iba jednu spakruky, ale napadnutá manželka tvrdila, že jej uštedril asi tridsať zaúch. Jej matka povedala, že dcéra bola dobitá, čierna ako zem a bývalý zat' jej Ajku vraj aj kopal*“ (podľa Korpusu Araneum Slovacom V Maius Slovak, 20.01). Ojedinele sa v tomto prirovnaní môže realizovať i niektorý z prenesených významov adj. *čierny*: *vlasý čierne ako zem* (tmavé), *košeľa čierna ako zem*

(špinavá) ale aj *tajomstvo čierne ako zem* (ťaživé, zlé), *súčasnosc' čierna ako zem* (depresívna), *zmysel pre humor černejší ako zem* (veľmi intenzívny, prevládajúci čierny humor).

Napriek tomu, že konotácie spojené s kolorizmom *čierny* inklinujú k negatívnemu hodnotiacemu pólu, perifrázy s týmto komponentom často pomenúvajú objekty alebo javy bez prítomnosti hodnotiaceho momentu, pričom akcentujú tmavú farbu objektu, na ktorý sa vzťahujú, napr. *čiernie zlato* (ropa), *čiernie remeslo* (kováčske). V prípade *čierneho kontinentu* sa skôr uvažuje o spojitosti s černošskou rasou obyvateľstva, podobne ako *čierna hudba*, *čierna poézia* (SSSJ). Jednoznačne negatívny kontext má perifráza *čierna pani*, ktorá využíva asociáciu čiernej farby a smrti.

Parémia *čiernie Vianoce*, teda Vianoce bez snehu, je antonymom k frekventovanejším *bielym Vianociam*.

Paradigma kolorizmu *čierny* na rozdiel od paradigmy kolorizmu biely je vzhľadom na svoju achromatickosť obmedzená a tvorí ju len niekoľko motivátorov. Škultéty (1979, s. 50 – 51) k nim zaraďuje nasledovné: *eben – ebenový*, *havran – havraní*, *sadze – sadzový*, *sadzovočierny*, *uhol' – uhľovočierny/uhľočierny/žúžol'ový*, *dym – dymový*, *dymovočierny*, *bridlica – bridlicovočierny*.

3.1.2.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *čierny* v slovenskom a ruskom jazyku

Ekvivalentom slovenského kolorizmu *čierny* v ruskom jazyku je adj. *черный*. Okrem farebnej charakteristiky (farba uhlia) sa v oboch jazykoch realizujú predovšetkým negatívne konotácie spojené s nedostatkom svetla (ponurý, smutný) alebo s hodnotením objektu, udalosti, legálnosti a pod. súvisiacim s negatívnym, pokútnym, nemorálnym a nečestným ľudským konaním.

Vo výkladových slovníkoch ruského jazyka možno nájsť nasledovné významy lexémy *черный*:

1. farby sadze, uhlia, opoz. *белый*: *черный дым*, *черная краска*;
2. tmavý, tmavšej farby ako zvyčajne: *чай*, *черный как деготь*; temný, úplne zbavený svetla: *совершенно черная*, *непропускаемая ночь*; s tmavou pokožkou (ako charakteristická črta rasy), *черная раса*; s čiernymi vlasmi: *она беленькая, с вьющимися косичками*;
3. *черные*, mn. č. figurky na dámu, šachové figurky tmavej farby na rozdiel od bielych: *играть черными*;
4. *zast. a hovor.* ušpinený, špinavý: *Тебя в бане надо мыть, ты весь черный*.

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

5. slúžiaci na pracovné alebo každodenné potreby, *черный ход, черная лестница*;
6. nekvalifikovaný, nevyžadujúci vysoké majstrovstvo, pomocný, často fyzicky náročný alebo špinavý (o práci), *черная работа*;
7. odb. nepracovaný alebo čiastočne opracovaný, bez úpravy: *черный болт*;
8. v dorevolučnom Rusku patriaci k nižším nepriviligovaným vrstvám, ľudový: *черный народ*;
9. hist. štátny, nie v súkromnom vlastníctve (v Rusku 14. – 17. stor.); podliehajúci daňovej povinnosti, zdaneniu, *черная земля*;
10. čarodejnicky, bosorácky, spojený so zlými silami, *черная грамота*;
11. zlý, negatívny, *представить в черном свете*;
12. pochmúrny, neradosný, *отложить денег на черный день*;
13. zlostný, nízky, zákerný, *черная зависть*;
14. ako súčasť niektorých zoologických a botanických názvov, *черный дельфин, черная смородина* (podľa Slovníka ruského jazyka, 1986, s. 667 – 668).

K týmto významom možno ďalej doplniť:

- *черный* o stavbe bez komína, s otvoreným ohniskom, *чёрная баня, топить по-чёрному* (prísl.) (Výkladový slovník ruského jazyka, Ožegov. Švedova, 1992);
- substantivizované adj. *черный*² 1. ľud. a hovor. v ľudových poverách zlý duch, čert, 2. negat. pohľadovo o človeku s tmavou farbou kože (obyčajne o černochoch), o človeku s tmavými vlasmi a počernou pokožkou (zvyčajne pôvodom zo Strednej Ázie alebo Kaukazu) (Kuznecov, 2000).

Z porovnania sémantických príznakov, ktoré sa v jednotlivých významoch kolorizmov *čierny* a *черный* uplatňujú v ruštine a v slovenčine, vyplýva, že na rozdiel od slovenského *čierny* sa ruskému adjektívu neprisudzuje reprezentácia smrti a úmrtia (v slov. napr. *chodiť v čiernom, čierna zástava*), slovníky ruského jazyka pri adj. *черный* neuvádzajú ani sémantický príznak *nelegálny* či *nedovolený*. Na základe existujúcich viacslovných pomenovaní však možno konštatovať, že i v ruskom jazyku sa slovnými spojeniami obsahujúcich lexému *черный* tento význam vyjadruje, napr. *чёрная биржа* – neoficiálna, špekulantská burza; *чёрный рынок* – nelegálne obchodné operácie, špekulatívne obchodovanie, hovor. *черная зарплата* – odmena za prácu bez oficiálnej zmluvy a pod.

Čierna farba sa v ruskom jazyku neasociuje s fašistickým hnutím, keďže v ruskom jazyku má túto konotáciu hnedá farba – napr. perifrása *коричневый яд* alebo *коричневая чума* = fašizmus, neonacizmus. Ako sme

už spomenuli vyššie, v ruštine *черный флаг* reprezentuje hnutie anarchizmu.

Substantivizované adjektívum *черный* sa v ruštine vyskytuje ako pomenovanie ľudí na základe farby kože (*черный* – černocholebo obyvateľ Kaukazu, v slov. *čierny* – černocholebo Róm) a ľudovo i ako synonymum pre *чёрт, злой дух*. Vo výkladových slovníkoch slovenského jazyka sa podobné použitie kolorizmu *čierny* neuvádza: slov. *čert, diabol, satan, satanáš, Antikrist, zlý duch, zloduch, pekelník, démon, lucifer, bes*, expr. *d'as, rohatý a pod. Od významu čert, zlý duch je ďalej odvodené черное слово, 'nadávky, kliatby.'*

V neutrálnych viacsovných pomenovaniach či odborných názvoch použitie kolorizmu *черный* vyplýva z farebnej charakteristiky živých i neživých objektov, materiálov, potravín, plodov a pod. ktoré majú tmavú farbu, alebo sú tmavšími farebnými variantmi objektov, pokožky ľudí atď.: *черный кофе, черный хлеб, черный перец, черный чай, черная техника, черные металлы, черный карлик, черная раса* a pod. Pri potravinách je v niektorých prípadoch tmavá resp. čierna farba produktu i výsledkom rôznych technológií alebo konkrétnych surovín pri príprave (napr. *черный чай, черный хлеб*) podobne ako v slovenčine.

Zhodu medzi ruštinou a slovenčinou, ktorá prirodzene vyplýva z prítomnosti rovnakých sémantických príznakov vo význame adjektív *черный* a *čierny*, možno konštatovať i v ďalších ustálených slovných spojeniach a frazeologizmoch s významom plný nešťastia, smútku, obáv, smutný, pochmúrny – *черные мысли*; zlý, negatívny – *представить в черном свете, черная скука, черный понедельник*; nedovolený, nelegálny – *черный рынок*; bosorácky, spojený so zlými silami – *черная магия*.

V dôsledku prijímania internacionalizmov do jazyka nastáva občas medzi už existujúcimi a novými slovnými spojeniami homonymia. V ruštine i v slovenčine nastala takáto situácia v prípade spojení *čierny piatok* (podobne ako *čierny pondelok/utorok/štvrtok*) a rovnako v ruštine *черная пятница* (okrem *черный понедельник/вторник/четверг*) vo význame dňa mimoriadne nepriaznivého pre finančné trhy s odkazom na ekonomickú krízu, ktorá vypukla v r. 1929, na jednej strane a *čierny piatok* (*черная пятница*) na označenie dňa výpredajov na strane druhej. V ruštine sa presadila homonymná forma *черная пятница* na označenie čierneho piatka v oboch prípadoch, pričom na rozlíšenie významov sa v druhom prípade pridáva doplňujúca informácia (*распродажа* – výpredaj). V snahe vyhnúť sa homonymii sa v slovenčine používa pre názov výpredajového dňa pôvodný anglický názov *Black Friday*, keďže sa spojenie s kolorizmom *čierny* asociuje s významom zlý, nešťastný analogicky ako pri iných dňoch v týždni. Podobne sa v ruštine vyriešil vzťah homonymných pomenovaní

s kolorizmom *зеленый*: *зеленая карта* (medzinárodné poistenie motorového vozidla) a *грин-карта* (povolenie pre cudzincov na trvalý pobyt v USA).

V tejto súvislosti je bez jasného kontextu ťažko čitateľné pomenovanie *черный день календаря*, ktoré nemá žiaden vzťah k vnímaniu čierneho dňa ako negatívneho či smolného a v opozícii s pomenovaním *красный день календаря* odkazuje na obyčajný, všedný deň, zatiaľ čo sviatočný deň je v kalendári zvýraznený červenou tlačou.

Z anglickej finančnej odbornej terminológie sa do ruského i slovenského jazyka dostal termín *black knight*, ktorý má v ruštine ekvivalent *черный рыцарь*, po slovensky *čierny rytier/jazdec*, a ktorý označuje obchodnú spoločnosť snažiacu sa prevziať inú obchodnú spoločnosť prostredníctvom neférovej, neprijateľnej ponuky (porovnaj Kožariková, 2012).

Viacslovné pomenovania blízke svojou formálnou stránkou i napriek jazykovému pribuzenstvu nemusia mať v porovnávaných jazykoch rovnaký význam, resp. ich významová zhoda môže byť neúplná alebo čiastočná. Napríklad slov. *čierny chlieb* pomenúva pekárenský výrobok z múky, ktorá môže byť pšeničná, ražná alebo akákoľvek iná tmavá (hrubšie pomletá) múka. V ruštine je *черный хлеб* výhradne ražný a chlieb z tmavej (nahrubo pomletej) múky je *серый хлеб*. I formálne podobné pomenovania rus. *чёрная работа/чёрный труд* a slov. *čierna práca (robot)* nie sú svojím významom totožné: zatiaľ čo v ruštine ide o pomenovanie nekvalifikovanej, podradnej a fyzicky náročnej práce, po slovensky *hrubá/ťažká práca (robot)*, slov. *čierna práca (robot)* akcentuje sému ‘špinavý, taký, od ktorého sa človek zašpiní.’

Na rozdiel od slov. *čierny les*, ktorý v prenesenom význame slova môže označovať hustý alebo pochmúrny lesný porast, je rus. *чёрный лес* pomenovaním pre listnatý les, zrejme preto, že rozdiel od ihličnatého lesa stráca v zime svoju zelenú farbu.

Podobne *чёрная кошка/čierna mačka* je v ruskej i slovenskej kultúre negatívne vnímaným symbolom. V oboch porovnávaných jazykoch sa tento symbol objavuje i vo frazeologizmoch, ktoré sú formálne veľmi blízke, ich obsahová stránka však totožná nie je: rus. *чёрная кошка пробежала, проскочила между кем* obrazne vyjadruje náhle nedorozumenie, konflikt, hádku medzi dvoma ľuďmi, slov. *čierna mačka prešla (niekomu) cez cestu* je zlým znamením, predzvesťou budúceho nešťastia, nezdaru, ktoré niekoho postretne.

Ruské viacslovné pomenovania *чёрная служанка/кухарка* slúžia na označenie neurodzených, obyčajných ľudí a v slovenčine nemajú ekvivalent (po slovensky *slúžka, kuchárka z ľudu*). Zastaralé substantívum

чернь – tiež *черный люд* – pomenúvajú najnižšie vrstvy obyvateľstva, čo bolo východiskom pre knižné pomenovanie priemerných predstaviteľov istého sociálneho prostredia, a ďalej pre duševne obmedzené obyvateľstvo bez vysokých ideálov, zberbu.

V slovenčine adjektívum *čierny* nepomenúva objekty slúžiace na pracovné účely alebo na realizáciu každodenných povinností (opoz. *парадный* – slávnostný, sviatočný): rus. *черная лестница, черный двор* má v slovenčine ekvivalent *služobné/zadné schodisko, gazdovský/zadný dvor*. Výnimku predstavuje viacсловné pomenovanie *čierna kuchyňa*, ktoré pomenúva menšiu miestnosť bez okien s ohniskom na varenie a pečenie a tiež kuchyňu v poľnohospodárskej domácnosti slúžiacu na prípravu krmiva pre dobytok a domáce zvieratá. Toto pomenovanie možno spojiť i s rus. *черная изба/баня* a pod., v ktorých použitie kolorizmu *черный* súvisí s absenciou komína vnútri miestnosti.

Kultúrno-historické osobitosti života na ruskej dedine reflektuje pomenovanie *черная изба*, v ktorej kolorizmus *чёрный* pomenúva vykurovanie otvoreným ohniskom (*черная изба/баня* a pod.). Podobne *топить (баню) по-чёрному* znamená vykurovať miestnosť (saunu) ohňom bez vyvedeného komína. Výkladový slovník slovenského jazyka zachytáva viacсловné pomenovanie *čierna kuchyňa* (menšia miestnosť bez okien s ohniskom na varenie a pečenie alebo tiež kuchyňa v poľnohospodárskej domácnosti slúžiacu na prípravu krmiva pre dobytok a domáce zvieratá), ktorá do istej miery korešponduje formálne i významovo s ruským pomenovaním *черная изба*.

Rozdiely v sociálnom statuse medzi vyššími a nižšími sociálnymi vrstvami spojené s odtieňom kože existujú v ruskej i v slovenskej kultúre, na rozdiel od slovenčiny sa v ruskom jazyku tento sociálny status vyjadruje slovnými spojeniami obsahujúcimi adj. *черный* (v niektorých prípadoch i v opozícii s adj. *белый*: *черный народ, черная работа* a aj v opozícii *черная/белая кость*, v slovenčine *robotný (prostý) ľud, ťažká (nekválikovaná) práca*, ale len *mať modrú krv* (= *белая кость*) a pod.

Historické a náboženské špecifiká ruskej kultúry reflektujú frazeologizmy a ustálené slovné spojenia *черная сотня, черное духовенство, черные земли*, ktoré do slovenčiny môžeme preložiť len opisne.

Význam viacсловného pomenovania *черная сотня* sa v histórii Ruska menil, pôvodne *черные сотни* bol názov pre cechové organizácie kupcov a remeselníkov žijúcich v prímestských osadách. Tento názov sa neskôr, počas revolučných udalostí v Rusku 1905 – 1917, ujal ako názov reakčných monarchistických policajných organizácií. *Черные земли* bola pôda, ktorá podliehala zdaneniu, a *черные люди (чернь)* boli obyvatelia,

ktorí museli platiť dane na rozdiel od *белой земли*, ktorá nebola zdanená, keďže patrila šľachte alebo cirkvi, nie štátu. Tento sémantický príznak adj. *черный* sa zrejme realizuje i vo frazeologizme *держатъ в черном теле*, držať nakrátko, v slov. bez ekvivalentu s farebným komponentom.

V slovenskom jazyku neexistujú ekvivalenty ani k niektorým expresívnym viacslovným pomenovaniám charakteristických pre slang: *черный пиар*, *черный нал*, (*грустить*) *по-черному*. V princípe ide realizáciu významu negatívny (*черный пиар* ako očierňovanie niekoho, zvyčajne protivníka, rivala), nelegálny (*черный нал* – hotovosť napr. vo firme, ktorá nebola oficiálne priznaná, zdanená). V slangu príslovka *по-черному* okrem sémy nelegálny, nedovolený, napr. *шпионаж по-черному*, vyjadruje aj vysokú intenzitu, naliehavosť deja alebo javu, napr. *грустить/мешать/зацепить по-черному*, a pod. Ako vidieť z príkladu *зацепить по-черному* (korpus ARANEA), nie nevyhnutne sa tento používa na expresívne podčiarknutie negatívnych činností či javov.

Ako frazeologické viacslovné pomenovania sa v lexikológii ruského jazyka chápu slovné spojenia, v ktorých adj. *черный* vyjadruje nelegálnosť, nezákonnosť: *чёрная биржа*, *чёрный рынок* v hovor. *ruštine i černая зарплата*, slov. *č. burza*, *č. trh ale výplata načierno*. V slovenčine je tento význam adjektíva *čierny* častejší, ako vidno i nasledovných porovnaní:

- *čierny obchod* – *спекуляция*;
- *čierna ekonómika* – *теневая/скрытая/неформальная экономика*;
- *čierna vysielaciačka* – *нелегальный радиопередатчик*;
- *čierny alkohol* – *контрафактный/нелегальный алкоголь*;
- *čierny softvér* – *нелегальный софтвер*,
- *čierny pasažier* – *безбилетный пассажир* atď.

V slangu v rôznych kontextoch môže kolorizmus *чёрный* pomenúvať nelegálnu, protizákonnú činnosť (napr. v korpuse ARANEA odkazuje na aktivity zločincov, zločineckých organizácií, autorov počítačových vírusov, dílerov narkotík a pod. ale i protizákonne konajúcich úradníkov, policajných vyšetrovateľov atď.), adjektívum *черный* je teda v tomto prípade použité vo význame synonymom s ustáleným slovným spojením *черное дело*, čo korešponduje i so slangovými pomenovaniami *черный нал*, *работать по-чёрному* a pod. Adv. *по-чёрному* tiež vo význame intenzívne niečo robiť, napr. *скучать по-черному* – veľmi smútiť.

Viacero formálne i obsahovo totožných frazeologizmov je v oboch porovnávaných jazykoch založených na kontraste bielej a čiernej farby a

obrazne pomenúvajú pesimistické videnie skutočnosti nezodpovedajúce realite, horšie, než naozaj je:

- slov. *vidieť v čiernom svetle/čiernych farbách, divať sa na niečo cez čierne okuliare* – rus. *представлять/видеть в черном цвете/свете*;
- slov. *kresliť/maľovať/opisovať niečo čiernymi farbami* – rus. *изображать/рисовать в черных красках*.
- Podobne v oboch jazykoch existujú frazeologizmy, ktoré využívajú antonymický vzťah adjektív *biely* a *čierny* na vyjadrenie zreteľnej opozície javov i bez akcentovania pozitívneho alebo záporného chápania jednotlivých členov tejto opozície:
- rus. *выдавать черное за белое (белое за черное)* – slov. *vydávať čierne za biele*;
- rus. *называть черное белым/белое черным* – slov. *robiť z čierneho biele, z bieleho čierne*;
- rus. *принимать белое за черное* – slov. *robiť z čierneho biele, z bieleho čierne*.

Protiklad *čierny* a *biely* využívajú obidva jazyky i vo význame jasného, jednoznačného textu – v slovenčine *napísané čierne na bielom*, v ruštine *написано/сказано черным по белому*.

Prirovnania s adj. *черный* sú v ruštine, podobne ako v slovenčine, prostriedkom na farebnú charakteristiku objektov bez negatívnej asociácie, pričom sa v prirovnaniach vyjadruje intenzita (tmavej) farby objektov.

Najčastejšie sa podľa korpusu ARANEA v prirovnaniach *черный*, *как...* vyskytujú: názvy materiálov alebo objektov s charakteristickou farbou: najfrekvencovanejšie v korpuse ARANEA sú: *смоль/смола, сажа, гуталин/вакса, уголь/уголек, деготь, обсидиан, антрацит, эбеновое дерево* a pod.; v slovníkoch sa uvádzajú i porovnania so substantívami *земля, туча, грязь*, ktoré sú však frekvenčne korpusu zriedkavejšie; temná časť dňa alebo stav absencie svetla: *ночь, тьма*; zo zvierat vtáky s tmavým perím: *ворон, вороново крыло*; ľudia: *трубочист, негр, нигериец, арап*; nadprirodzené bytosti: *черт*.

Prirovnania k ľudom – *негр, нигериец, арап* – sa používajú na vyjadrenie (tmavej) farby pokožky ako črty rasy alebo intenzity opálenia, pričom *черный*, *как арап/негр* rovnako ako *черный*, *как трубочист* sa používa i na obrazné vyjadrenie zašpinenia. Prirovnania so spojením adj. *черный* a substantív *арап* alebo *негр* nemajú negatívny charakter, podobne ako v prirovnaniach *čierny ako Cigán (Cigán)/murín/černoch* v slovenčine. V inom kontexte, ktorý nemá súvislosť s farbou pokožky – napr. po slovese *pracovať* a jeho synonymách *работать (вкалывать, пахать)*, *как*

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

аран/негр má prirovnanie so substantívami *аран* alebo *негр* jednoznačne negatívny charakter.

Podobne ako v slovenčine sa v prirovnaniach obsahujúcich adj. *черный* môže realizovať aj iný význam adj. *черный* než len opis farebného odtieňa alebo zašpinenia, napr. nelegálny: *мобильники черные, как смоль* (t.j. nelegálne importované/predávané), ďalej tiež zlý, nečestný, nemorálny: *черная, как ночь душа зависть, черная как тьма*.

Rôzne významy kolorizmu *черный* sa uplatňujú i v konštrukcii s komparatívom *чернее – волосы чернее ночи, снег чернее тьмы*; veľmi opálený; zachmúrený nevlúdny človek.

V ruštine sa napokon používa i konštrukcia *чернее черного*, a to nielen v základnom význame (tmavej) farby, ušpinenia, no i vo významoch nečestný, nemorálny, pesimistický: *волосы/туча чернее черного, народ/реальность чернее черного*, dokonca sa možno stretnúť s komparatívnou formou prívlastku vo viacslovnom pomenovaní: *юмор чернее черного*.

Vzhľadom na prevažujúce negatívne asociácie, ktoré sú spojené s kolorizmom *черный*, množstvo perifráz – zvyčajne sa vyskytujúcich v publicistickom štýle – s týmto farebným komponentom nie je veľké. Perifrázy s komponentom *черный* a substantívom *смерть* vyjadrujú objekt, jav alebo chorobu potenciálne nebezpečnú pre ľudský život: *черная смерть/čierna smrť* pomenúva (pľúcny alebo iný) mor, viacslovné pomenovanie so substantívom *золото/zlato* je perifrázou pre objekt (zvyčajne tovar), ktorý je vzácny a cenný a má tmavú farbu, v prípade perifrázy *черное золото/čierna zlato* ide o uhlie alebo ropu. *Черный континент/čierny kontinent* pomenúva Afriku.

Perifrázy *čierne remeslo* v slov. a *черное ремесло* v ruštine možno nazvať medzijazykovými homonymami, keďže v slovenskej kultúre je *čiernym remeslom* nazývané kováčstvo, zatiaľ čo *черное ремесло* v ruštine označuje vykonávanie obradov čiernej mágie. V slangu v rôznych kontextoch môže pomenúvať nelegálnu, protizákonnú činnosť (napr. v korpuse ARANEA odkazuje na aktivity zbojníkov, zločineckých organizácií, autorov počítačových vírusov, dílerov narkotík a pod. ale i protizákonne konajúcich úradníkov, policajných vyšetrovateľov atď.), adjektívum *черный* je teda v tomto prípade použité vo význame synonymom s pomenovaním *черное дело*. Perifráza *čierna pani* ako personifikácia smrti sa v ruštine nevyskytuje.

3.2 Chromatické kolorizmy v slovensko-ruskom kontexte

3.2.1 Kolorizmus červený

3.2.1.1 Symbolika kolorizmu červený

Na rozdiel od bielej a čiernej farby, ktoré sa na hodnotiacej osi pozitívny – negatívny a na emocionálnej úrovni dobrý – zlý zhostili protipólých pólov a prakticky sa s nimi stotožnili, červená farba neinklinuje svojimi symbolickými významami k jednej z krajných pozícií protikladu a v rôznych kontextoch sa môže približovať ku ktorejkoľvek z nich.

Zatiaľ čo biela a čierna sú spojené predovšetkým s farbou prostredia, v ktorom ľudia žijú, červená je zo všetkých farieb zrejme najväčšmi spätá s človekom a fyzickými prejavmi ľudského života. Vzhľadom na to, že prítomnosť rumenca je ľahko dešifrovateľným prejavom hraničných ľudských emócií ako je hnev, rozčúlenie či vzrušenie, červená farba často tieto emócie reprezentuje. Je tiež všeobecne prijímanou reprezentáciou krvi ako nositeľa životnej sily. Jej prítomnosť je zároveň signálom smrteľnosti či nebezpečenstva, potreby ostražitosťi.

Atribútom prostredia dôležitým pre prežitie človeka a spojeným s červenou farbou je nesporne oheň. Napriek tomu, že plamene môžu byť sfarbené rôzne, oheň je pre ľudí symbolicky červený rovnako ako krv. Podobne ako napr. rumenec môže byť prejavom či dôsledkom pozitívnych aj negatívnych ľudských pocitov i oheň môže byť vnímaný pozitívne ako prostriedok na prežitie, no i negatívne ako živel či zbraň, ktorá spôsobuje škody i smrť. Paralelu ohňa a života využíva v európskej kultúrnej tradícii napr. obraz fénixa, ktorý znovu oživa z popola.

Podobne ako protichodnosť prejavov a významov ľudskej krvi či ohňa pôsobí protichodne a zložito aj symbolika významov červenej farby. Paralelu životodarného i smrtiaceho zdroja energie a sily, svetla i tepla nevyhnutného pre život na jednej strane a ľudskej krvi na strane druhej uvádza pri vysvetľovaní dôležitosti červenej farby v ľudskej symbolike i Kenner (2007, s. 11). Podľa Kennera vyjadruje moc, razantnosť, vodcovské schopnosti a odvahu. Na jednej strane je červená často spojovaná so sexualitou, vášňou, rozrušením a láskou, na druhej strane s obrannými reakciami, ku ktorým patrí zlosť, útočnosť, zúrivosť a hanba. Spojenie s ohňom evokuje energiu, silu, materiálnu istotu, stabilitu a vplyv, no na druhej strane i skazu a deštrukciu. Najsilnejšie asociácie však vyvoláva spojenie červenej farby s krvou – v tomto prípade je symbolom života a smrti, zrodzenia, násilia, nebezpečenstva, vojny, rozruchu. Heraldika

červenú farbu používa na označenie neohrozenosti, vášnivého citu a nadšenia.

Kenner ďalej vysvetľuje, aké osobitosti má symbolika červenej farby v inom než európskom prostredí. Uvádza, že v Číne znamená červená farba šťastie, lebo ovláda život a smrť. V Afrike patrí vzhľadom na dôležitý význam pripisovaný krvi medzi čarodejnícke farby, v Polynézii je farbou bohov, v Indii symbolom panenstva a čistoty.

V súčasnom svete vidíme červenú v každodennom živote ako farbu zákazov, upozornení napr. na dopravnom značení. V účtovných knihách sa vyznačujú červenou debetné položky. S obrazmi tepla a života súvisí zrejme i označenie vodovodu s teplou vodou červenou farbou, rovnako ako červená farba ciev v tele vedúcich okysličenú krv. V neposlednom rade je červená výrazným symbolom ľavicovej politiky.

3.2.1.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom červený v slovenskom jazyku

Kolorizmus *červený* je vzhľadom na svoju symbolickú nasýtenosť tretím najfrekvencovanejším pomenovaním farby v slovenčine. Podľa SSSJ vyjadruje nasledovné významy:

červený¹

1. farby krvi, vlčieho maku: *červené víno, červená repa; červené ríbezle; farbu pokožky ľudského tela: mať červenú tvár, č. nos, oči červené od plaču;*; *červené vlasy* ryšavé;
2. symbolizujúci socializmus, komunizmus; syn. socialistický, komunistický: *červená zástava, červená totalita*

červený² hovor.

1. člen komunistickej strany, stúpenec socializmu, komunizmu, socialista, komunista: *prebehnúť k červeným;*
2. príslušník červenej gardy v čase občianskej vojny v Rusku v r. 1917 – 1920: *pridal sa k červeným.*

Základný význam kolorizmu *červený*, teda farba objektu podobná kvetu vlčích makov, sa využíva v odbornom názvosloví, napr. v chémii (*červený fosfor*), hutníctve (*červený kov*), medicíne (*červené krvinky*), či v astronómii (*červený trpaslík*), v ekonómii (*červené čísla*), zoológii a botanike (*vážka červená, moruša červená*) i v športe (*červená karta*). Je tiež súčasťou propriálnych geografických pomenovaní (*Červený Kameň, Červené more*).

Vo väčšine týchto pomenovaní použitie komponentu *červený* vyplýva zo zafarbenia pomenovaných objektov alebo javov. Rovnako aj v neutrálnych viacslovných pomenovaniach (*červené víno*, *červené ribezle* a pod.) je dôvodom na použitie kolorizmu *červený* takýto odtienok zafarbenia. Podobne je červenou farbou motivovaný i názov medzinárodných zdravotníckych organizácií *Červený križ* a *Červený polmesiac*, či *červené barety*, názov pre špeciálny oddiel ozbrojenej moci, odvodený od farby pokrývky hlavy ako súčasti vojenskej uniformy. Perifrása *červený majster* pomenávajúca kata nepochybne vznikla ako reakcia na farbu krvi prelievanej pri výkone trestnej exekúcie. Podobne je farbou povrchu planéty Mars motivovaná i perifrása *Červená planéta*.

Červená farba je všeobecne prijímaným symbolom ľavicového hnutia, preto v prenesenom význame adj. *červený* vyjadruje spätosť so socialistickým a komunistickým hnutím. Zatiaľ čo napr. v češtine na pomenovanie červenej farby vo viacslovných pomenovaniach s týmto významom slúži okrem adj. *červený* i adj. *rudý*, slovenčina má k dispozícii len kolorizmus *červený* napr. *červená knižka* – legitimácia člena komunistickej strany, *červený teror*, *Červená armáda* – do r. 1946 názov pre ozbrojenú silu v bývalom Sovietskom zväze, *Červení Khméri* – ultraľavicové vojensko-politické hnutie v Kambodži. Tiež názov telovýchovných jednôt *Červená hviezda* v bývalej Československej socialistickej republike a *Červené brigády* ako názov ľavicových teroristických organizácií v 70. rokoch 20. stor. v krajinách západnej Európy obsahujú komponent *červený* v tomto význame.

Červená ako symbol lásky a vášne je motivujúcim prvkom pri využití kolorizmu *červený* v pomenovaní *červenej mágie*, ktorá sa zameriava na zabezpečenie lásky iného človeka. Podobná motivácia je aj v prípade pomenovania *červená knižnica* (sentimentálna oddychová literatúra) prevzatého z českého jazyka, ktoré je v súlade i s farbou prebalu edície kníh patriacich do takejto literatúry viazanej v červenom plátne. Sémantický príznak dôležitosti, významnosti, exkluzivity sa realizuje v slovnom spojení *červený koberec* (koberec prestieraný spravidla pri vítaní významných oficiálnych návštev) a *červený diplom* – diplom absolventa vysokej školy s vynikajúcim prospechom. Sémantický príznak zásadného významu, dôležitosti vyjadruje i frazeologizmus (*niečo*) *sa ťahá/tiahne/vinie ako červená niť*, o niečom, čo je hlavnou, vedúcou myšlienkou.

Séma 'ohrozenie, upozornenie na nebezpečenstvo, výstraha' kolorizmu *červený* sa realizuje v pomenovaní *Červená kniha*, zoznamu vzácnych a ohrozených druhov rastlín a živočíchov určitého územia. Okrem *červenej knihy* sa možno v textoch v stretnúť i s variantom *červený zoznam*.

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Rovnaký sémantický príznač vyjadruje adj. *červený* vo frazeologickom pomenovaní *byť v červených číslach*, východiskom ktorého je ekonomický termín *červené čísla*. Silnú negatívnu konotáciu má červená farba (červené súkno) vo frazeologizme *kývať/mávať pred niekým červeným súknom* s významom dráždiť niekoho.

Kolorizmus *červený* ako reprezentáciu červenej farby využívanej v dopravnej symbolike ako signál stop, zastaviť, nepokračovať v pohybe je súčasťou pomenovania *červená vlna*, názvu pre signál stop na viacerých svetelne riadených križovatkách umiestnených za sebou. Sémantický príznač zákazu pokračovať (v hre) je tiež prítomný v športovej terminológii ako *červená karta*, vylúčenie z hry udeľované hráčovi za nešportové správanie.

S využitím komponentu *červený* na metaforické pomenovanie požiaru sa stretávame v obraze *červeného kohúta* – *červený kohút zakikirikal* – (niekde) horelo.

V prirovnaniach sa v závislosti od kontextu dajú identifikovať dve významové línie: prirovnanie môže vyjadrovať vysokú intenzitu červenej farby, pričom časť prirovnaní sa používa len pri opise farby ľudskej pokožky a červenu farbu objektu prirovnávajú k bežným druhom zeleniny s plodmi/hľuzami a pod. červenej farby alebo k zvieratám: *červený ako paprika/rak/moriak/cvikla/repa/paradajka*. Do tejto skupiny patrí i prirovnanie *červený ako krv*. Pokožka človeka môže byť v tomto prípade prekrvená a zafarbená dočervena ako príznač emocionálnych stavov – zlosti, hanby, rozrušenia a pod., alebo ako odpoveď na podnety z vonkajšieho prostredia – teplo, zimu, vietor a pod.

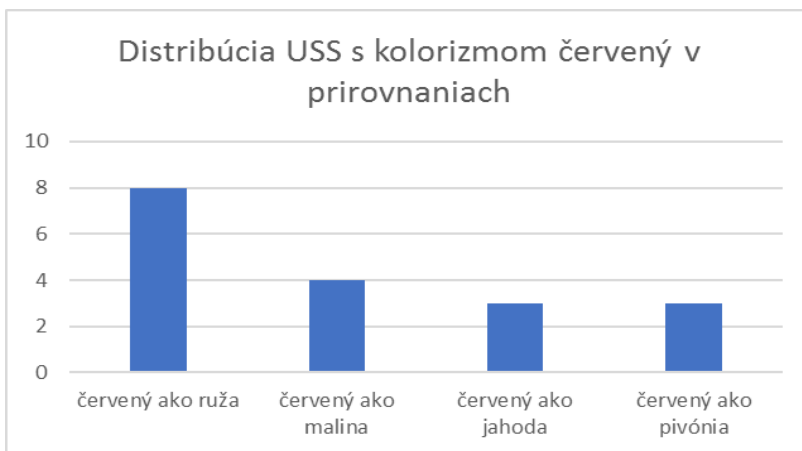
Na druhej strane, prirovnania, ktoré okrem červenej farby a jej vysokej intenzity vyjadrujú i pozitívne hodnotenie javu (pekne červený), najčastejšie prirovnávajú farbu objektu k intenzívne červenému kvetu alebo ovociu: *červený ako ruža/jahoda/malina*. Prirovnanie *červený ako pivónia* sa v slovníkoch hodnotí ako pekne červený, výskyt v korpuse ARANEA však dokumentuje pomenovanie intenzity červenej farby bez emocionálneho hodnotenia i s negatívnym hodnotením farby objektu: *byť červený/očervenieť ako pivónia od tepla, opálenia alebo od hanby* (pozri tabuľka 3 a graf 3).

červený ako ruža	červený ako malina	červený ako jahoda	červený ako pivónia
8	4	3	3

Tabuľka 2 Distribúcia ustálených slovných spojení (USS) s kolorizmom červený podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G.

Poznámka: červený ako ruža – frekvencia 0,01 na milión lév, červený ako malina – frekvencia 0,00 na milión lév, červený ako jahoda – frekvencia 0,00 na milión lév, červený ako pivónia – frekvencia 0,00 na milión lév

Graf 3 k tabuľke 3 Distribúcia ustálených slovných spojení (USS) s kolorizmom červený

Kolorizmus *červený* má podľa Škultétyho (1979, s. 51 – 53) veľmi bohatú, rozvetvenú paradigmu, vzhľadom na výrazné množstvo červených odtieňov. V rámci sémantického univerza tejto farby uvádzame najmä nasledovné motivátory: *čerešňa* – *čerešňovočervený* (červený ako zrelé čerešne), *gaštan* – *gaštanovočervený*, *granát* – *granátový*, *granátovočervený*, *hrdza* – *hrdzavý*, *hrdzavočervený*, *jahoda* – *jahodový*, *jahodovočervený*, *karmín* – *karmínový*, *karmínovočervený*, *koral* – *koralový*, *koralovočervený*, *krv* – *krvavý*, *krvavočervený*, *malina* – *malinový*, *malinovočervený*, *mäso* – *mäsovočervený*, *meď* – *medený*, *medenočervený*, *mrkva* – *mrkvový*, *mrkvovočervený*, *purpur* – *purpurový*, *purpurovočervený*, *oheň* – *ohnivý*, *ohnivočervený*, *rubín* – *rubínovočervený*, *šarlát* – *šarlátový*, *šarlátovočervený*, *tehla* – *tehlový*, *tehlovočervený*, *víno* – *vínový*, *vínovočervený*, *višňa* – *višňový*, *višňovočervený*, *zore* – *zorovočervený*. K osobitným prípadom tejto paradigmy patria kolorizmy ako *klinčekovočervený*, *liškovočervený*, *lososovočervený*, *škoricočervený*, *zemitočervený*, *zlatočervený*.

3.2.1.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *červený* v slovenskom a ruskom jazyku

Kolorizmus *červený* má v ruskom jazyku ekvivalent *красный*, ktorý vyjadruje nasledovné významy:

красный

1. farbu krvi: *красное вино, красный перец*;
2. červený od prílivu krvi do kože: *красное от водки лицо, красный от смущения*;
3. vzťahujúci sa na revolučnú činnosť, revolučný; súvisiaci so sovietskym spoločenským poriadkom, s Červenou armádou, do revolúcie príslušník krajnej ľavice, revolučne naladený: *красные полки, красный уголок*;
4. zastar. najlepší, najvyššej kvality: *красная дичь, красный лес*
5. trad., poet. krásny, nádherný: *красные девушки*
6. trad., ľud. slávnostný, sviatočný, hlavný, parádny: *красное крыльцо*
7. trad., ľud. radostný, šťastný: *Не красна изба углами, а красна пирогами* (prísl.).
8. trad., ľud. jasný, žiarivý, svetlý: *красное солнышко*;

Medzi ruštinou a slovenčinou možno nájsť veľa paralel v použití kolorizmu *červený/красный* v neutrálnych, odborných a propriálnych pomenovaniach: *красное вино, красный перец, красная икра (červený kaviár)*, hut. *красное каление (červený žiar)*, *мухомор красный (muchotrávka červená)*, *красный фосфор, Красное море*. Samozrejme, existuje tiež množstvo pomenovaní, ktoré sú v porovnávaných jazykoch motivované rôznymi vlastnosťami a príznakmi –slovenský ekvivalent obsahujúci kolorizmus *červený* sú napr. rus. *красная медь* (čistá meď bez prímiesí), *рябина красная* (slov. *jarabina vtáčia*), *красный гриб/подосиновик красный (kozák dubový)*.

Podobne ako v slovenčine sa i v ruskom jazyku vyskytujú medzinárodné viacslovné pomenovania s komponentom *красный* – *Красная книга, Красный Крест*.

Paralelne v slovenčine i v ruštine existujú viacslovné pomenovania založené na obraze červenej látky, ktorou niekto dráždi býka. V ruštine má tento obraz jazykové stvárnenie *как красная тряпка для быка*, teda niečo/nieкто, čo vie niekoho iného nahnevať, rozčúliť, zatiaľ čo v slovenčine je frazeologizmus *kývať/mávať (pred niekým) červeným súknom* vo význame dráždiť niekoho.

Význam súvisiaci so socializmom, komunistickým hnutím a revolúciou sa realizuje v oboch jazykoch, niektoré pomenovania

s komponentom *красный* odkazujúce na históriu Sovietskeho zväzu sú v slovenčine prevzaté z ruštiny, napr. *Красная Армия*, *Красный флот* (Červená flotila), *Красная гвардия* (Červená garda) ale aj *красный уголок*, v slov. *červený kútik*.

Ruské hist. *красная суббота* (sobotná brigáda v časoch socializmu) v slovenčine napriek podobnosti reálií nemá ekvivalent. Rovnako sú v ruštine s obdobím socialistického zriadenia spojené *красная доска* (tabuľa cti) a *красный галстук* (pionierska šatka). Slov. *červená knižka* ako názov legitimácie člena komunistickej strany je homonymná s rus. *красный билет*, ktoré je perifrázou pre vojenskú knižku, teda legitimáciu odvedenca a vojaka základnej vojenskej služby.

V prípade názvu *červený kútik* pre kultúrno-výchovné zariadenia Revolučného odborového hnutia v bývalej Československej socialistickej republike ide o prevzatie inštitútu i pomenovania z ruštiny, pričom **červený kút* ako ekvivalent k rus. *красный угол* v tradičnej slovenskej kultúre, a teda ani v jazyku neexistuje.

V rade hovorových pomenovaní *белая/красная/серая/жёлтая сборка* hodnotiacich pôvod výpočtovej techniky sa s domácou produkciou asociove *красная сборка* práve na základe stotožnenia červenej farby ako symbolu socializmu s bývalým Sovietskym zväzom a Ruskom.

Na rozdiel od slovenčiny sa v ruštine nevyskytujú prirovnania červenej farby objektu k moriakovi alebo ruži, pre oba jazyky sú spoločné prirovnania k farbe raka, krvi či kvetu divého maku – *красный, как рак/кровь/маков цвет*. V materiáloch korpusu ARANEA sa v prirovnaniach červená farba objektu v ruštine ďalej stotožňuje s farbou jablka, paradajky, červenej repy/cvikly, pivónie či kečupu: *красный, как яблочко, помидор, буррак/свёкла, пион, кетчуп*.

Zásadnou odlišnosťou kolorizmu *красный* od slovenského ekvivalentu *červený* je to, že okrem významu ekvivalentného so slovenským *červený* – farby divých makov či krvi, rumenný (o pokožke) alebo súvisiaci s ľavicovým hnutím – realizuje i sémantické príznaky vyjadrované v slovenčine adjektívami *farebný* a *krásny*. Tieto významy sú však charakteristické pre historický ruský jazyk a zvyčajne sú zastaralé alebo typické pre nárečia či ľudovú slovesnosť. Sú tiež zvyčajné vo frazeologických pomenovaniach.

Sémantický príznak ‘farebný’ je dominantný napr. v zastaraných pomenovaniach *красный товар*, *красный ряд* (farebný tovar – látky, trh s látkami). V ľudovej slovesnosti sa vyskytuje epiteton *красный* vo význame ‘pekný, krásny’ – *красная девица*, *красный молодец*. Tento sémantický príznak sa tiež využíva na hodnotenie výrečnosti napr. vo frazeol. *ради (для) красного словца* (na spestrenie reči, aby sa hovoriaci

blysol trefným vyjadrením), pričom *красное слово* (výstižné, trefné vyjadrenie) má totožnú motiváciu so zloženým slovom *красноречие* – výrečnosť, rečnícke umenie.

Zaujímavý kontrast existuje medzi použitím adj. *красный* vo význame ‘dobrý, príjemný’ v ruskom prísloví *красно поле пиеном (зерном), а беседа – умом* (o rozumnej reči) a významom ‘červený’ v inom prísloví s prakticky totožnou formálnou štruktúrou: *красно поле рожью, а человек (слово) ложью* (o lži). V prvom prípade sa k pozitívnemu obrazu obilia na poli prirovnáva rozumné či výstižné vyjadrenie, v druhom prípade ide o farebnú paralelu k lži v kontexte fyzickej reakcie (rumenec, očervenenie od hanby) človeka na to, že klame/počuje lož. Vladimir Daľ, autor slovníka, z ktorého citujeme uvedené frazeologizmy, síce vysvetľuje prenesený význam slova *красный* ako ‘dobrý, príjemný, vynikajúci, najlepší’, ak hovoríme o dobre a kráse, ale ako vidno z príkladov, možno sa s adj. *красный* ako komponentom prísloví a porekadiel stretnúť i v negatívnej konotácii.

Na rozdiel od slovenčiny komponent *красный* v ruštine môže pomenúvať intenzívne svetlo: *красное солнышко*; a tiež vyjadrovať sémantický príznak ‘slávnostný’ *красный угол*; ‘hlavný, paradny’: *красное крыльцо*. V spojeniach *красный лес* (ihličnatý), *красное дерево* a pod. sa uplatňuje sémantický príznak ‘najlepší, najkvalitnejší’, pomenovanie *красный лес* však môžeme dať do protikladu i s pomenovaním *чёрный лес* (listnatý), ktorý v zime stráca listy a teda i zelenú farbu a v pomenovaní *красный лес* sa teda môže uplatňovať i séma ‘farebný, nie tmavý/čierny’.

Viacslovné pomenovanie *красная цена* pomenúva najvyššiu cenu, ktorú možno dostať za istý tovar. V súčasnosti sa využíva i ako značka, pod ktorou jeden z ruských obchodných reťazcov ponúka tovary za nízke ceny. Je to jedno z mála pomenovaní s kolorizmom *красный*, ktoré sa využíva i v súčasnom jazyku, pričom sa použitie tohto adjektíva nespája s farebnosťou objektu alebo so symbolickým použitím červenej farby.

Komponent *красный* na vyjadrenie najvyššej kvality materiálu (*красное золото*) sa vyskytuje aj v prísloviach *Шелк не рвется, булат не сечется, красное золото не ржавеет*. a podobne *По локоть в красном золоте, по колени ноги в чистом серебре*.

Красный угол, teda časť miestnosti v dedinskom dome s ikonami na stene, napr. i vo frazeologizme *сидеть в красном углу* t. j. usadiť hosťa na znak úcty na čestné miesto za stolom, sa v epoche sovietskeho režimu zmenil na *красный уголок*, v slov. *červený kútik*. Zatiaľ čo *красный угол* ako súčasť ruských kultúrnych reálií a ich jazykové stvárnenie existuje len v ruskom jazyku, *красный уголок* ako názov miestnosti v inštitúcii, ktorá

bola určená na kultúrno-vzdelávaciu prácu bolo vzhľadom na dejiny 20. storočia prevzaté i do slovenčiny.

Kým *красный день календаря* je nedeľa alebo iný sviatočný deň na základe zvyku zvyčajne označovať názov a dátum sviatkov v kalendári červenou farbou, frazeologizmus *красные дни* (pl.) je pomenovaním obdobia úspechov, dobrého obdobia života a vstupuje do protikladu *черный день* (sg.) ako pomenovaním zlého životného obdobia napr. vo frazeol. *на черный день*.

Sémantický príznak 'dôležitý' sa pravdepodobne realizuje v pomenovaní *красная строка* (*строчка*), teda v názve prvého riadka nového odseku alebo nadpisu v texte a tiež vo frazeologizme *красной нитью проходить* (*тянуться*) – byť hlavnou myšlienkou, ústredným motívom, podobne v slovenčine *vinúť/tiahnuť sa ako červená niť*. Ekvivalentom slov. *červeného koberca*, vyznačenej trasy, po ktorej prechádzajú najvyšší predstavitelia štátu alebo známe osobnosti pri slávnostných príležitostiach je v ruštine *красная дорожка*.

V slovenčine i v ruštine sa rovnako vyskytuje *červený kohút/красный петух* ako metafora pre oheň, v ruštine i ako frazeologizmus *пустить красного петуха*.

Množstvo perifráz s adj. *красный* je v porovnaní s adj. *чёрный/черный* a *белый/белый* výrazne nižšie: *Červená planéta* – *Красная планета* na pomenovanie Marsu, *červené berety* – *красные береты* ako pomenovanie špeciálnych vojenských jednotiek.

Na kultúrne tradície Ruska odkazuje názov sviatku *Красная горка*, ktorý sa koná v nedeľu po Veľkej noci a spája pravoslávnu kresťanskú tradíciu s oslavou jari.

Na rozdiel od slovenčiny sa v ruštine nevyskytuje viacsovné pomenovanie *červené čísla* a *byť v červených (čiernych) číslach*. Rovnako ruština nepozná *červenú knižnicu*, pomenovanú podľa farby prebalu vydání nenáročnej až brakovej oddychovej literatúry pôvodne určenej pre ženy. Naopak, pomenovania vyplývajúce z použitia červenej farby ako farby výstrahy alebo zákazu majú medzinárodný charakter a vyskytujú sa v oboch porovnávaných jazykoch, napr. *červený zoznam* (krajín), *červený kód* (nebezpečenstvo), *červená zóna* (zakázaná, nebezpečná) – *красный список*, *красный код*, *красная зона* a pod.

Asociácie červenej farby s krvou sa odzrkadľujú v revolučnej i komunistickej symbolike adj. *červený* v slovenčine a *красный* v ruštine. Spojenie farby krvi a komponentu *červený/красный* pri opise ľudského tela je verbálne reprezentované predovšetkým zmenou farby pokožky vplyvom poveternostných podmienok alebo emocionality človeka (*od tepla/ветра, od hnevu, hanby* a pod.) či konzumáciou alkoholu. V oboch jazykoch sa tiež

vyskytuje na opis zdravo vyzerajúceho človeka spojenie *krv a mlieko/кровь с молоком*, pričom v slovenčine sa zvyčajne používa len na vyjadrenie dobrého zdravia a krásy dievčaťa a ženy. V ruštine sa ideál dievčenskej (ženskej) krásy vo folklóre tradične opisuje pomocou spojenia *румяна и белá*. Komponent *červený/красный* sa pritom na vyjadrenie zdravej farby líc (pokožky) v porovnávaných jazykoch nepoužíva, komponent *красный* ako epiteton (*красна девица*) sa zvyčajne vysvetľuje v kontexte sémantického príznaku ‘pekný, krásny’. V slovenčine sa vyskytuje perifrása *červený majster* (kat), v ktorej sa použitie komponentu červený asocjuje s krvou, ruština však takúto perifrázu nepozná.

3.2.2 Kolorizmus *modrý/belasy*

3.2.2.1 Symbolika kolorizmu *modrý/belasy*

Modrá farba objektov sa v prírodnom svete vyskytuje pomerne zriedkavo a jej odtiene sa často prirovnávajú k takým premenlivým živlom, ako je nebo či voda. Na druhej strane však ide o jednu z najčastejších kultúrnych farieb.

Podľa Kennera (2007, s 74 – 75) je z hľadiska psychológie modrá farba chápaná ako protiklad červenej, na rozdiel od ktorej nenabíja energiou ani nezastrašuje, ale upokojuje a pomáha relaxovať. Ako more a obloha, s ktorými sa asocjuje, je záhadná a evokujúca, pobáda k rozjímaniu, meditácii, premýšľaniu a pokoju. Po celom svete je spojovaná s rozumom, ochranou, pokojom a bezpečím a z hľadiska marketingu sa považuje za potenciálne najmenej kontroverznú farbu.

Už samotné rozpätie živlov spájaných s modrou farbou – od temnej vody po belasé nebo – naznačuje rozsah asociácií spojených s touto farbou. Tmavému variantu, ktorý popri temnote evokuje i tajomné rozhranie medzi životom a smrťou, no predstavuje i chladný racionalizmus, je nepochybne protiváhou vzduch, vietor a nebo symbolizované belasou farbou, odpútanie sa od reality a smerovanie k snom, túžbam a fantázii.

Tmavšie odtiene modrej sa chápu ako symbol vážnosti, dôležitosti a uznania. Preto ju často používajú policajné sily, ktoré potrebujú vytvoriť dojem moci a bezpečia, a modrá farba je v súčasnosti tiež častou farbou vojenských, železničiarских či požiarnických uniforiem. Sýtejšie odtiene pôsobiace ochranné nájdeme v náboženskom a lekárskom prostredí alebo na označeniach, účelom ktorých je prinášať správy o istote a bezpečí. Svetlé odtiene podľa psychológov odrážajú skôr spoločenské aspekty tejto farby – sebadôveru, bezúhonnosť, pravdu, nezávislosť či vernosť.

V súčasnej symbolike sa modrá často využíva ako farba rôznych druhov informačných tabúľ vrátane dopravných značiek. Modrú farbu majú zvyčajne majáky na autách s prednosťou (polícia, rýchla zdravotnícka pomoc). Modrej farby je aj vodovodný kohútik so studenou vodou a na lekárskejších schémach sa touto farbou zobrazuje tok odkysličenej krvi resp. žily vedúce smerom k srdcu.

V európskej mytológii modrá farba symbolizuje boží prejav, je modrá farbou tajuplnosti a dôležitosti, modré oblečenie nosili mágovia a čarodejníci (porovnaj napr. Vasilevič, 2007, s. 43). V starovekých kultúrach sa s modrou farbou spájala nekonečnosť, večnosť, podstata, múdrosť, duchovnosť a intelektuálnosť ale i oddanosť, viera, čistota (Solodilova, 2011, s. 197).

V politike je modrá veľmi obľúbená najmä politickými zoskupeniami, ktoré vyznávajú stabilitu a konzervatívne postoje, je obľúbenou národnou či štátnou farba (napr. Taliansko, Ukrajina, ale i Európska únia), či farbou politického hnutia (napr. liberálneho). Má aj ďalšie významy, ktoré zasa využívajú obchodníci: ušľachtilosť, kvalitu či spoľahlivosť, v obchodnom svete predstavuje symbol pokoja, stability a autoritatívneho prostredia. Býva často farbou firemného loga (z najväčších firiem spomeňme povedzme IBM či Microsoft),

Symbolika farieb sa neustále mení, vyvíja, rozširuje, pričom sa veľmi rýchlo objavujú symboly medzinárodného charakteru – napr. v rámci tzv. *vodnej stopy* (angl. *water footprint*) je modrá zložka (*modrá vodná stopa*) súhrnom spotrebovanej povrchovej a podpovrchovej vody v istom štáte (regióne) – oproti *zelenej* (reprezentuje vodu zo zrážok) a *sivej vodnej stope* (odpadová priemyselná voda).

3.2.2.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *modrý/belasý* v slovenskom jazyku

V slovenčine je základným termínom na pomenovanie farby neba či kvetov nevädze adj. **modrý** (Slovník súčasného slovenského jazyka):

modrý – majúci farbu jasnej oblohy, kvetov nevädze, nezábudky, belasý: *modré oči, modré more, modré nebo, modré pery (od zimy)*

Ako vidno z uvedených príkladov, kolorizmus *modrý* pomenúva farbu objektov, ktorá môže mať svetlé i tmavé odtienky (*svetlomodrý, sýtomodrý, tmavomodrý*), podobne ako je to pri iných adjektívoch, (napr. *hnedý* či *zelený* a pod.). Okrem toho adj. *modrý* vyjadruje i význam ‘modravý, sinavý (od zimy, choroby, zlosti a pod.)’, ktorý sa nevyčleňuje

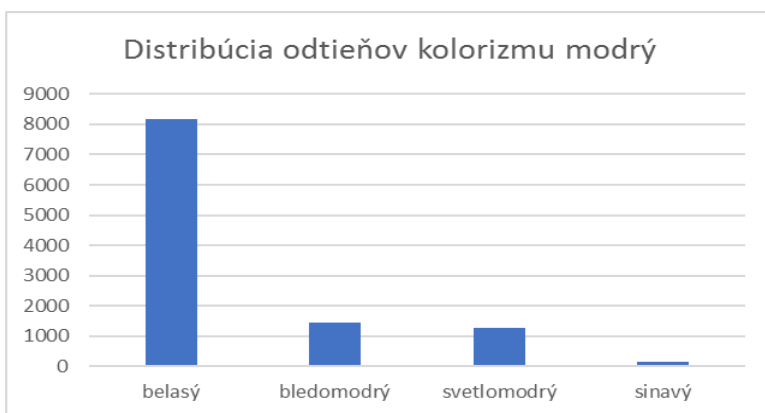
KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

samostatne, ale je súčasťou farebnej charakteristiky tohto adjektíva v rámci existujúcich kolokácií. Viacslovné pomenovania s kolorizmom *modrý* sa vyskytujú v odbornom názvosloví (*modrá frankovka, modrý obor kohútik modrý, modrá skalica*), slúžia ako vlastné mená (*Modrý kostolík, Modrá mešita, Modrý gombík*), môžu byť súčasťou frazém (*[mať] modrý pondelok, modrá krv*) či perifráz (*modrá armáda, modrá planéta, modré barety/prilby, modrá knižka*) alebo sú to neutrálne viacslovné pomenovania (*modrá líška, modrá značka*).

Kolorizmus *belasý* je v slovenčine synonymum pre *svetlomodrý* či (zriedkavo) *nebový*: *belasý* – majúci farbu ako jasná obloha; syn. svetlomodrý, nebový: *belasé oči, belasá obloha, belasé pery (od zimy), belasé more*. Podobne ako pri kolorizme *modrý* sa pomocou komponentu *bledo-* alebo *jasno-* tvoria zložené slová *bledobelasý, jasnobelasý*. Keďže adj. *belasý* pomenúva svetlý odtieň modrej farby, zložené slová s komponentom *sýto-*, *tmavo-* sa v prípade tohto kolorizmu v jazyku nevyskytujú.

belasý	bledomodrý	svetlomodrý	sinavý
8160	1465	1262	161

Tabuľka 3 Distribúcia odtieňov kolorizmu *modrý* podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G. Poznámka: *belasý* – frekvencia 6,53 na milión lém, *bledomodrý* – frekvencia 1,17 na milión lém, *svetlomodrý* – frekvencia 1,01 na milión lém, *sinavý* – frekvencia 0,13 na milión lém

Graf 3 k tabuľke 3 Distribúcia odtieňov kolorizmu *modrý*

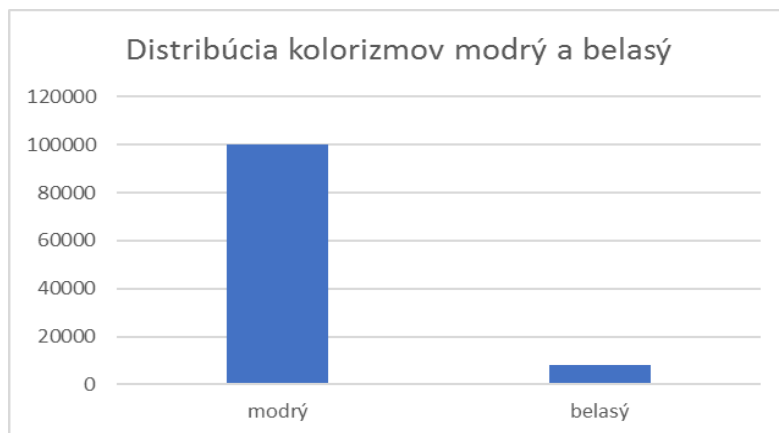
KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Viacslovné pomenovania s adj. *belasý* sa vyskytujú prevažne v zoologickom názvosloví (*šídlo belasé, sýkorka belasá*). Ak sa sústredíme na kolokácie, v ktorých sa vyskytuje kolorizmus *belasý*, v databáze slovenských textov korpusu ARANEA okrem voľných slovných spojení, v ktorých pomenúva svetlomodrú farbu objektu, napr. *belasé nebo* (ale i *modré nebo*), *belasý motýľ*, sa jeho výskyt zvyčajne sústreďuje najmä na oblasť športu, predovšetkým futbalu ako farba dresu futbalového klubu, pomenovanie hráčov či fanúšikov a pod. (*belasý dres* ale i *belasá šľachta, belasý fanatik, belasé peklo*). V prípade posledných menovaných slovných spojení už nejde o voľné spojenia, ale o viacslovné pomenovania – názov občianskeho združenia fanúšikov *Belasá šľachta*, perifrastické pomenovanie fanúšika *belasý fanatik*, frazeologizmus (*rozpútať*) *belasé peklo* – hrať ofenzívne (o dravom hernom prejave hráčov klubu).

Vzťah a frekvenciu adj. *modrý* a *belasý* dobre ilustruje fakt, že v korpuse ARANEA sa vyskytuje kolorizmus *belasý* 8160-krát, pre porovnanie frekvencia lexémy *modrý* je 100204-krát, kolorizmus *modrý* je teda mnohonásobne častejší než adj. *belasý*.

modrý	belasý
100204	8160

Tabuľka 4 Distribúcia kolorizmov *modrý* a *belasý* podľa Araneum Slovacam V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G.

Graf 4 k tabuľke 4 Distribúcia kolorizmov *modrý* a *belasý*

Ďalšie adjektíva, ktoré pomenúvajú farbu podobnú jasnej oblohe (synonymum *svetlomodrý*) – *azúrový* (kniž.), *blankytný* (poet. a kniž.), ale aj *nebový* (kniž.) – sú štylisticky príznakové a ich frekvencia v súčasnom jazyku je pomerne nízka: existujúce viacslovné pomenovania sú odborné názvy napr. v geografii (*Azúrové pobrežie*) či v biológii (motýľ *menivec blankytný*).

Odtienok belasej farby pomenúva v slovenčine i adj. *sinavý* (kniž. *siný*): ‘belasý, modravý/sfarbený domodra, s odtienkom modrej farby’: *sinavé pery*, *sinavé more*. Vzhľadom na interpretáciu významu adj. *sinavý* vo výkladovom slovníku možno konštatovať, že pomenúva farebný odtienok blízky významu adj. *belasý*. Najčastejšie sa však používa na pomenovanie modravého sfarbenia ľudskej pokožky, zvyčajne ako chorobného príznaku, ako svedčia i kolokácie s adj. *sinavý* v korpuse textov ARANEA: *sinavé pery*; *sinavá tvár*; *sinavá pokožka/pleť*, *sinavá koža*, *sinavé sfarbenie/sinavá farba pokožky, rúk* a pod. Príčinou sinavého odtienku pokožky môže byť nielen choroba, ale i negatívne duševné stavy, napr. *sinavý od zimy*, *vyčerpania (únavy)*, *zlosti*, *strachu (hrôzy)*, *bolesti* a pod.

To, aká je distribúcia a frekvencia kolorizmov *modrý*, *belasý*, ale i *sinavý* a pod. (viď tabuľku 5 a graf 5) vo viacslovných pomenovaniach, potvrdzuje, že základnou lexémou na pomenovanie modrej farby v slovenčine je adj. *modrý*.

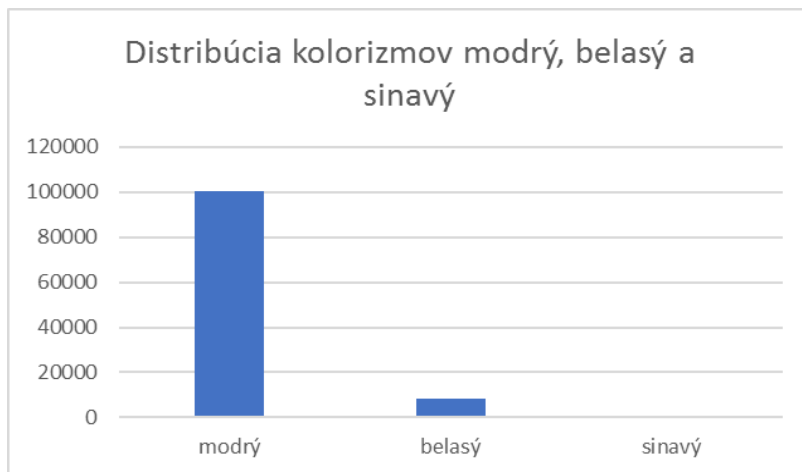
Kolorizmom *modrý* resp. *svetlomodrý* je možné nahradiť kolorizmus *belasý* alebo i iné pomenovania (svetlo)modrej farby vo voľných slovných spojeniach, v ktorých adjektívum pomenúva svetlý odtienok farby či modravý odtienok pokožky človeka (*modré* i *belasé* *nebo*, *modré* i *belasé* *pery*).

Paradigma kolorizmu *modrý/belasý* má okrem bežných motivátorov aj osobité prípady (Škultéty, 1979, s. 57 – 58). K tým bežným patria napr. *azúr* – *azúrový*, *azúrovomodrý*, *blankytný* (*blankytné* *nebo*), *bridlica* – *bridlicovobelasý*, *indigo* – *indigový*, *kobalt* – *kobaltový*, *kobaltvomodrý*, *levanduľa* – *levanduľovobelasý*, *nebo* – *nebový*, *nebovobelasý*, *nebovomodrý*, *nevädza* – *nevädzový*, *nevädzvomodrý*, *nezábudka* – *nezábudkový*, *nezábudkovonelasý*, *ocel* – *ocel'vomodrý* (*modrý*, *belasý* s odtienkom ocele), *páv* – *pávomodrý*, *porcelán* – *porcelánvomodrý* (lesklomodrastobiely), *tyrkys* – *tyrkysový* (*modrozelený*), *tyrkysvomodrý*, *ultramarín* – *ultramarínový*, *zafír* – *zafírový*, *zafírovobelasý*.

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

modrý	belasý	sinavý
100204	8160	161

Tabuľka 5 Distribúcia kolorizmov modrý, belasý a sinavý podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G.

Graf 5 k tabuľke 5 Distribúcia kolorizmov modrý, belasý a sinavý

K osobitným prípadom tejto paradigmy patrí niekoľko kolorizmov, ktoré sa vzťahujú na modrú farbu alebo aj na viaceré farby – tu ide o rozmanité odtienky. Škultéty (1979, s. 58) k nim zaraďuje nasledovné kolorizmy: *činovobelasý* (šedastobelasý), *porcelánovobelasý*, *enciánovomodrý*, *makovomodrý* (modrastosivý), *okrovobelasý* (hnedožltkavobelasý), *popolavobelasý/popolavomodrý* (šedastobelasý), *sinokvetový* (od motivátora sinokvet nevädzovitý), *slivkovomodrý/slivkový*.

3.2.2.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *modrý/belasý* v slovenskom a ruskom jazyku

Názvy pre modrú a belasú farbu v slovenčine, ale i v ruštine a v niektorých iných jazykoch sú príkladom toho, že farebné spektrum sa delí na samostatné úseky nielen na základe fyzikálnych vlastností istých častí spektra viditeľných pre ľudské oko, ale i na základe konkrétnej

kultúrno-jazykovej tradície, ktorá ovplyvňuje delenie farebnej škály v danom kultúrno-jazykovom spoločenstve.

Slovenská lexéma *modrý* je nadradený základný pojem na pomenovanie konkrétneho úseku farebného spektra, podobne ako rus. *синий*. Svetlý odtieň tejto farby má vlastný názov v slovenčine i v ruštine (slov. *belasý*, rus. *голубой*). Existencia rozdielnych názvov pre svetlú a tmavú modrú farbu sa zvyčajne chápe ako špecifikum slovanských jazykov, ale pomenovania pre svetlý odtieň modrej rozdeľuje i blízke slovanské jazyky: v ukrajinčine existuje oproti adj. *синий* dvojica pomenovaní *блакитний/голубий*, ktorá pomenúva svetlomodrý odtieň, zo západnej skupiny slovanských jazykov v poľštine a v slovenčine existujú pomenovania pre dva modré odtiene: *modrý/blankitny* oproti *belasý/niebeski*, zatiaľ čo v češtine a v bulharčine samostatné pomenovanie pre svetlomodrý (belasý) odtienok neexistuje a na pomenovanie odtieňov modrej sa používa len lexéma *modrý* (světломodrý a tmavomodrý), v bulharskom jazyku *син* (светлосин).

V poľskom jazyku podobne ako v slovenčine je lexéma *blekitny* (korešponduje so slov. *belasý*) menej frekventovaná v porovnaní s lexémou *niebieski* (slov. *modrý*), ale jej výskyt v ustálených slovných spojeniach je v porovnaní so slov. adj. *belasý* vyšší: v poľštine *blekitna krew*, *niebieskie/blekitne berety* (*helmy*) slov. *modrá krv*, *modré prilby/barety*, v ruštine *голубая кровь*, *голубые береты/каска*.

Existuje všeobecná zhoda v tom, že lexéma *синий* vznikla v ruštine oveľa skôr než pomenovanie *голубой* pre svetlomodrý odtieň. Ako zvláštnosť tejto lexikálnej dvojice však Vasilevič uvádza fakt, že hoci zvyčajne základný z termínov pomenúvajúcich blízke farebné odtiene je oveľa frekventovanejší než odvodené alebo tie, ktoré sa historicky objavili neskôr, frekvencia lexémy *голубой* je len o niečo menšia než frekvencia výskytu lexémy *синий* (Vasilevič, 2007, s. 47). Pomerne vysoká frekvenciu kolorizmu *голубой* súvisí i s jeho použitím vo viacslovných pomenovaniach.

Vasilevič vo svojich štúdiách (2005, 2007) poukazuje i na rozdiel medzi psychologickým pohľadom na farby založeným na skúmaní jej vplyvu na ľudskú psychiku a na tradičné kultúrne asociácie, ktoré sú s istou farbou spojené v konkrétnom spoločenstve. V druhom prípade treba hovoriť o farebnom obraze sveta, ktorý je spojený s chápaním farieb a ich symbolikou, ktorá sa môže líšiť i u geneticky blízkych národov (pozri i Markova 2016, s. 73).

V prácach venovaných pomenovaniam farieb v ruskom jazyku sa všeobecne prijíma myšlienka, že lexéma *синий* si v ruskom kultúrnom prostredí dlho zachovávala negatívnu konotáciu. Ruská kultúra sa tak od

európskej tradície značne odlišuje. Pomenovanie *синий* sa v ruskej kultúre zvyčajne asociatívne spájalo s vodou a voda sa v ľudovej kultúre považovala za miesto, kde sa skrývajú zlé a pre človeka nebezpečné sily (porovnaj napr. Vasilevič, Zavjalova, Solodilova, Markova). Voda bola podľa Vasileviča v ruskej kultúre odjakživa považovaná za živél spojený so smrťou a posmrtným svetom. V pamiatkach z 11. storočia sa síce termín *синий* ešte používa na označenie tmavej farby všeobecne a nielen tmavomodrej, Vasilevič však konštatuje, že i vtedy sa jeho kolokácie sústreďovali predovšetkým na pomenovania vodných zdrojov a prírodných úkazov (Vasilevič, 2007, s. 43).

Na druhej strane belasá farba neba pomenovaná adjektívom *голубой* má jednoznačne pozitívne konotácie. Je akoby doplnkom a protipólom negatívne prijímanej modrej farby. Belasú – a červenú – farbu malo napr. tradičné sviatočné oblečenie. Belasá farba sa v Rusku prijímala ako nebeská, božská, kupoly kostolov sa farbili na belaso alebo mali sýtomodrú farbu (pozri Zavjalova, 2011, s. 168).

Z etymologického pohľadu s ruskou lexémou *синий* korešponduje v slovenčine už spomínané adjektívum *siný*, *sinavý* s významom ‘majúci belasú farbu, modravý’ a s odvodeninou *sinka* (podobne v ruštine *синяк*). Slovenské a české adjektívum *modrý* korešponduje svojím predpokladaným pôvodným významom ‘mokrý, vlhký’ (Králík, 2015, s. 365) s témou vody, ktorá sa asociuje i s adj. *синий*. Etymologicky vzdialenejšie sú ruské adj. *голубой* zrejme pochádzajúce od *голубь* (*holub*) a slov. *belasý* – ‘žiariaci, majúci žiarivú, svetlú farbu’.

Dodali by sme, že keďže sa slovenské *sinavý* i ruské *синий* rovnako asociuje so zranením či sivomodrou farbou pokožky chorého človeka, negatívne konotácie spojené s koloratívom *синий* môžu byť vo veľkej miere založené na použití vo význame ‘s modrým odtienkom, modrastý’ pri opise farby ľudskej pokožky bledej od chladu alebo ako chorobný príznak (význam 2 v lexikografickom hesle vo výkladovom slovníku ruského jazyka citovanom vyššie): *синие губы/руки/тело* – *sinavé pery/telo* a pod. Vasilevič v súvislosti s negatívnou konotáciou kolorizmu *синий* pripomína, že v minulosti sa v ruštine dalo stretnúť i s pomenovaním čerta *синец* v dôsledku tabuizovania priameho pomenovania tejto bytosti (Vasilevič, 2007, s. 43).

V ruštine i v slovenčine teda zhodne existujú dve základné pomenovania na označenie modrej farby – v ruštine *синий* a *голубой*, v slovenčine *modrý* a *belasý*. Rozdiel medzi ruským a slovenským jazykom je vo frekvencii výskytu pomenovaní modrých odtieňov.

То, že v ruskom jazyku je používanie oboch členov „modrej“ opozície vyvážené, dokumentuje výskyt pomenovaní farieb *голубой* a *синий*

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

v textových databázach projektu ARANEA: *голубой* má celkovo 418597 výskytov, *синий* 516300 výskytov v textoch korpusu (oproti pomeru *modrý* 230844 výskytov vs. *belasý* 21637 v slovenčine). V slovenčine nie je lexéma *belasý* veľmi frekventovaná a svetlý odtieň modrej farby sa v jazykovej praxi často pomenúva ako *svetlomodrý*.

V ruskej lexikografii sa význam lexému *синий* opisuje nasledujúcim spôsobom (Ožegov, Švedova, 1992; Kuznecov, 2000):

синий

1. majúci farbu jednej zo základných farieb spektra medzi belasou a fialovou: *синее летнее небо*, *синие глаза*, *синее море* (modré letné nebo, modré oči, modré more)
2. s odtienkom tejto farby, sinavý, siný: *у вас губы синие*, *синие круги под глазами* (máte modré pery, sinavé kruhy pod očami)

Lexikografická charakteristika kolorizmu *голубой* (Ožegov, Švedova, 1992; Kuznecov, 2000) je nasledovná:

голубой

1. farbu jasného neba, svetlomodrý
голубые глаза, *голубые незабудки* (belasé oči, belasé nezábudky);
2. Ničím neohraničený, bez náznaku niečoho neprijemného, ťaživého, *голубые сны*, *голубая мечта* (ružové sny, tajná túžba) //bez nedostatkov, negatívnych vlastností atď., idealizovaný (zvyčajne o postave v umeleckom diele, filme a pod.), (hovor. a iron.¹), idylický, žijúci pokojným a šťastným životom: *голубая роль* (nevýrazná divadelná alebo filmová úloha pozitívneho hrdinu); *голубая характеристика* (jednostranne pozitívna charakteristika);
3. žarg. vzťahujúci sa na inakosť, inakosť mužov: *голубой*, *голубые отношения* (hrubo o homosexuálnom mužovi, homosexuálne vzťahy).

Ak porovnáme ruské viacslovné pomenovania obsahujúce kolorizmus *синий* s ich slovenskými ekvivalentmi, vidíme, že výskytu adj. *синий* vo viacslovných pomenovaniach v ruštine zvyčajne zodpovedá paralelné viacslovné pomenovanie obsahujúce lexému *modrý* v slovenčine, napr. *синие каски* – slov. *modré prilby*, *синие воротнички* – slov. *modré goliere*.

---

¹ kvalifikátory *hovorový* a *ironický* pri tomto význame vo výkladovom slovníku Ožegova a Švedovej (1992)

Pri výbere kolorizmu vo voľných syntagmatických spojeniach *синее небо*, *синие глаза* oproti *голубое небо*, *голубые глаза* samozrejme dôležitú úlohu zohráva vyjadrenie rôznej intenzity modrej farby, čo pre slovenčinu nie je bežné. Okrem tmavšieho odtienka farby sa v ustálených pomenovaniach *сине (синее) море* v ľudovej slovesnosti a tiež vo význame odvodeného substantíva *синь* i komponentu *синь-* v zložených slovách napr. *синь-вода*, *синь-высота* realizuje sémantický príznak 'hlboký, nekonečný'. Tento sémantický príznak vystupuje do popredia pri konštituovaní významu odvodeného subst. *синева*, ktoré úplne korešponduje i so slov. ekvivalentom *modrava* (niečo modré a zvyčajne aj veľké, šire, rozľahlé).

Kvalifikácia významu 2 lexémy *голубой* ako 'takého, ktorý je idealizovaný' s ironickým podtónom do značnej miery podčiarkujú príznačnosť použitia lexémy *голубой* predovšetkým v kontexte schematizmu divadelnej a filmovej tvorby obdobia socialistického realizmu už i vzhľadom na časové ukotvenie vzniku tohto preneseného významu slova. Ironický podtón tu vyplýva z posunu významu od 'niečoho túžobne vysnívaného' (*голубая мечта*) k 'nereálnemu, schematicky pozitívnemu' (*голубая роль*). V slovenčine seméma 'vysnívaný, želaný' ako komponent významu koloratíva *belasý* úplne absentuje.

Podľa Zavjalovej (2011, s. 168) sa významy lexémy *голубой*, ktoré majú do istej miery alebo i výrazne negatívnu konotáciu objavili relatívne nedávno, za posledných 100 rokov:

- v čase existencie Sovietskeho Zväzu vo význame idealizovaný, taký, ktorý nezobrazuje, neberie do úvahy nedostatky;
- v druhej polovici 20. stor. v žargóne (hrubo) ako adjektívum na pomenovanie vzťahov medzi homosexuálmi, hnutia gejov a pod. a substantivizované na označenie homosexuálneho muža.

Doplníme že negatívne konotácie má i ruský frazeologizmus (*сказать/свернуть*) на *голубом глазу* (hovor. povedať/zaklamať na modrom oku) s významom 'predstierať nechápavosť alebo naivitu'.

Frekvencia výskytu ekvivalentnej slov. lexémy *belasý* oproti ruskému *голубой* v terminologických viacslovných pomenovaniach je výrazne nižšia: porov. rus. *голубой песец*, *голубой сыр*, *стратегия голубого океана* oproti slov. *modrá liška*, *syр s modrou plesňou*, *stratégia modrého oceánu*, i keď v prípade názvov živočíšnych druhov *сы́корка belasá* a *ши́дло belasé* ruština siahla po nadradenom pojme, teda adjektíve *синий* (*синица синяя*, *коромысло синее*), zatiaľ čo v slovenčine je podčiarknutý svetlý odtieň sfarbenia výberom kolorizmu *belasý*. Pomenovanie vráskavca obrovského, v ruš. *синий кит* i *голубой кит* je

jedným z mála príkladov, keď sa v ruštine vyskytujú paralelne viacslovné pomenovania s oboma kolorizmami, teda *синий* i *голубой* (v ruštine tiež *синий полосатик* i *голубой полосатик*). *Синий кит* v slov. *Modrá veľryba* je tiež pomenovanie fenoménu sociálnej siete založeného na hoaxe o existencii hry, ktorej finálnym cieľom je údajne priviesť hráčov k spáchaniu samovraždy.

V porovnaní so slovenčinou sa ruské adj. *голубой* často vyskytuje v perifrastických viacslovných pomenovaniach, napr. *голубой экран* (o televízore), *голубые магистрали* (o trasách vodného transportu), *голубое топливо* (o zemnom plyne), *голубой уголь* (o veternej energii). Paralelne v oboch jazykoch sa vyskytuje napr. perifrása *modrá planéta*, v ruštine *голубая планета* ako perifrása pre Zem videnú z vesmíru, i v tomto prípade je však v slovenčine kolorizmus *modrý*, nie *belasý*. Naopak, slov. *modrá armáda* (o železničiaroch) motivovaná farbou uniforma v ruštine nemá paralelu, v ruštine 19. stor. však existovala perifrása *голубые штаны* (histor.) – o žandároch v dorevolučnom Rusku, ktorí nosili uniformy svetlomodrej farby (porovnaj Vasilevič, 2007, s. 44).

Zaujímavým príkladom rešpektovania negatívno-pozitívnej polarítu obsahnutej v lexémach *синий* a *голубой* v súčasnej ruštine je fakt, že sa očividne prejavuje pri výbere kolorizmu vo dvojici viacslovných pomenovaní *голубой экран* a *синий экран смерти*. Kým v prvom prípade ide o perifrázu pre televízny prijímač, druhé viacslovné pomenovanie *синий экран смерти* je hlásenie operačného systému Windows o závažnej chybe s motiváciou založenou na modrej farba pozadia, na ktorom sa zobrazí biely text – predpokladáme, že práve pre negatívnu konotáciu obsahuje kolorizmus *синий*, i keď pokojne môže ísť o využitie nadradeného pojmu, o ktorom musíme konštatovať, že v prevzatiach medzinárodných viacslovných pomenovaní prevláda (porovnaj *синяя линия*, *синие каски* a i.). V slovenčine sa vyskytuje len *modrá obrazovka smrti*, perifrázu ekvivalentnú s rus. *голубой экран* slov. jazyk nemá.

Podobná opozícia v kontexte vzťahov lexém *синий* a *голубой* vzniká v ruštine medzi viacslovnými pomenovaniami *голубая таблетка* vs. *синяя таблетка*. Zatiaľ čo *голубая таблетка* je perifrastické pomenovanie lieku *Viagra* (slov. *modrá tabletká*), *синяя таблетка* ako protiklad k pomenovaniu *красная таблетка* je symbol výberu medzi mučivou realitou (*красная таблетка*) a blaženou nevedomosťou ilúzie (*синяя таблетка*), ktorý je vo vedecko-fantastickej literatúre reakciou na scénu z filmu *Matrix*. S ekvivalentom k pomenovaniu *синяя таблетка* sme sa v slovenčine nestretli.

V ruštine i v slovenčine sa v súčasnosti vyskytuje veľa frazeologizmov, ktoré boli prevzaté z anglického jazyka. Niektoré z nich sú

už zastaralé, napr. z angl. *bluestocking* frazeologizmus *синий чулок* v ruštine (ale i *синя панчоха* v ukrajinčine a *modrá pančucha* v češtine a v slovenčine), ktorý sa hodnotí negatívne až pejoratívne. Podobne sú prevzatím z angličtiny aj *modré goliere*, v ruštine *синие воротнички*, na rozdiel od predchádzajúceho frazeologizmu však patria do súčasného slovníka a nevyjadrujú negatívnu emocionalitu. Z anglického jazyka do ruštiny i slovenčiny dostal i vyššie spomínaný frazeologizmus *modrá obrazovka smrti* – *синий экран смерти* ako názov hlásenia operačného systému Windows o závažnej chybe.

V oboch porovnávaných jazykoch sa stretávame s frazeologizmami, v ktorých sa vyskytuje niektorý z kolorizmov pre modrú farbu a ktoré nemajú v druhom jazyku ekvivalent obsahujúci kolorizmus:

- *modrá armáda* v ruštine bez ekvivalencie;
- *[mat'] modrý pondelok* nejst' do práce po dni voľna, v ruštine bez ekvivalencie;
- *mat' modré pod okom* mat' modrinu pod okom, v ruštine *синяк под глазом*;
- *nechýba ti nič, len modré z neba* má všetko, v ruštine bez ekvivalencie;
- *zniesol by jej aj modré z neba*, urobil by pre ňu čokoľvek, v ruštine *достать луну с неба*;
- *Гори (всё, оно и т.п.) синим пламенем (огнём)!* v slov. Čert (to) ber!
- *ni sin'ь-pороха, син'ь-pороха нет (не осталось)* vôbec nič (nezostalo), v slov. bez ekvivalencie;
- *на голубом глазу (делать что-нибудь)* s predstieranou nechápravosťou, naivitou, v slov. bez ekvivalencie;
- *поднести, преподнести и т.п. на блюдечке (тарелочке) с голубой каёмочкой* (dostať niečo) bez námahu, v slov. bez ekvivalencie.

Ako uvádza i Markova (2016, s. 81) pri hodnotení českého frazeologizmu *naplati se, až bude modrej*, v ruštine má predložkové spojenie *до посинения* pomerne široké syntagmatické využitie. Podľa výkladového slovníka sa toto spojenie hovorovo využíva ako príslovkové určenie na vyjadrenie významu 'dlho a úpome', preto je možné ho použiť i s inými slovesami, napr. *работать, писать, убираться, звонить, говорить до посинения* a pod. (tamtiež). V slovenčine vo veľmi obmedzenej miere korešponduje s týmto ruským frazeologizmom konštrukcia so slovesom *sčernieť*: (pren. hovor. expr.) *ответдайте, лебо vás одсудиме, аз счёрните; за это счёрните в base len vo význame 'byť dlho vo väzení'*.

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

V ruštine zvyčajne neexistujú ekvivalenty slovenské *kultúrno-historické* alebo *sociálne* reálie, názvy organizácií a pod. *vyjadrené viacslovnými pomenovaniami s kolorizmom modrý*:

- *modrá knižka* (do r. 2006) osvedčenie v modrej plátennej väzbe o neschopnosti vykonávať základnú vojenskú službu zo zdravotných dôvodov (v ruš. *белый билет*);
- *Modrý kostolík*, secesný Kostol sv. Alžbety v Bratislave s belasou farbou omietky, belasou mozaikou a belasou glazovanou strešnou krytinou;
- *Modrý gombík* názov finančnej zbierky UNICEF pre deti v núdzi;
- *Belasý motýľ*, názov občianskeho združenia a finančnej zbierky na potreby ľudí s nervovosvalovými ochoreniami
- *modrotlač* modrá bavlnená tkanina s bielym tlačeným vzorom.

Zatiaľ čo vo voľných syntaktických spojeniach *modré nebo – belasé nebo* alebo *modré more – belasé more* výber jedného z kolorizmov môže byť ovplyvnený odtieňom modrej farby prisudzovaným opisovanej realite, v prípade preneseného významu, napr. (*od zimy*) *modré/belasé pery* už ide len o výber z dvoch synonymických lexém, pričom spravidla sa pri výbere preferuje nadradený kolorizmus *modrý*. Podobne je to napr. i pri *Modrom kostolíku*, pomenovaní Kostola sv. Alžbety v Bratislave, pričom reálna farba omietky i strechy budovy je belasá.

3.2.3 Kolorizmus *zelený*

3.2.3.1 Symbolika kolorizmu *zelený*

Zelená je pre človeka predovšetkým farbou prírody. Zelenú ako farbu polí a lúk vnímame ako pokojnú a mierumilovnú farbu, ktorá evokuje i stabilitu, krásu, rast, premenu, bezvýhradnú lásku a súcit. Zvyčajne si teda predstavujeme zelenú krajinu ako harmonickú, pokojnú a bezpečnú, tento pohľad je však len jedným zo spôsobov, ako sa môžeme pozeráť na prírodnú zelenú farbu.

Príroda je síce prvotným domovom človeka, ale tento domov môže byť človeku i nepriateľský: hlboké lesy, džungľa i otvorená krajina predstavuje pre človeka potenciálne riziko. Preto, ako uvádza Kenner (2007, s. 13), si treba uvedomiť, že príroda dlho znamenala pre ľudstvo nebezpečenstvo, a to v podobe prírodných živlov, veľkých predátorov, ale i hadov, nebezpečný hmyz či najrôznejšie choroby a jedy obsiahnuté v rastlinách. Zelená je teda farbou sveta, na ktorom sú ľudia závislí, ale

v ktorom nie sú veľmi vítaní, a v mnohých krajinách po celom svete zelená symbolizuje nebezpečenstvo a smrť.

Napriek nebezpečenstvu však príroda pre zásadnú časť dejín ľudstva predstavuje hlavný zdroj obživy. Preto býva zelená spájaná s bohatstvom, zamestnaním, šťastím a sýtosťou. Túto asociáciu naplňa napr. i zelená farba bankoviek, predovšetkým amerického dolára.

Kenner (tamtiež) ďalej uvádza, že v západných kultúrach je zelená a hlavne jej svetlejšie odtiene považovaná za znamenie žiarlivosti, neskúsenosti, nenásytnosti. Číňania ju vnímajú ako znamenie cudzoložstva. Zelená je posvätná farba moslimov a katolíkov, v kresťanstve sa ako farba bujnej vegetácie stala symbolom rastu. Z politického hľadiska znamená ekologické vedomie, ktoré je v súčasnosti hlavným dôvodom vysokej frekvencie kolorizmov pomenúvajúcich zelenú farbu v jazyku médií.

Zelená farba v spojení s ľudským telom pomenúva zdravotné problémy, predovšetkým žalúdočnú nevoľnosť a problémy s trávením. Je tiež farbou, s ktorou sa často stretávame v zdravotníckych zariadeniach, farbou oblečenia lekárov a zdravotníckeho personálu, čo zrejme súvisí s upokojujúcim efektom zelenej. Z druhej strany, nebezpečenstvo a strach z neznáameho sa personifikujú napríklad v predstave o vizuálnej podobe mimozemských bytostí. Asociáciu zelenej farby s bojom či smrťou podporuje fakt, že ide o hádam najčastejšiu farbu vojenských uniforiem.

Ako farba evokujúca bezpečie má zelená svoje miesto v medzinárodných piktogramoch: môžeme sa s ňou stretnúť ako s farbou núdzového východu alebo označenia prostriedkov núdzovej komunikácie a tiež je to farba zvyčajne používaná v dopravnej signalizácii napr. na semafore je znamením dovoleného pohybu.

Podobne je zelená farba tiež znamením voľného alebo zjednodušeného pohybu ľudí i tovarov pri vstupe na isté územie, často spojeného s prekračovaním hranice (zelené zóny na letisku a pod.).

3.2.3.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *zelený* v slovenskom jazyku

Kolorizmus *zelený*, ktorý reprezentuje zelenú farbu v slovenčine, podľa SSSJ vyjadruje nasledujúce významy:

I. zelený 1. farby sviežej trávy, listov stromov a pod. *zelená tráva, zelená skalica, Zelený štvrtok*; 2. týkajúci sa prírody, poľnohospodárstva ap.: publ. *zelená hranica*; publ. *zelená správa* (o poľnohospodárstve);

3. týkajúci sa životného prostredia; ekologický: publ. *zelená iniciatíva*

II. zelený obyč. mn. *zelení*, príslušník hnutia al. prívrženec ochrancov životného prostredia: *hnutie zelených; strana zelených*;

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Vo význame priamo spojenom s farbou podobnou tráve sa adj. *zelený* vyskytuje v neutrálnych i v odborných viacslovných pomenovaniach. Vo voľných spojeniach s názvami ovocia tiež okrem farby (*zelené jablko*) indikuje nezrelosť (*zelené maliny*), alebo pri niektorých druhoch zeleniny nezrelosť spojenú s ďalšími vlastnosťami pokrmu: *zelená cibuľa* (konzumuje sa i vňať), *zelená fazuľa* (v strukoch).

Príznak nezrelosti sa v súvislosti so sémantickým posunom od nezrelého ovocia k človeku bez skúseností, začiatočníka v istej činnosti alebo odbore v slovenčine realizuje v odvodenom slove *zelenáč*, pričom neskúsenosť nemusí byť bezpodmienečne dôsledkom nízkeho veku. Príznak primladý a v súvislosti s tým i neskúsený lepšie vyjadruje frazeologizmus *ešte má mlieko na brade, tečie mu mlieko po brade*, ktoré neobsahuje explicitný farebný komponent.

Zelená farba ako farba jari, nového života a prenesene i nevinnosti je súčasťou *zeleného vienka* ako tradičného symbolu čistoty a panenskej nevinnosti, atribútu slobodného dievčaťa. Symbolom mladosti a nádeje vyjadreným i verbálne v pomenovaní obsahujúcim komponent *zelený* je i *zelená stužka*, odovzdávaná na tradičnej stužkovej slávnosti, ktorá je potvrdením statusu študentov posledných ročníkov stredných škôl, budúcich maturantov a absolventov.

V odbornej terminológii sa používa kolorizmus *zelený* na vyjadrenie farby objektu – napr. *zelená skalica*, alebo na vyjadrenie súvislosti so zelenými časťami rastlín: *zelené krmivo* (čerstvé, nie sušené), *zelené hnojenie* (zaorávanie zelených častí rastlín). V prípade názvu posledného dňa pred Veľkou nocou *Zelený štvrtok* je motivácia nejasná, tradične sa hovorí o konzumácii zelených pokrmov. S farbou lístia súvisí i komponent *zelený* v pomenovaní *zelení mužíčkovia/mužáci* ako názov bytostí z inej planéty, mimozemšťanov.

Asociatívne spájanie zelenej farby s prírodou ako protikladu ku kultúrnemu svetu a civilizácii možno nájsť vo viacslovných pomenovaniach, napr. *zelená hranica* – časť štátnej hranice medzi hraničnými priechodmi zvyčajne vedúca cez neobývané územie, les.

V súčasnosti sa často komponent *zelený* sústreďuje na ochranu životného prostredia: *zelená pôžička* určená na podporu ekologického staviteľstva, *zelené budovy*, *zelená doprava* ako cesta k zlepšeniu ekológie miest, *zelená energia* vyrobená technológiou šetrnou voči životnému prostrediu a z obnoviteľných zdrojov.

V prirovnaniach sú okrem kartového výrazu *túz*, ktorý je zachytený i vo výkladovom slovníku, frekventované i ďalšie objekty, ako je *smaragd*, *tráva/trávička/trávnik*, *žaba*, *mach*, *špenát*. V kontexte charakteru prírodného prostredia krajín sa ako frekventované javia prirovnania zelený

ako *Írsko*, *Korzika*, v prípade bytostí sa okrem tradičného *zelený ako vodník* často v súčasných textoch vyskytovalo porovnanie *zelený ako Shrek*, postava z animovanej rozprávky s typickým výzorom a zelenou farbou kože.

V opise farbu pokožky človeka sa často zelený odtieň dáva do súvislosti s chladom – zelený od zimy, alebo, častejšie, s negatívnymi ľudskými emóciami – *zelený od zlosti, strachu, jedu a nenávisťi, zúrivosti, závisťi*.

Zelená lúka ako prírodné a nekultivované prostredie je i komponentom frazeologizmu *stavať na zelenej lúke*, vytvoriť alebo postaviť niečo od základu. *Zelený stôl*, ktorý sa vyskytuje i v nemeckých frazeologizmoch (Zavjalova, 2011, s. 214) ako symbol úradnej moci a byrokracie, je v slovenčine súčasťou frazeologizmu *rozhodovať za zeleným stolom/spoza zeleného stola*, teda bez poznania reálnej skutočnosti, formálne. Zvyk pokrývať stôl v kanceláriách, v súdnych miestnostiach a iných inštitúciách zeleným súknom sa vyskytuje i v iných kontextoch: v súvislosti s rozhodovaním o rôznych sporoch, napr. *športový zápas má dohru za zeleným stolom*; maturitnou skúškou: *komisia za zeleným stolom*, či s ukončením vzdelania vôbec: *od zeleného stola rovno do práce*.

Zelená farba v doprave ako svetelná signalizácia s významom voľného pohybu je verbalizovaná i v pomenovaní *zelená vlna*, systéme synchronizovaných svetelných signálov voľno v istom smere pohybu (napr. smerom von z mesta). Vo frazeologizme *mať zelenú* sa potom tento dopravný signál ďalej modifikuje na vyjadrenie možnosti voľne sa rozvíjať (o človeku, inštitúcii, povolenej činnosti a pod.) i vo variante *dať niečomu zelenú* umožniť rozvoj či hladký priebeh niečoho.

Zelená farba ako signál voľno viedla k použitiu kolorizmu zelený vo význame režim dovoleného, voľného pohybu alebo priestor, priechod s takýmto režimom i v názvoch *zelený pruh* (napr. na letisku, colnici) určený pre tých cestujúcich, ktorí neprivážajú veci podliehajúce precleniu, alebo *zelený koridor* ako názov zjednodušeného, neregulovaného. vstupu na nejaké územie pre osoby – aktuálne v období pandémie covidu vstupu do turisticky zaujímavých regiónov Španielska, Cypru a pod. – alebo tovar – napr. dovozu istého druhu výrobkov do krajiny za zvýhodnených podmienok ako je to v Rusku v čase sankcií proti Ruskej federácii.

Viacvýznamovosť adj. *zelený*, s ktorým sa môžeme stretnúť v termínoch i neterminologických viacslovných spojeniach z rôznych oblastí života, vedie tiež k viacvýznamovosti týchto slovných spojení. Realizácia konkrétnych sémantických príznakov sa potom identifikuje v kontexte, napr. *zelená karta* je potvrdenie o medzinárodnom poistení automobilu (i keď typická farba tohto poistenia od júla 2021 bude biela, nie

zelená) a *zelená karta* je i povolenie na pobyt v USA. Takéto homonymie sú typické pre perifrázy, napr. *zelená krajina* ako perifráza pre Írsko s typickým charakterom krajinného profilu a *zelená krajina* ako spĺňajúce isté kritéria na bezpečný a bezproblémový vstup a pobyt (napr. v tzv. covidovom semafore počas poslednej pandémie).

K najčastejším motivátorom paradigmy *zelený* patria podľa Škultétyho (1979, s. 55 – 56) nasledovné substantíva: *flaška – fláškovozelelý*, *hrášok – hráškový, hráškovozelelý*, *jablko/jabĺčko – jabĺčkovozelelý*, *lipa – lipovozelelý*, *mach – machovozelelý*, *oliva – olivovozelelý*, *rezeda – rezedovozelelý*, *smaragd – smaragdovozelelý*.

3.2.3.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *zelený* v slovenskom a ruskom jazyku

Ekvivalentom slovenského kolorizmu *zelený* je v ruštine adj. *зелёный*, ktoré je podobne ako slov. adjektívum viacvýznamové:

1. farby trávy, vňate: *зелёный бурьян, зелёный стол*;
2. porastený zeleňou, vytvorený rastlinami: *зелёная дорожка, зелёная зона*;
3. pozostávajúci, vytvorený z čerstvej vňate, listov: *зелёный борщ*;
4. nezrelý (o plodoch): *Яблоки ещё зелёные*;
5. hovor. veľmi bledý, so zelenkavým odtienkom (o farbe pokožky človeka): *зелёные лица больных*;
6. neskúsený z dôvodu nízkeho veku, mladosti: *зелёная молодёжь*.

Podobne ako v slovenčine sa s adj. *зелёный* stretávame v neutrálnych i v odborných viacslovných pomenovaniach, pričom nie všetky použitia tohto kolorizmu sú v porovnávaných jazykoch symetrické: *зелёный чай – zelený čaj*, ale *зелёное мыло – draselné mydlo*.

Jedlá, ktoré obsahujú veľké množstvo vňate resp. čerstvej listej zeleniny – šľaveľ, špenát, petržlenová vňať, zelená cibuľka a pod. obsahujú tiež komponent *зелёный* vo svojom názve: *зелёный борщ, зелёные щи*. Toto použitie adj. *zelený* je v slovenčine zriedkavé a nevyskytuje sa ako názov konkrétneho jedla: *zelená polievka* ako voľné spojenie na pomenovanie farby jedla, podobne ako *biela polievka* na rozdiel od *bielej omáčky* (bešamelovej).

Komponent *зелёный* sa i v ruštine využíva v poľnohospodárskej terminológii v názvoch hnojív a krmív a technologických postupov pri ich výrobe, napr. *зелёный корм, зелёное удобрение, зелёный конвейер*.

Perifráza *зеленый пожар* pomenúva problém rozšírenia burín v pestovaných kultúrach.

Oba jazyky kolorizmom *зеленý/зелёный* pomenúvajú prostredie s prevažujúcou zeleňou alebo časť zastavaných oblastí s rastlinnou výsadbou: *зеленý pás, зеленá зона – зелёная зона, зеленые насаждения, зелёный пояс, зелёная зона* a pod. V ruštine je viacero pomenovaní neutrálneho charakteru, ktoré slovenčina nepozná, napr. *зелёный театр* ako názov letnej divadelnej scény umiestnenej uprostred zelene pod holým nebom; *зелёная стоянка* – zastávka turistického parníka alebo vlaku mimo obytnej zóny alebo územia mesta.

Perifrázou, ktorá je vytvorená v intencii významu prírodný je v oboch jazykoch viacslovné pomenovanie *зеленé plúca* (planéty, mesta a pod.), v ruš. *зелёные лёгкие*, ktorá obrazne pomenúva lesy a zalesnené územia istého teritória, v ruštine v podobnom význame i *зелёный друг* podčiarkujúce pozitívne vnímanie lesov, mestskej výsadby a porastov v aglomeráciách.

Zelená je tiež farbou nezrelých plodov (*зелёные ягоды*), a podobne ako v slovenčine sa kolorizmus *зелёный* v ruštine využíva pri realizácii sémantického príznaku 'neskúsený, bez praxe, začiatočnícky'. Kým slovenčina dáva prednosť odvodzovaniu (*зеленáц*), v ruštine sa tento sémantický príznak vyjadruje v rámci polysémie adjektívum *зеленый*. Zvyčajne však komponent *зелёный* vyjadruje sému 'neskúsenosť' pomocou viacslovných pomenovaní frazeologického charakteru: *молодо – зелено, зелёная юность*. Ďalšou odlišnosťou je spájanie neskúsenosti s mladosťou človeka, o čom svedčia i komponenty *молодо* či *юность* vo vyššie uvedených príkladoch. Ako uvádza výkladový slovník ruského jazyka, sémy 'mladosť' a 'neskúsenosť, začiatočníctvo' sú v tomto význame adj. *зелёный* neoddeliteľné.

V prirovnaniach sa v ruštine prirovnáva farba objektu k podobným objektom ako je to v slovenčine: *зелёный, как изумруд, трава/травка, жаба, лягушка, огурец, газон, ёлка*, no s porovnaniami s (rozprávkovou) bytosťou sme sa v korpuse ARANEA nestretli. Podobne ako v slovenčine je zelený odtieň pokožky človeka vyvolaný negatívnymi emóciami alebo chladom: *зелёный от страха, злости, злобы, зависти, гнева, холода*.

Adj. *зелёный* môže vyjadriť i vysokú intenzitu niektorých negatívnych emócií: *зелёная скука/тоска*. Negatívnym obrazom je tiež *зелёный змий*, perifráza pre opilstvo, obraz draka sa opakuje i vo frazeologizme *напиться до зелёного змия*, opiť sa do nemoty. Použitie zelenej farby na pomenovanie alkoholu využíva i perifráza pre vodku – *зелёное вино* (зелено вино).

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Zelená farba ako signál voľno v doprave sa prostredníctvom komponentu *зелёный* verbalizuje v pomenovaní *зелёная улица*, ktorá jednak pomenúva pohyb dopravných prostriedkov bez obmedzení, prenesene je potom synonymom pre slov. *dat' zelenú*: *выпуску учебников – зелёная улица*. Frazeologizmus *dat' zelenú* má v ruštine podobu *давать, дать зелёную улицу*. Nastavenie semaforov na plynulý pohyb dopravy v istom smere – *зеленая волна* – má v ruštine rovnakú formálnu štruktúru ako slov. *zelená vlna*.

Expresívne subst. *ёлки зелёные* slúži na vyjadrenie začudovania, rozhorčenia atď.

Kulturémou vyplývajúcou z ruskej histórie 20. storočia je viacsovné pomenovanie *зелёные повстанцы, зелёные партизаны, Зелёное движение* či zložené slovo *зеленоармейцы*. Ide o zovšeobecnený názov nepravidelných sedliackych a kozáckych vojenských zoskupení, ktoré nazývajú tiež *tretou silou*, popri Červenej armáde a Bielej garde bojujúce v občianskej vojne po roku 1917.

3.2.4 Kolorizmus sivý

3.2.4.1 Symbolika kolorizmu sivý

Sivá ako farba popola či dymu je prechodom medzi bielou a čiernou, je teda do veľkej miery predovšetkým farbou súmraku, neurčitosti, monotónnosti. Ako uvádza Solodilova (s. 206), je to tiež farba zrady, vierolomnosti, nepriateľstva na jednej strane, no i neutrálnosti, triezveho zaujatia pre vec, abstraktnosti teoretického myslenia na strane druhej. Sivá farba reprezentuje i zamračené nebo a pochmúrnosť nepriaznivého počasia, ale i hodnotenie javu ako nezaujímavého, nevýrazného či neforemného, má teda potenciál racionálneho i emocionálneho hodnotenia.

V slovenskom i v ruskom jazyku môžeme z pomenovania pochmúrneho, zamračeného počasia extrahovať i sémantické príznaky sivý, clivý, smutný, ale i bezfarebný, nevýrazný. Sivá farba je tiež symbolom bôľu, zármutku, jednotvárnosti, čo je ďalšou paralelou k zamračenému nebu, sychravému počasiu. Ďalšou konotáciou, ktorá sa asociuje so sivou farbou je i hodnotenie javu ako priemerného či nedostatočne originálneho, málo rozvitého, v ruskom jazyku v súvislosti s človekom i ako nevzdelaného, nekultúrneho.

V súčasnosti sa so sivou farbou stretávame i ako s farbou súvisiacou s odvolaním platnosti zákazov alebo obmedzení, čo korešponduje napr. s jej využitím v dopravnom značení.

3.2.4.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *sivý* v slovenskom jazyku

V slovenskom jazyku sivú (popolavú) farbu objektu pomenúva predovšetkým adj. *sivý*, ktorý podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003) vyjadruje význam majúci farbu ako svetlý popol.

Vo svojom základnom význame sa kolorizmus *sivý* sústreďuje práve na sfarbenie s týmto odtieňom: *sivé oči*, *sivý holub* i v prirovnaní byť *sivý ako holub*, ktoré vyjadruje vlastnosť prešedivenia (vlasov) – *sivá brada*, *sivé vlasy*. Vyskytuje sa i v odborných názvoch – metalur. *sivá liatina*, med. *sivá mozgová hmota*, ekon. *sivá ekonomika*, *sivý rytier*.

S komponentom *sivý* sa stretávame aj vo frazeologizme *sivá eminencia* ako s označením vplyvnej osoby v úzadí a v slov. jazyku sa vyskytuje i *sivá myš* pomenúvajúca nenápadného, ničím nevynikajúceho človeka (predovšetkým ženy). *Holúbok sivý*, *holubička sivá* sú tiež ustálené oslovenia milého človeka v ľudovej slovesnosti.

Ďalším adjektívom, ktoré pomenúva striebrosivú alebo neurčitú farbu dymu či popola, je *šedivý* (*šedivé fúzy*, *šedivé nebo*, *šedivý starec*). V ďalších významoch tento kolorizmus pomenúva i vyblednutie pôvodnej farby objektu (*šedivé šaty*), a tiež jednotvárnosť, nevýraznosť (napr. *šedivá robota*).

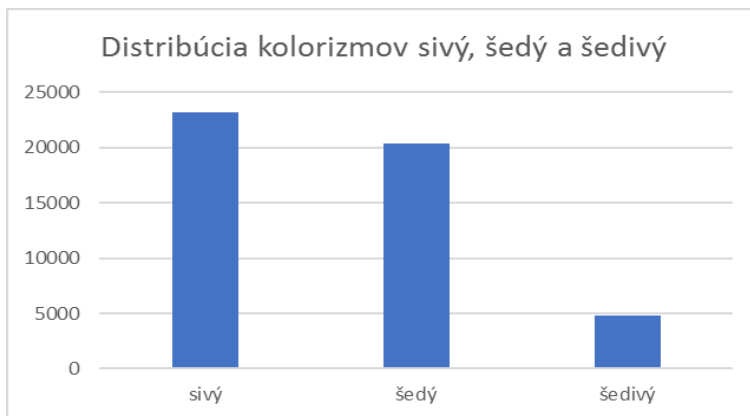
Napriek tomu, že adj. *šedivý* okrem farby objektu vyjadruje i prenesené významy ‘vyblednutý’ alebo tiež ‘jednotvárnny, nevýrazný’, jeho frekvencia (4788 výskytov v ARANEA) v slovenských textoch korpusu je oveľa nižšia, než frekvencia adj. *sivý* (23187 výskytov). Synonymom adj. *šedivý* vo význame ‘jednotvárnny, nevýrazný’ je adj. *šedý*, ktoré v hovorovej slovenčine pomenúva i sivú farbu objektu a so 20360 výskytmi v textoch korpusu konkuruje kolorizmu *sivý* (viď tabuľku 6 a graf 6).

Adj. *šedý* sa síce pre pomenovanie farebného odtieňa podobného popolu považuje za hovorové (správnejšie *sivý*). Porovnanie výskytu frazeologizmu *sivá eminencia* (42 výskytov) a jeho variant *šedá eminencia* v korpuse dobre ilustruje preferenciu adj. *šedý* v hovorovej slovenčine. *Sivá eminencia* má v slovenských textoch korpusu Aranea absolútnu frekvenciu 42 výskytov, čo je výraznejšie menej než v prípade *šedej eminencie* (149 výskytov v korpuse). Podobný výsledok má i porovnanie výskytu ekonomického viacslovného pomenovania *sivá/šedá ekonomika*: v textoch korpusu oveľa častejšia *šedá ekonomika* (1,039 výskytov v korpuse) než *sivá ekonomika* (408 výskytov) (viď tabuľku 7 a graf 7).

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

sivý	šedý	šedivý
23187	20360	4788

Tabuľka 6 Distribúcia kolorizmov sivý, šedý a šedivý podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G.

Graf 6 k tabuľke 6 Distribúcia kolorizmov sivý, šedý a šedivý

Z kolokácii, v ktorých sa adjektíva *sivý*, *šedivý* a *šedý* vyskytujú v korpuse Aranea, vyplýva, že kolorizmus *šedivý* sa používa predovšetkým na pomenovanie prešedivelej farby vlasov ako znaku starnutia (najčastejšie kolokácie *šedivý vlas*, *brada*, *fúz(y)*, *starec*), zatiaľ čo adj. *šedý* (š. *zákal*, *eminencia*, *kôra*, *myška*) a *sivý* (s. *zákal*, *myška*, *brada*, *liatina*, *farba*, *eminencia*) si konkurujú i vo viacslovných pomenovaniach odb. charakteru – *sivý/šedý zákal*, *sivá/šedá kôra (mozgu)* i frazeologického charakteru: *sivá/šedá eminencia*, *sivá/šedá myška*.

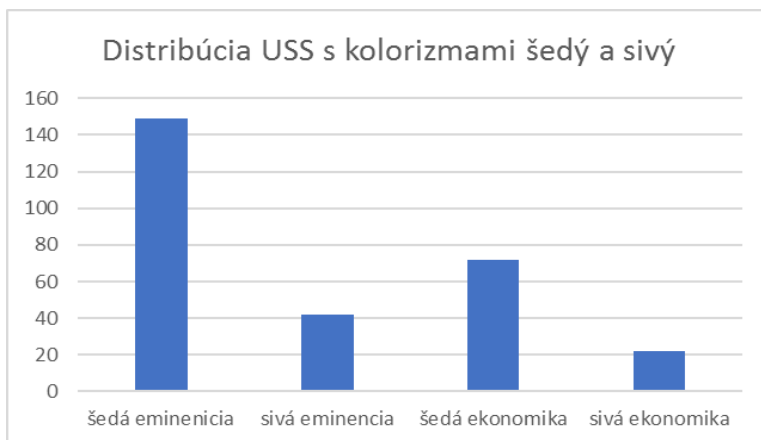
Na vyjadrenie nedostatku svetla sa v slovenčine využívajú adj. *sivý* a (subšt.) i *šedý*: *sivý deň*, *sivá obloha* a pod. rovnako význam oboch adjektív zahŕňa i sémantický príznak priemerný, ničím sa neodlišujúci od ostatných (*sivá myška*). Sémantický príznak jednotvárný, stále rovnaký vyjadruje predovšetkým kolorizmus *šedivý*.

Mnohé chromatické termíny, ktoré sa týkajú paradigmy *sivý* pripúšťajú podľa Škultétyho (1979, s. 64 – 65) viac interpretácií, čo Škultéty vysvetľuje podľa Bielinga tým (Bieling, 1971, s. 16) tým, že „škála od bielej farby cez nespočetné množstvo sivých tónovpo čiernu farbu sa označuje ako *sivá*.“ K najčastejším motivátorom paradigmy *sivý* sú

substantíva bridlica – *bridlicovosivý*, dym – *dymový*, *dimovosivý*, holub – *holubací*, *holubí* napr. v češtine sa *holubí* vysvetľuje ako farba svetlosivá), hmla – *hmlistosivý*, ľan – *ľanový*.

šedá	sivá	šedá	sivá
eminencia	eminencia	ekonomika	ekonomika
149	42	72	22

Tabuľka 7 Distribúcia ustálených slovných spojení (USS) s kolorizmami šedý a sivý podľa Araneum Slovacom V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G.

Graf 7 k tabuľke 7 Distribúcia USS s kolorizmami šedý a sivý

3.2.4.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *sivý* v slovenskom a ruskom jazyku

V ruskom jazyku vyjadrujú farbu dymu či popola predovšetkým kolorizmy *серый* a *седой*. Sivú srst' či perie zvierat pomenúvajú adj. *сивый* a *сизый*.

Z nich najväčší rozsah sémantických príznakov dokáže vyjadriť kolorizmus *серый*. Môže mať nasledujúce významy:

1. farby popola, dymu; *серая крыса*, *серое вещество мозга*; vyrobený z materiálu nižšej kvality: *серая бумага*, *серый хлеб* (z hrubej múky) i *серые щи* (polievka z vrchných listov kapusty).

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

2. sinavý, bledý o farbe pokožky;
3. pochmúrny o počasí;
4. priemerný, tuctový; nezaujímavý, bezvýrazný o živote – *серая жизнь*, i o priemernom umeleckom diele, *серый фильм, серая пьеса*;
5. hovor. nevzdelaný, nekultúrny, *серая публика*.

Kolorizmus *серый* sa ako jediný zo škály adjektív pomenúvajúcich sivú farbu vyskytuje v odborných názvoch: *серое вещество мозга, серый чугун* (zliatina železa s ďalšími kovmi, podobne v slov. *sivá liatina*), *серая пряжа* (surová priadza), ekon. *серая экономика, серый рынок*. Ako stály epiteton pomenúva v ľudových rozprávkach vlka (*серый волк, волчок – серый бочок*), tiež ako substantivizované adj. *серый*.

Podľa Denisenkovej (Denisenko, 2016) sa v rámci viacvýznamovosti pomocou adj. *серый* vyjadrujú i ďalšie sémantické príznaky: ‘nízky sociálny pôvod’ – *серый люд*; ‘všedný a tuctový’ – *серая мышь*. Perifráza *серая опасность* odkazuje na myši a potkany.

Vo frazeológii slúži na obrazné pomenovanie hádky medzi dvoma ľuďmi viacсловné pomenovanie *серая кошка пробежала между кем-то* (ako variant k *черная кошка пробежала*). Príznak neurčitosti sa do popredia dostáva vo frazeologizme *в темноте все кошки серы* (porovnaj Solodilova, s. 208; slov. ekvivalent *potme je každá krava čierna*).

Slovenčina na rozdiel od ruštiny vôbec nepozná použitie sivej farby a jej pomenovaní v spojení s názvom jedla, napr. na rozdiel od rus. *серый хлеб* (chlieb z hrubo pomletej múky) je v slov. *tmavý* či *celozrnný chlieb*. Ako vyplýva z príkladov, môže ísť o príznak produktu nižšej kvality, ktorý sa realizuje i v súvislosti s inou než potravinárskou produkciou, napr. *серая бумага*, alebo ide o nespracovanú (čiastočne spracovanú) surovinu ako napr. *серая пряжа*.

V oboch jazykoch ako súčasť ekonomických termínov sa príznak ‘šero, nedostatočné svetlo’, osvetlenia mení na príznak ‘nedostatočná, ohraničená legálnosť a transparentnosť’. Nejde o pôvodný význam kolorizmov *sivý/серый* v slovenskom a ruskom jazyku, ale o prevzatia z angličtiny (porovnaj Kožaríková 2012). Zatiaľ čo v ruštine je *серая экономика* i *серый рынок* súčasťou logického radu čiernej – sivej – bielej farby: *черная экономика* – nelegálna, *серая экономика* – čiastočne nelegálne ekonomické praktiky, *белая экономика* – legálna, v slovenčine sme sa s pomenovaním *biela ekonomika* v textovom korpuse stretli veľmi zriedkavo, bežnejšie je pomenovanie *sivá ekonomika* a najčastejšie sa vyskytuje *čierna ekonomika*.

Podobne v oboch porovnávaných jazykoch sú z angl. jazyka prevzaté ekonomické pojmy *biely/sivý/čierny rytier* alebo *jazdec*

(Kožaríková, 2012) – *белый/серый/черный рыцарь*. V ruštine sa vyskytuje *белая/серая/черная зарплата* i *работать по белому/черному* a zriedkavo analogicky *работать по серому*, čo potvrdzuje zafixovanie tejto škály vo vyjadrovaní legálnosti a nelegálnosti v ekonomických súvislostiach v hovorovom jazyku. Zároveň výber kolorizmu *серый*, ktorý sa ako jediný v týchto termínoch vyskytuje, potvrdzuje jeho dominanciu pri vyjadrovaní farebného odtieňa i konotácií spojených so sivou farbou.

Podobne ako existujúci rad kolorizmov *белый/серый/черный* v ekonomickom význame, vzniká v rámci subšt. slovnej zásoby rad s kolorizmami *белый, серый, жёлтый, красный* vo viacсловných pomenovaniach v spojení kolorizmu so substantívami *техника* alebo *сборка* (montáž, kompletizácia). *Белая техника* je legálne dovezená, pričom *компьютер/техника белой сборки* je zvyčajne značková (počítačová) technika s garantovanou vysokou kvalitou produkcie. *Серая сборка* je montáž techniky bez garancie kvality súčiastok (privezených nelegálne). *Красная сборка* a *жёлтая сборка* odkazujú na geografický pôvod techniky – zatiaľ čo s dávkou humoru kolorizmus *красный* (*красная сборка*) v slangu odkazuje na domáci pôvod produktu, kolorizmus *жёлтый* (*жёлтая сборка*) je import z ázijských krajín.

Kolorizmus *седой* je vo svojom základnom význame ekvivalentom slov. *šedivý* (*седая борода, седые волосы, дожить до седых волос* – dožiť sa staroby). Solodílova (2011, s. 207) v priamej súvislosti s týmto významom pripomína i ruský frazeologizmus s odvodeným substantívom *седина* (slov. *šediny*): *седина в голову, бес в ребро* (šediny na hlavu, diabol do rebra) ako syndróm starnutia muža a krízy stredného veku. *Седой* býva i odtieň farby srsti či peria zvierat (*седой соболя, седые чайки*) i charakter počasia (*седой туман*).

Výrazným rozdielom medzi slov. *šedivý* a jeho ekvivalentom *седой* je séma starobylý, vzťahujúci sa na ďalekú minulosť: *седая старина* (dávna minulosť) i *седые легенды, седые времена*, ktorú vyjadruje adj. *седой* v ruštine. Na rozdiel od ruštiny kolorizmy pomenujúce sivú farbu v slovenčine nevyjadrujú ani sémantický príznak ‘nevzdelaný, obmedzený’.

Kolorizmus *сивый* pomenúva sivú farbu srsti koní, ale i prešedivené, sivé vlasy (bradu, fúzy a pod.) rovnako ako človeka s takými vlasmi a tiež vyblednutú farbu objektu. Spojením so substantívom *мерин* (valach, vykastrovaný žrebec) vytvára frazeologizmy *врет, как сивый мерин* (hovorovo: klame ako valach; *klame až sa hory zelenajú, drzo, nehanebne klamať*) a *глуп, как сивый мерин* (hlúpy ako valach; *sprostý ako baran, veľmi hlúpy*). V slangu sa tiež vyskytuje *бред сивой кобылы в лунную ночь* (blúznenie sivej kobyly za mesačnej noci) ako pomenovanie niečoho čudného, nezmyselného, výstredného.

Najmenej frekventovaným názvom pre sivú farbu je v ruštine adj. *сизый*, tmavosivý, modrosivý, ktorý môže pomenovať takýto odtieň farby peria (*сизая чайка*), prírodných objektov a počasia (*сизые травы, сизая мгла*) i nedostatok svetla (*сизая комната, сизое небо*). Vo viacslovných pomenovaniach sa tento kolorizmus nevyskytuje.

3.2.5 Kolorizmus *hnedý*

3.2.5.1 Symbolika kolorizmu *hnedý*

V prírode veľmi často existuje široká škála hnedastých tónov: opadané listy, kôra stromov, bambus, škorica, pohánka, piesok, pôda. Mnoho zvierat má hnedú farbu. Farba je zmesou žltých a červených tónov. Môže obsahovať veľa odtieňov: horčica, krém, tehla, béžová, hnedá, čokoláda, terakota, káva, svetlo hnedá, čaj, hnedá, gaštan, bronzový odtieň. Egypťania a ďalšie národy, ktoré obývali Afriku, od staroveku porovnávali hnedé tóny s farbou zeme. Takéto farebné spektrum bolo pre nich symbolom narodenia, života, domova, silnej rodiny a stability. V starých afrických kmeňoch sa farba kávy používala ako tabletka na spanie.

Moderní psychológovia tiež tvrdia, že predmety tmavohnejedy farby pozitívne vplyvajú na psychiku človeka. Napr. V starovekom Grécku bol odtieň gaštanu stotožňovaný s bohyňou plodnosti a poľnohospodárstva, hrdinkou, ktorá je zodpovedná za vyššie uvedený životný cyklus. Kávová farba spomaľuje metabolické procesy, aktivuje srdce, znižuje krvný tlak a upokojuje nervový systém. Zo psychologického hľadiska sa odporúča, aby sa ľudia so zvýšeným stupňom úzkosti obklopili hnedými predmetmi, pretože tie podporujú relaxáciu a pokoj.

Odtiene hnedej sa často používali v každodennom živote a boli identifikované s vysokou produktivitou a plnosťou žien. Symbolika Slovanov sa zredukovala na asociáciu spojenú s majstrom tajgy – hnedým medveďom. Farba symbolizovala silu, moc, neporaziteľnosť, vytrvalosť. Slovania sa vyhýbali hnedému oblečeniu kvôli úcte k totemovému zvieratú.

Hnedé farby v oblečení signalizujú dôstojnosť a spoľahlivosť. Odevné variácie v hnedej farbe predstavujú univerzalitu na akúkoľvek príležitosť. Farebná schéma tzv. čokoládových odtieňov je vhodná pre obchodný štýl a vytvára romantický vzhľad. V renesančnej Európe bol modrý a hnedý odev bežne spájaný s pocitom pokory a sebazaprenia. Nie je náhoda, že odevy hnedej farby si uctievali aj kresťanské mníšske rády, i keď ich postoj k nej sa časom zmenil vďaka množstvu nositeľov kláštorných rúch a prítomnosti určitej, akejsi „aury nadmorskej výšky“, preto sa v 18. storočí čisté odtiene hnedej stali skôr elitnými a označenia nositeľov odevov

tejto farby (karmelitánka, kapucínka a i.) sa nijako nespájali s odevom obyčajných ľudí.

Svoju symboliku má hnedá farba aj vo svete interiérovej tvorby. Od dávnych čias ľudia uprednostňovali nábytok hnedej farby, ktorá vytvára vedomie bezpečia a pocit pohodlia. Hnedý interiér je ideálny do izieb, obývačky, kuchyne, kúpeľne, pretože vyhladzuje protiklady rôznych generácií a zlepšuje psychologické prostredie v rodine. Zavjalova (2011, s. 112) uvádza, že hnedá symbolizuje život, a preto všetko, čo sa ládi do tejto farby, je spojené so životadarnou energiou.

Okrem prevažne pozitívneho symbolického významu má hnedá farba i negatívne konotácie. Ide predovšetkým o zlý zdravotný stav, rodinné problémy, príslušnosť k asociálnemu prostrediu, účasť dospelých na dramatických sociálnych udalostiach – evakuácia, útek, emigrácia; nakoniec mentálne postihnutie. Ako uvádza Lipskaja (2012, s. 70) hnedé (a sivé) farby sa začali považovať za farby bežných ľudí. Ich symbolický význam, najmä v ranom stredoveku, bol čisto negatívny. Označovali závislosť, chudobu, neistotu a sprostosť.

3.2.5.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *hnedý* v slovenskom jazyku

V slovenskom jazyku hnedú farbu objektu alebo javu pomenúva predovšetkým adj. *hnedý*, ktoré podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003) vyjadruje nasledovné významy:

hnedý -*dá -dé* príd.

1. majúci farbu praženej kávy, čokolády, kávový, čokoládový
2. potravinársky produkt vyrobený z cukrovej trstiny – surový, prírodný cukor alebo biely cukor zafarbený melasou;
3. astron. *hnedý trpaslík* – vesmírny objekt predstavujúci prechod medzi planétou a hviezdou
4. *hnedé uhlie* – uhlie s nižším stupňom zuhoľňenia
5. symbolizujúci nemecké fašistické hnutie a fašistov: *h. mor*, *teror*; *hnedé nebezpečenstvo*; *pokusy o oživenie hnedej minulosti* [KŽ 1964]
6. fraz. *hnedé košele* nemeckí nacisti

Adjektívum *hnedý* vystupuje zo sémantického hľadiska predovšetkým ako člen nefrazeologizovaných viacslovných ustálených a deaktualizovaných slovných spojení, napr. *hnedý cukor*, *hnedý trpaslík*, *hnedé uhlie*. Uvedené slovné spojenia stratili svoje aktualizáčnne príznaky

a stali sa ustálenými bez ohľadu na to, či hnedá farba súvisí alebo nesúvisí s nadradeným vetným členom v ustálenom slovnom spojení.

V ustálenom slovnom spojení *hnedý cukor* cukor označuje potravinu, ktorá má na Slovensku vyše 100-ročnú tradíciu a vyrába sa výhradne z cukrovej repy, ktorá sa u nás pestuje. Cukor možno vyrobiť aj z druhej základnej suroviny – cukrovej trstiny. Výsledkom takejto výroby je *trstinový cukor*, ktorý sa vyrába najmä v Amerike a Ázii. Keďže sa však u nás na výrobu cukru spotrebuje obrovské množstvo pôvodnej suroviny, dovážanie cukrovej trstiny z iných krajín by bolo omnoho nákladnejšie. Farba cukru pritom nesúvisí s typom pôvodnej suroviny, to znamená, že hnedý cukor neznamená automaticky trstinový.

Ustálené slovné spojenie *hnedý trpaslík* je dvojkomponentné spojenie, v ktorom oba slovné druhy stratili aktualizáčny príznak a stali sa ustálenými vo vzťahu k objektu, ktorý pomenávajú, i keď istý stupeň frazeologizácie sa tu môže čítať vzhľadom na spojitosť s rozprávkovou bytosťou malých rozmerov.

Podstatné meno *trpaslík* sa v Krátkom slovníku slovenského jazyka (4. vyd., 2003) vysvetľuje po prvé ako „rozprávková bytosť malej postavy, piadimužik“ a po druhé ako „človek vzrastom pripomínajúci trpaslíka“. V staršom šesťzväzkovom Slovníku slovenského jazyka, konkrétne v jeho štvrtom zväzku z r. 1964, sa významy slova *trpaslík* oproti Krátkemu slovníku slovenského jazyka uvádzajú v opačnom poradí s takýmto vysvetlením: po prvé ako „človek mimoriadne malého vzrastu, žijúci v kmeňoch v rovníkových pralesoch“ spolu s doplneným preneseným významom „duševne nevyvinutý, nevypelý človek“ a po druhé ako „rozprávková bytosť drobnej postavy, piadimužik“.

Slovo *trpaslík* sa však okrem naznačených významov používa aj v ďalších významoch. Jednak sa ním pomenúva zvyčajne hlinená figúrka, často vystavovaná v predzáhradkách alebo v záhradách, ako to vidieť zo spojenia záhradný *trpaslík*, s ktorým sa nezriedka môžeme stretnúť aj na internetových stránkach alebo v predajniach záhradníckych potrieb.

V astronomickej terminológii sa so substantívom *trpaslík* spája celý rad kolorizmov – červený, hnedý, biely, čierny) so základným významom „hviezda nízkej svietivosti“ (pozri i Astronómická terminológia, 1998). Považaj uvádza (Považaj, 2017, s. 303), že ak *biely trpaslík* znamená „degenerovaná hviezda nízkej svietivosti, *červený trpaslík* „hviezda neskorého spektrálneho typu, s veľmi malým polomerom a nízkou svietivosťou“, *čierny trpaslík* s významom „nesvietiaci chladný kozmický objekt, ktorý je záverečným stavom vývoja bieleho trpaslíka alebo neutrónovej hviezdy“, potom kolorizmus *hnedý* v spojení *hnedý trpaslík* s významom „nesvietiaci chladného kozmického objektu, ktorý je

záverečným stavom vývoja protohviezdy naznačuje intenzitu/mieru existencie života tohto kozmického objektu. Spojenia kolorizmov červený – hnedý a biely so substantívom trpaslík vytvárajú tzv. sémantickú koloritnú triádu, pričom kolorizmus v nich naznačuje stav existencie kozmického objektu.

Podobne by sme mohli uvažovať aj o význame kolorizmu hnedý v slovnom spojení *hnedé uhlie*. Samotný kolorizmus hnedý v uvedenom slovnom spojení nesúvisí úplne s jeho významom. *Hnedé uhlie* je súborné označenie širšej skupiny menej kvalitného uhlia s nižším stupňom preuhoľnenia (50 – 70 % uhlíka), rôznou farbou a vyšším obsahom vody. V iných krajinách sa označenie hnedé uhlie používa v rôznych súvislostiach. Zatiaľ čo v Spojenom kráľovstve, Nemecku či Rusku má podobný význam ako na Slovensku, v USA a Kanade sa takýto termín nepoužíva a nahrádza sa označením subbituminózne uhlie. Aj v tomto prípade ide teda o deaktualizované nefrazeologizované viacslovné pomenovanie. V tomto prípade by sme analogicky mohli uvažovať o sémantickej koloritnej diáde *hnedý – čierny* v spojení so substantívom uhlie, pričom by išlo o vyjadrenie stupňa kvality, resp. stupňa preuhoľnenia a s tým spojená účinnosť výhrevnosti daného objektu.

Pri výklade symboliky kolorizmu *hnedý* sme uviedli, že tento kolorizmus sa vo svojich symbolických významoch spája prevažne s kladnými konotačnými kontextmi. Kolorizmus má však aj negatívne konotačné pole, ktoré súvisí s rôznymi sociálno-spoločenskými kontextmi, z ktorých za najvýraznejší pokladáme frazeologické slovné spojenie *hnedé košeľe* (z nem. Sturmabteilung – údernícke oddelenie). Význam tohto frazeologizmu súvisí s existenciou negatívneho kontextu kolorizmu *hnedý*. Ide o nacistické ozbrojené a bezpečnostné zbory, ktoré sa skladali z armády a polície a mali zvláštnu štruktúru. Pomenovanie dostali podľa typickej uniformy hnedej farby.

Kolorizmus *hnedý* má veľmi zaujímavú paradigmu, ktorá otvára celý rad synonymných pomenovaní, ktoré môžu vstupovať buď do ustálených slovných spojení alebo i frazeologických. V podstate ide o deriváty od existujúcich substantívnych motivátorov. Škultéty (1979, s. 61 – 64) k nim zaraďuje najmä motivátory *bronz* (*bronzový, bronzovohnedý*), *čokoláda* (*čokoládový, čokoládovohnedý*), *gaštan* (*gaštanový, gaštanovohnedý*), *hrdza* (*hrdzavý, resp. hnedočervený, červenohnedý, hrdzavohnedý*), pričom ide o odtienok, ktorý je výsledkom zmiešania dvoch farieb – červenej a hnedej, ďalej *káva* (*kávový, kávovohnedý*), *mahagón* – odtienok zložený z červenej a hnedej farby (*mahagónový, resp. hnedočervený*), *oker* (*okrový, okrovožltý*) – i keď sú doložené príklady i na iné kombinácie (*okrovohnedý, okrovooranžový, okrovosivastý, plavookrový*,

smotanovookrový), ďalej olivy (olivovohnedý), orech (orechový, orechovohnedý), oriešok (orieškový, orieškovohnedý, resp. lieskovoorieškový), sépia (sépiový, sépiovohnedý).

3.2.5.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *hnedý* v slovenskom a ruskom jazyku

Lexémy spojené s označením odtieňov hnedej v ruskom jazyku sa vyvíjal veľmi zvláštnym spôsobom. V počiatočných fázach vývoja mal jazyk relatívne malú skupinu slov, ako napr. *гнедой, карий, смуглый*. Okrem slova *бурый* sa všetky ostatné varianty vyznačovali obmedzenou spájateľnosťou. Väčšina z týchto slov bola použitá na pomenovanie farby koní a išlo o výpožičky z turkických jazykov. Slovo *смуглый* znamenalo tmavú pokožku človeka, slovo má indoeurópske korene a znamenalo „horieť, fajčiť“ (porov. angl. smoke – dym, a smog – hmla s dymom a sadzami). Najrozšírenejším bolo slovo *бурый*.

Na pomenovanie skutočnej hnedej farby vrátane tých, ktoré nesúvisia s farbou zvierat, sa používalo slovo *бурый*. Následne, keď vzrástla potreba diferencovanejšieho označovania rôznych odtieňov hnedej, začali sa objavovať ďalšie lexémy, ktorými sa pomenovali farby podľa charakteristickej farby predmetov. Najskôr to bol kolorizmus *коричневый*, potom sa objavili *каштановый, кофейный, шоколадный, желудёвый, ореховый*, ktoré sa používali na označovanie farby reálnych predmetov objektívnej reality. Niektoré predmety boli súčasťou životného prostredia (orech), alebo išlo o artefakty každodenného života, podľa toho, kedy vznikali alebo sa začali používať dané predmety reality (napr. káva, čokoláda, škoricca).

Kolorizmus *hnedý* sa teda v ruskom jazyku spája so štvoricou pomenovaní, ktoré majú s určitými druhmi substantív (predmetov objektívnej reality) jasne vymedzenú spájateľnosť.

Бурый

Adjektívum *бурый* (hnedý) sa sémantizuje podľa slovníkov nasledovne:

1. Vo význame sivohnedý alebo sivočervený, napr. *бурая выгоревшая степь* (do sivohneda spálená step), *белые пятна ржавчины* (hnede hrdzavé škvrny), *снег с бурым налётом* (sneh s hnedým povlakom), *бурый уголь* (hnede uhlie – uhlie s najnižšou kvalitou blízke rašeliny), *бурый железняк* (hnede železná ruda – najbežnejší druh železnej rudy), *бурые почвы* (hnede pôdy – druh lesných a púštnych stepí).

2. Vo význame tmavohnedý s červenkastým odtieňom (o farbe koňa, farbe zvierat'a), napr. *бурая корова* (krava hnedej farby), *бурая лисица* (liška hrdzavej farby), *бурый медведь* (medveď hnedý).

3. Vo význame červenkastý, napr. *бурые водоросли* (hnedé riasy), *бурые помидоры* (hnedé paradajky, ktoré nie sú úplne zrelé).

Ruskému adjektívu *бурый* teda zodpovedajú v slovenčine rôzne kombinácie odtienkov hnedej – sivohnedý alebo sivočervený, tmavohnedý s červenkastým odtieňom alebo hrdzavý a červenkastý. Keďže v ruštine ide o samostatné adjektívum a tvoria sa s ním dvojslovné prepozičné pomenovania (s adjektívom pred substantívom) buď ustálené a deaktualizované alebo aktualizované, v slovenčine možno viaceré z nich preložiť iba opisným spôsobom. Výnimku tvorí slovné spojenie *бурый медведь*, ktorému v slovenčine zodpovedá ustálené slovné spojenie s kolorizmom v antepozícii (medveď hnedý), čo signalizuje, že ide o zoologický názov. Z hľadiska ekvivalentácie je zaujímavé slovné spojenie *бурая лисица*, ktorému podľa ruského kolorizmu v slovenčine neexistuje ustálené slovné spojenie s kolorizmom hnedý, keďže v dostupnej literatúre sa uvádzajú iba biologické názvy *liška polárna*, *liška strieborná*, *liška obyčajná*. Naopak, v ruštine existuje slovné spojenie *лисица серебряная*, ale ktoré má úplne iné konotačné pole – ide o afrodisiakum vo forme prášku, ktoré zvyšuje u žien libido. *Бурый* vo význame červenkastý – teda nie úplne červenej farby sa dobre asocjuje s predmetmi, ktoré nie sú na dostatočne kvalitatívnej úrovni, a teda nie sú vhodné na užívanie, ako napr. *бурые помидоры*. Slovenčina uvedené slovné spojenie ekvivalentuje len na základe preneseného významu zo slovného spojenia *бурый уголь* = *hnedé uhlie*, teda ako niečo menej kvalitné na užívanie alebo spotrebovanie = *nezrelé/nedozreté paradajky*.

Коричневый

Adjektívum *коричневый* (hnedý, škoricový) sa sémantizuje podľa slovníkov ako farba škorice alebo praženej kávy – tmavohnedožltý. Jeho pôvod úzko súvisí s povrchom škorice – známym druhom veľmi aromatickej koreniny. Vasilevič uvádza (2007, s. 14), že v ruštine v žiadnom prípade nejde o lexikálnu výpožičku. V Rusku sa táto korenina objavila vďaka Afanasijovi Nikitinovi v 15. storočí, ktorý ju nazval pôvodným ruským slovom *корица*, čo je zdobenina od slova *кора* (kôra) – konkrétne stredná, mäkká časť kôry, ktorá sa často používala na rôzne účely (napr. na získanie farbiva a pod.). Kolorizmus *коричневый* sa v ruskom obchodnom kontexte objavuje až v 17. storočí a do konca 18. storočia sa používal iba v substantívnych spojeniach označujúcich odevy a tkaniny.

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Vasilevič, Kuznecová a Miščenko (2005, s. 31) uvádzajú v súvislosti so škoricovou farbou, že koncom 80. rokov. minulého storočia sa z iniciatívy UNESCO uskutočnilo akési monitorovanie farieb v mnohých krajinách sveta. Vtedajší Sovietsky zväz bol podľa jeho výsledkov nazývaný „sivohnedou“ (*серо-коричневой*) krajinou, čo bezprostredne súviselo s odevom uniformy orgánov štátnej bezpečnosti, vnútorných a pohraničných vojsk krajiny, napr. *коричневые ботинки* (hnedé kožené topánky), *коричневый ремень* (hnedý kožený opasok), *коричневые тканые перчатки* (hnedé tkané rukavice). I keď po prestavbe (perestrojke) nastal koloritný rozmach – tzv. farebná explózia v obchodnej a spotrebiteľskej sfére hlavne pod vplyvom západných krajín, v súčasnosti badať tendenciu k návratu šedej a hnedej farby v celom spotrebiteľskom sektore.

S negativitou hnedej farby ako takej sa spájajú aj publicistické ustálené slovné spojenia, ktoré v oboch jazykoch vykazujú zhodu na úrovni ich ekvivalencie. Napr. *коричневая чума* (= hnedý mor). V historickom kontexte sa obe slovné spojenia vyskytujú prevažne v súvislosti s druhou svetovou vojnou – s nacizmom a udalosťami, ktoré s ním súviseli. V tomto zmysle sa na rozdiel od slovenčiny, kde sa negatívita v slovnom spojení sústreďuje skôr na slove mor, v ruštine mal práve kolorizmus *коричневый* negatívny význam a s tým súvisiace prevažne používanie adjektíva *бурый*. Ako sme spomínali vyššie, v ruskej kultúre sa kolorizmus *коричневый* tradične historicky spája s chudobou, negatívnymi sociálnymi a spoločensko-politickými udalosťami. Šajachmetova a Taskulova (2015, s. 225 – 228) to dokladajú existenciou frazeologizmu *рвань коричневая/дрянь коричневая* (podľa slovníka Ušakova), ktorý má silné expresívne zafarbenie a hodnotí sa ako vulgarizmus. Rovnako i samotné adjektívum v mužskom, ženskom rode singuláru alebo plurálu (*коричневый, коричневая, коричневые* – fašista, fašistka, fašisti) má silné negatívne konotačné jadro. Potvrďuje to aj pomerne rozsiahly výskum Safuanovej, ktorá porovnála asociatívne jadrá na základe frekvencie výskytu používania kolorizmu *коричневый* s ruskými akademickými slovníkmi. Výsledky výskumu potvrdzujú silnú existenciu asociácií v jazykovom vedomí Rusov s konkrétnymi farbami a zhodu týchto asociácií so slovníkovou interpretáciou významov kolokačných jednotiek v rámci rôznych etnických skupín (porov. aj spojenia *красная чума* – červený mor, *жёлтая чума* – žltý mor).

Карий

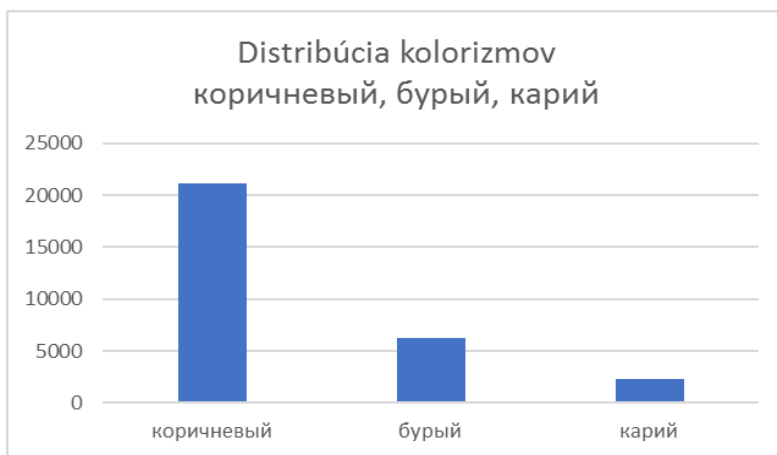
Kolorizmus *карий* má pomerne chudobnú spájateľnosť v rámci ustálených slovných spojení a frazeologizmov. V súvislosti s touto farbou aj

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

slovníky uvádzajú len opis uvedeného odtieňa a jeho spájateľnosť dokladujú iba spojeniami, vyjadrujúcimi farbu očí a koňa, napr. *карие глаза*. Slovníky uvádzajú (Etymologický slovník ruského jazyka), že ide o tmavo-hnedý odtieň o čosi svetlejší ako *караковый*, pričom *караковый*, resp. staroruské adjektívum *каракулый* (z turkotatárskych jazykov kara – čierny + kula – svetložltý) označuje tmavú ba až čiernu v súvislosti s typickou farbou koňa.

коричневый	бурый	карий
21143	6245	2280

Tabuľka 8 Distribúcia kolorizmov *коричневый*, *бурый* a *карий* podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G a Araneum Russicum III Maius (Russian, 19.03) 1.25 G.

Graf 8 k tabuľke 8 Distribúcia kolorizmov *коричневый*, *бурый* a *карий*

3.2.6 Kolorizmus *žltý*

3.2.6.1 Symbolika kolorizmu *žltý*

Žltá farba je farbou vitality, imunity, aktivity, optimizmu a chuti do života. Výborne pôsobí na pohybovú a nervovú sústavu, na myslenie, sebavedomie, kreativitu. Tlmí emócie. Oblubujú ju živelní a cieľavedomí ľudia. Rozvíja suverenitu, sebauvedomenie a sústredenosť. Je to farba tretej čakry.

Ďalej sa žltá farba spája s farbou slnka, svetla a optimizmu, oživuje, aktivizuje a oslobodzuje pred strachom. Uchováva bdelosť a podporuje koncentráciu, symbolizuje tvorivosť a múdrosť. Podporuje motoriku, jej dôležitou vlastnosťou je tiež komunikatívnosť (dôvod, prečo sú poštové schránky žltej farby). Na stenách a inde v byte má pozitívny účinok na náladu. Žltá farba najviac ovplyvňuje dýchacie ústrojenstvo, napomáha pri liečení psychických neuróz, zvyšuje krvný tlak, zrýchľuje pulz a zvyšuje rýchlosť dýchania. Má priaznivý vplyv na nervový systém. Najčastejšie odtiene žltej sú: matná žltá (upokojuvanie, rozmyšľanie), živá žltá (živosť, opovážlivosť, uvoľnenosť), olivovo žltá (pochmúrne nálady) a citrónová žltá (bdelosť, živosť, čulosť, zdokonaľovanie).

Žltá je vzhľadom na svoju sýtosť signálnou farbou a najviac kontrastuje s čiernou – achromatickou farbou. Jej signalicita sa preto uplatňuje aj v dopravnom kontexte – na semafore signalizuje „pozor“, resp. blízku zmenu signálu. V športovom kontexte je varovným signálom (napr. *žltá karta*), pri automobilových pretekoch signalizuje žltá vlajka výstrahu v predbiehaní. Vďaka svojej vysokej viditeľnosti sú žlté farby používané v cestnej premávke pre konštrukčné zariadenia, ktoré môžu ohroziť okolitú premávku.

Žltá farba je farbou vznešenosti. Do žltých rúch sa halili v minulosti slnečné božstvá a ich zástupcovia na Zemi. Babylonskí a perzskí králi nosili šafranovo žlté črievice. Prvým mýtickým cisárom Číny sa stal Žltý cisár, spájajúci vo svojej osobe nebo so zemou, pretože žltá farba mala význam stredy. Je to aj farba ženskej povahy. Do žltých rúch sa odievali kráľovské dcéry a ženy z vyššej spoločnosti. Grécke a rímske nevesty nosili žltý závoj a ten bol prísľubom a zárukou manželskej lásky.

Žltá farba znamenala aj závišť, pokrytectvo a zradu. V kresťanstve sa táto farba stala farbou čarodejníc a prostitútok. Museli nosiť plavé parochne alebo žltú stuhu či šatku. Do žltej farby sa museli odievať aj ženy katov a kacírov, židia, slobodné matky a zradcovia. Na obrazoch od Giotta de Bondoneho či Holbeina je Judáš zobrazovaný v žltom rúchu. Židia museli nosiť žltý klobúk a žltú Dávidovu hviezdu.

3.2.6.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom žltý v slovenskom jazyku

V slovenskom jazyku žltú farbu objektu alebo javu pomenúva predovšetkým adj. *žltý*, ktoré podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003) vyjadruje nasledovné významy:

1. majúci farbu ako žltok, napr. *žltá farba, žlté svetlo, žlté kvety, žlté listy, žlté vlasy*; majúci farbu pokožky, napr. *žltá rasa* – so žltou farbou pokožky;
2. expresívne v rasistickom chápaní *žlté nebezpečenstvo* – nebezpečenstvo hroziace od žltej rasy;
3. anatomicky *žlté teliesko* – periodicky sa vytvárajúce v ženskom vaječníku; *žltá škvrna* – miesto najostrejšieho videnia na sietnici; biologicky *žltá zimnica* – vírusové infekčné ochorenie;
4. symbolicky *žltý anjel* – príslušník nepretržitej havarijnej služby pre motoristov.

Kolorizmus *žltý* má v slovenskom jazyku pomerne malú využiteľnosť vo frazeológii. Väčšinou vystupuje v niekoľkých ustálených slovných spojeniach, z nich sú to napríklad aktualizované slovné spojenia, ako napr. *žltá farba, žlté svetlo, žlté kvety, žlté listy, žlté vlasy*. V slovnom spojení *žltá rasa* slovo *rasa* možno nahradiť slovom *plemeno*, teda historické zoskupenie rôznych ľudí pôvodom z východnej Ázie, strednej Ázie, juhovýchodnej Ázie, severnej Ázie, Polynézie a Ameriky (pozri ďalej Sankar, 2003, s. 119). V tomto prípade ide o aktualizované slovné spojenie, v ktorom sa motivácia berie práve so skutočnou farbou pokožky, ktorá sa najviac približuje žltej farbe.

Kolorizmus *žltý* v slovnom spojení *žlté nebezpečenstvo* označoval „hrozbu“ z Číny alebo Ďalekého východu. Dnes má však tento pojem aj iné konotácie, zväčša negatívne. Označuje sa ním povstanie vo Francúzsku, tzv. *Žlté vesty*. Hnutie *žltých viest* (po francúzsky: *Mouvement des gilets jaunes*) (pozri ďalej Dvořáková, 2019) je protestné hnutie, ktoré začalo vyskytovať v elektronických médiách – na internete v máji 2018 a viedlo až ku demonštráciám, ktoré začali vo Francúzsku 17. novembra 2018. Vtedy sa protest presunul z internetu na do miest, spočiatku na dopravné kruhové objazdy, neskôr na námestia. Kolorizmus *žltý* v tomto slovnom spojení má symbolický význam, pretože všetci francúzski motoristi boli od roku 2008 podľa zákona povinní mať vo vozidlách počas šoférovania viditeľnú vestu.

Deaktualizované ustálené slovné spojenie *žltá karta* sa používa v mnohých rôznych športových predpisoch. Ide o trestnú kartu, ktorou rozhodcovia naznačujú, že hráč sa dopustil priestupku. Význam tohto signálu sa medzi jednotlivými športmi líši; najčastejšie to však naznačuje opatrnosť hráča v súvislosti s jeho správaním, alebo označuje dočasné vylúčenie. Kolorizmus *žltý* má v tomto slovnom spojení vysokú mieru signalicity.

Rovnako i deaktualizované ustálené slovné spojenie *žltá horúčka* (i *žltá zimnica*) označuje vírusové ochorenie, prenášané uštipnutím infiko-

váného komára. Kolorozmus *žltý* v tomto spojení sa vyznačuje zase istým stupňom symptomaticity, to znamená, že zažltnuté miesto na pokožke v mieste infikovania môže poukazovať na to, že zasiahnutý objekt môže vykazovať znaky tejto choroby.

Frazeologizované spojenie – prirovnanie *žltý ako vosk/citrón/púpava* možno rovnako hodnotiť ako symptóm nezdravého človeka, ktorý má nápadne žltú farbu.

Okrem existujúcej symptomaticity a signalicity kolorizmu *žltý* v uvedených ustálených a frazeologizovaných slovných spojeniach má v spojení *žltá hviezda* (pôvodne historicky Dávidova hviezda) tento kolorizmus aj príznačnú symbolicitu (porovnaj *žltá hviezda – červená hviezda*), ktorá má silný historický kontext v súvislosti s holokaustom a obdobím 2. svetovej vojny (pozri ďalej Pěkný, 2001, s. 84 – 86). V nacistickom Nemecku a na ním okupovaných územiach slúžila Dávidova hviezda ako tzv. židovské znamenie – od 6. septembra 1941 museli byť všetci Židia starší ako 6 rokov povinne označení žltou hviezdou so slovom *Jude* (nem. *Žid*) uprostred.

Paradigma kolorizmu *žltý* je pomerne bohatá. Tvoria ju predovšetkým nasledovné modifikátory: *citrón (citrónovožltý)*, *horčica (horčicovožltý)*, *jantár (jantárovožltý)*, *kanárik (kanárikovožltý)*, *krém (krémovožltý)*, *maslo (maslovožltý, maslový)*, *marhuľa (marhuľovožltý)*, *oker (majúci hnedožltú farbu)*, *med (medovožltý)*, *piesok (pieskovožltý)*, *prvosienka (prvosienkovožltý)*, *síra (sírovožltý)*, *slama (slamenožltý)*, *šafran (šafranovožltý)*, *vosk (voskovožltý)*, *zlato (zlatožltý)*, *hlina (hlinovožltý)*, *slnko (slnečnožltý)*.

3.2.6.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *žltý* v slovenskom a ruskom jazyku

V ruskom jazyku žltú farbu objektu alebo javu pomenúva predovšetkým adjektívum *жёлтый*, ktoré podľa Veľkého výkladového slovníka (Kuznecov, 2000) vyjadruje nasledovné významy:

1. Sfarbený do jednej zo základných farieb spektra – medzi oranžovou a zelenou; farba vaječného žltka, zlata, napr. *jantár žltej farby*, *žlté jesenné polia*, *ľudia so žltou pokožkou* (ľudia mongoloidnej rasy/ľudia s nezdravou pleťou).
2. Vyjadrujúci skomromitovanosť, skorumpovanosť, nízku úroveň niečoho, napr. *жёлтая пресса/žltá tlač*, *жёлтый билет/žltý lístok*, *жёлтая вода/glaukóm*, *жёлтый дом/psychiatrická nemocnica*, *жёлтая лихорадка/žltá zimnica*, *жёлтая раса/žltá rasa*.

Uvádzané významy kolorizmu *жёлтый* sú rovnako ako v slovenčine buď aktualizované a existujú k nim aj zhodné ekvivalenty, ako napr. *жёлтые осенние поля/žlté jesenné polia*, *жёлтая раса/žltá rasa*, alebo môžu byť deaktivované, čiastočne i frazeologizované, ale zväčša vystupujú ako ustálené slovné spojenia. Počet aktualizovaných slovných spojení je v oboch jazykoch neobmedzený, pretože kolorizmus v nich použitý reálne a priamo pomenúva vzťah k žltej farbe alebo farbe bližšie sa k žltej.

Ustálené slovné spojenie *жёлтая пресса/žltá tlač* alebo i *жёлтая журналистика* označuje bulvárnu periodickú tlač. Pojem vznikol v roku 1896, keď R. F. Outcault začal v nedeľníku *New York Sunday World* J. Pulitzeru uverejňovať na pokračovanie kreslený seriál *Žltý šarvanec* (*The Yellow Kid*), tzv. komiks. Na vykreslenie hlavnej postavičky použil žltú farbu. V súčasnosti sa pojmom *žltá žurnalistika* (pozri ďalej Vojtek, 2006) označuje najtvrdšia bulvárna tlač. Za charakteristické znaky žltej žurnalistiky sa považujú veľké, hrubé a poplašné titulky, ktoré nezriedka nafukujú nie významné, ale najčastejšie škandalózne udalosti (vrátane novinárskych kačíc) v spravodajstve, nadmerné množstvo obrazových prvkov, v postojových textoch sociálna demagógia, nedôvera k zaužívaným spoločenským inštitúciám a hodnotám. Americké noviny tohto druhu boli najmä v čase medzi dvomi svetovými vojnami prepojené s podsvetím, napr. počas tzv. gangsterských vojen, ktoré pomáhali podnecovať a samé sa nimi inšpirovali. Žltá žurnalistika sa považuje za úpadkový druh novinárstva, lebo sa neriadi etickými princípmi a výber i spracovanie faktov jednostranne podriaďuje komerčným cieľom.

Ustálené slovné spojenie *жёлтый билет* má historické pozadie, ide o dokument vydávaný v cárskom Rusku prostitútkam výmenou za pas. Oficiálny názov je náhradný lístok. Žltý lístok dával žene právo legálne sa venovať prostitúcii počas práce v tzv. verejných domoch. K náhradnému lístku bol priložený lekársky lístok, ktorý obsahoval poznámky o lekárskej prehliadke a zaplatení štátneho poplatku. S takýmto významom tohto slovného spojenia sa stretáme aj v Dojstojevského románe *Zločin a trest*, v ktorom Soňa Marmeládová *«пошла по жёлтому билету»/sa dala na prostitúciu*. K tomuto ustálenému slovnému spojeniu významovo v slovenčine nejstvue ekvivalent. V slovenčine sa ustálené slovné spojenie *žltý lístok* viaže na úplne odlišné konotačné pole – označuje uloženie listovú zásielku na doručovacej pošte. Kolorizmus *жёлтый* však v oboch prípadoch upozorňuje na nízku úroveň niečoho alebo i na nevyriešenú záležitosť.

Ustálené slovné spojenie *жёлтый дом* sa v súčasnej ruštine hodnotí ako zastaralé a označuje psychiatrickú nemocnicu, predovšetkým pre duševne chorých ľudí.

V súčasnosti sa pomerne často môžeme stretávať aj s ustáleným slovným spojením *жёлтый товар/жёлтая техника* (doslovne – *žltý tovar/žltá technika*). V slovenčine totožný ekvivalent nie je doložený, i keď by sme ho pokojne mohli aj v nej používať, napr. ako jednotné označenie pre všetky ťažké mechanizmy, používané v stavebníctve, resp. v strojárstve. V inom význame ustálené slovné spojenie súvisí s konkrétnou kategóriou spotrebného tovaru. Zamýšľaný význam je zvyčajne jasný z kontextu. Keď Ľudia hovoria o zariadení na zemné práce, medzi tzv. žlté položky patria náhradné diely a nástroje na údržbu týchto zariadení.

3.2.7 Kolorizmus *oranžový*

3.2.7.1 Symbolika kolorizmu *oranžový*

Podľa systému farebných označení sa farba oranžová spolu s fialovou, ružovou a sivou zaraďujú do najvyššej – tzv. siedmej etapy vývoja (pozri bližšie Berlin, Kay, 1969). Vo všetkých rozvinutých indoeurópskych jazykoch, vrátane ruštiny, sú tieto farby najmladšie. V ruštine sú názvy pre oranžovú a fialovú prevzaté (do ruštiny z francúzštiny), a teda nepatria do jej jadra slovnej zásoby. Pomenovanie *oranžový* sa objavilo a získalo status hlavného farebného názvu relatívne nedávno (18. storočie). To však neznamená, že do tej doby v ruskom jazyku neexistovali žiadne lexikálne prostriedky na pomenovanie oranžovej farby.

V slovníku Daľa nájdeme pomenovanie *померанецъ* z lat. *citrus aurantium* – ovocie s červenožltou šupkou. Napr. v nemčine názov *Pomeranze* nikdy nebol použitý vo význame farby. Vo všeobecnosti určité „ťažkosti“ s pomenovaním oranžovej farby zažili takmer všetky európske jazyky, čo trvalo dovtedy, pokým Portugalci nepriniesli z Číny pomaranče (1548). Samotný plod pomarančov bol presnejšie opísaný Teoflastom 350 rokov p. n. l., keď Alexander Macedónsky putoval do Indie, kam boli pomaranče privezené z Číny. Názvy tohto plodu boli vo viacerých jazykoch rôzne, napr. v holandčine *appelsien*, v nemčine *Apfelsine*, vo francúzštine *pome de sine*, v preklade však s rovnakým významom *jablko z Číny*. Neskôr vo francúzštine vzniká variant *orange*, ktorý pochádza pravdepodobne z arabčiny *naranj* – zlatistý (pozri ďalej Vasilevič, Kuznecová, Miščenko, 2005, s. 56 – 58). Pomaranč sa teda stal najtypickejším motivantom pomenovania oranžovej farby. Prechod od názvu predmeta k názvu farby však pochádza z francúzskeho *orange*, odkiaľ sa pomenovanie prevzalo i do slovenčiny a ruštiny.

Z psychologického hľadiska vo všeobecnosti sa oranžová farba pokladá za farbu sebapoznania, hľadania dobrodružstva. Je to farba

blaženosti a duchovného osvietenia, ďalej i farba slnka, ohňa, korenia, ovocia. Je spojená s radosťou, vitalitou, sexualitou, sebaovládaním. Je farbou zjednotenia pohlaví (verí sa, že červená je mužská farba a žltá je ženská farba, preto oranžová, podobne ako žltá zmiešaná s červenou, zosobňuje obe pohlavia). V niektorých európskych krajinách, napr. vo Francúzsku sa môže chápať ako náznak plodnosti, analogicky s citrusovými plodmi, ktoré prinášajú bohatú úrodu. Doteraz vo Francúzsku nosia nevesty na hlave veniec z oranžových kvetov v nádeji na rýchly nárast rodiny. Negativita oranžovej súvisí predovšetkým s niektorými ľudskými vlastnosťami, ako pýchou, prehnanou ctižiadostivosťou, zasnenosťou, infantilizmom, lenivosťou, ale i sebeckosťou a pretvárkou. V každom prípade ide o výraznú a emocionálnu farbu. Niektoré krajiny ňou ozdobujú transparenty, ale môžu byť i symbolom revolúcie.

Vo východných náboženstvách (budhizmus, taoizmus, lamaizmus atď.) táto farba symbolizuje osvietenie, analogicky s východom slnka. V európskych kultúrach sa oranžová používa menej často ako vo východných. Vďaka svojej výraznej signalicite sa stáva súčasťou odevov pracovníkov na cestných komunikáciách a v technických službách. V ruskej pravoslávnej kultúre bola *oranžová* symbolom Božej hojnosti. Farba bola súčasťou zobrazenia anjelov a v danom kontexte symbolizovala nebeský oheň. Na niektorých ikonách je svätá cisárovná Helena namaľovaná v oranžovom rúchu. Oranžová sa nachádza aj v štátnych symboloch Ruska, napr. Georgijevskej stužke je prezentovaná v dvojfarebnej oranžovej a čiernej farbe. Čierna farba stuhy symbolizuje dym a oranžová plameň. Samotná história tejto stuhy sa viaže k vojenskému rádu svätého Georgija, ktorý ustanovila 26. novembra 1769 Katarína II.

3.2.7.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *oranžový* v slovenskom jazyku

V slovenskom jazyku oranžovú farbu objektu alebo javu pomenúva predovšetkým adjektívum *oranžový*, ktoré podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003) vyjadruje nasledovné významy:

oranžový – majúci farbu ako pomarančová kôra, pomarančový: *oranžový kvet*.

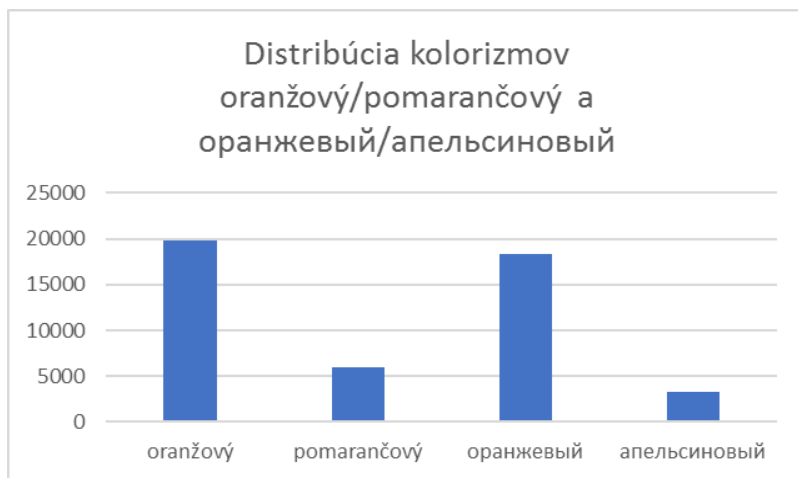
Sémantické pole kolorizmu *oranžový* je pomerne chudobné. Slovníky súčasného slovenského jazyka uvádzajú iba jeho základný nominálny význam. Sekundárna nominácia kolorizmu je v podstate minimálna a neexistuje ani dostatok dokladov na ustálené slovné spojenia

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

a frazeologizmy. Dôvodiť tak možno i vzhľadom na historický vývoj pomenovania tohto kolorizmu, keďže ide o najmladšie z nami uvádzaných pomenovaní. Samotný kolorizmus *oranžový* sa primárne vzťahuje na predmet objektívnej reality *pomaranč*, ktorý je zároveň jeho jediným a najpresvedčivejším motivantom i na základe histórie vzniku pomenovania *oranžový*. Keďže ide o miešanú farbu prvého stupňa a podľa Škultétyho (1979, s. 67) sa v jazykovej praxi následkom toho oranžová priraďuje niekedy k žltej, je i paradigma kolorizmu *oranžový* pomerne skromná: *bledooranžový*, *červenooranžový*, *hrdzavooranžový*, *krvavooranžový*, *sýtooranžový*, *špinavopomarančový*, *oranžovolososový/okrový/ružový/žltý*. Už samotná paradigma potvrdzuje, že mnohé jej lexémy sú skôr vyjadrením sýtosti/ostrosti daného odtieňa, a teda v skutočnosti ani do paradigmy nepatria. Aj vo väčšine románskych jazykoch sú sémantické polia kolorizmu *oranžový* i jeho paradigmy chudobné.

oranžový	pomarančový	оранжевый	апельсиновый
19810	5971	18392	3252

Tabuľka 9 Distribúcia kolorizmov oranžový/pomarančový a оранжевый/апельсиновый podľa Araneum Slovaca V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G a Araneum Russicum III Maius (Russian, 19.03) 1.25 G.

Graf 9 k tabuľke 9 Distribúcia kolorizmov oranžový/pomarančový a оранжевый/апельсиновый

3.2.7.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *oranžový* v slovenskom a ruskom jazyku

Vzhľadom na pomerne úzke sémantické polia kolorizmu *oranžový* v slovenčine a ruštine možno do komparatívneho vzťahu uviesť iba aktualizované nominačné slovné spojenia, v ktorých sa stretávame iba so slovnými spojeniami, v ktorých uvedený kolorizmus reálne a priamo pomenúva farbu akéhokoľvek predmetu. V oboch jazykoch tak nachádzame predovšetkým ekvivalentné slovné spojenia, ako napr. *оранжевый цвет* – *oranžová farba*, *оранжевый мяч* – *oranžová lopta*, *джермпер оранжевого цвета* – *pulóver oranžovej farby*.

3.2.8 Kolorizmy *fialový* a *ružový*

3.2.8.1 Symbolika kolorizmov *fialový* a *ružový*

Fialová je farba zodpovedajúca monochromatickému žiareniu s minimálnou vlnovou dĺžkou, ktorú ľudské oko vníma. Vnímame ju ako zmes červenej a modrej farby, na čom je založená aj jej symbolika. V liturgii sa táto farba spája s pokáním a sebahpltením. Na starodávnych obrazoch utrpenia sa Spasiteľ a Mária často objavujú vo fialovom rúchu. Okrem iného sa táto farba spája s adventom a Vianocami. Ďalej táto farba symbolizuje mystiku, ducha všemohúcnosti Boha a duchovnej lásky, prejav iných vyšších alebo nadpozemských síl.

Slovo fialový je desubstantívne adjektívum, motivátorom je substantívum fialka, ku ktorej sa viaže celý rad symbolických významov. Viacerí výskumníci (Vasilevič, Kuznecovová, Miščenko, 2005; Vasilevič, 2007; Zavjalová, 2011; Solodilová, Ščerbinová, 2011) sa zhodne vyjadrujú o etymológii slova fialový a purpurový, rovnako uvádzajú aj symboliku tohto kolorizmu od najstarších čias až po súčasnosť, v ktorej sa uvádzajú predovšetkým psychologické účinky tejto farby na človeka. Podľa dostupných prameňov pre Grékov je kvet fialky nejednoznačný kvet. Na jednej strane je považovaný za symbol smútku a smútku (ako spomienka na unesenú dcéru Dia), na strane druhej za znak prírody, ktorá každoročne na jar oživa. Gréci v dávnych dobách tiež veľmi radi zdobili fialkami sami seba, svoje obydlie a sochy svojich bohov. Rovnaké vence sa nosili deťom, keď dosiahli tri roky, čím ukázali, že pre nich uplynuli bezbranné roky a teraz vstupujú do života ako malí občania. Fialka bola vo všeobecnosti obľúbeným kvetom starovekých Grékov.

Aj v rímskej kultúre a dejinách sa s fialkou spájajú tradície. Používali ju ako liečivú bylinku, pridávali ju do vína, ktoré pomenovali ako

jarný nápoj. Rimania sa bez fialiek nezaobišli ani pri radostných udalostiach a náboženských sviatkoch. V rímskych mestách boli dokonca mince s obrazom fialky.

V starovekom Nemecku sa každá jar oslavovala v deň, keď bola nájdená prvá fialka. Podľa legendy, kto má šťastie, že ako prvý vytrhne túto kvetinu, vezme si to najkrajšie dievča a bude šťastný celý život. Táto symbolika sa preniesla aj do francúzskej kultúry. V časoch básnických súťaží bola najvyšším ocenením víťazstva zlatá fialka. Francúzski spisovatelia a básnici ju považovali za symbol čistoty a nevinnosti.

Slovo purpurový pôvodne prišlo z blízkovýchodných jazykov do gréčtiny, odtiaľ sa dostalo do latinčiny a z latinčiny do hlavných jazykov modernej Európy. Pôvodne bol pupur názov určitého druhu slimákov, ktorý žil v Stredozemnom mori. Slimáky mali farbivacie vlastnosti, i keď žľaza živého mäkkýša nevylučuje purpurové, ale žltkasté farbivo. Za slnečného žiarenia mení farbu najskôr na zelenú, potom na modrú, tmavočervenú a nakoniec na červenofialovú. Legenda hovorí, že Féniciania ako prví použili purpurovú ako farbivú. Pes pastierskeho kráľa Fénixa (2. tisícročie pred n. l.) omylom obhrýzal vysušenú škrupinu slimáka ležiacu na pobreží, následkom čoho sa jeho tlama okamžite sfarbila do purpurovo-krvavej farby. Ukázalo sa teda, že tieto mäkkýše poskytujú po vysušení jasnú farbu. Ich odchyt a spracovanie znamenalo začiatok výroby purpurového farbiva (podrobnejšie Zavjalová, 2011, s. 32 – 34).

Všeobecne dostupné charakteristiky ružovej farby sa zhodujú v jej opise takmer totžne zo psychologického hľadiska i v jej symbolickej povahe. Táto farba sa považuje za farbu priateľstva, pokoja, šťastia a pohody. Vzniká zmiešaním bielej a červenej, pričom zjemňuje účinky oboch týchto farieb. Symbolizuje lásku, vnútornú čistotu a súcit. Označuje sa aj ako farba srdca. Výborne pôsobí proti hnevu a samote. Preferujú ju ľudia so sklonsmi k romantike a estetike. Pre svoje harmonizačné účinky je dlhodobo používaná v detských interéroch a spálňach. Ružová je v našich kultúrach považovaná predovšetkým za farbu tzv. nežného pohlavia, čo do istej miery determinuje jej použitie v širších kontextových súvislostiach, napr. v marketingovom systéme ako obal produktov, určených pre širokú verejnosť. V prírode sa vyskytuje pomerne skromne, preto pri nej ľudia mávajú akýsi umelý pocit. Je nevhodná, ak pracujeme s prírodným motívom.

3.2.8.2 Sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmami *fialový* a *ružový* v slovenskom jazyku

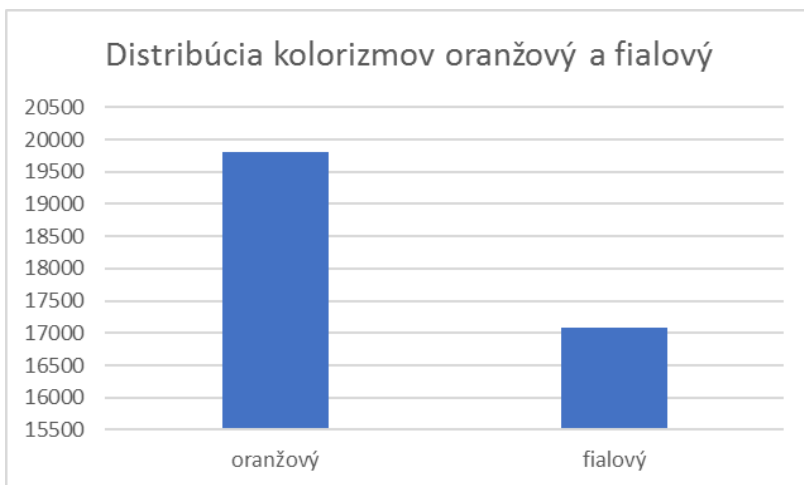
V slovenskom jazyku fialovú a oranžovú farbu objektu alebo javu pomenávajú predovšetkým adjektíva *fialový* a *ružový*, ktoré podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003) vyjadrujú nasledovné významy:

fialový -vá -vé príd. majúci farbu kvetov fialky, fialkový: *f. kvietok; f. nádych orgovánu; fialová látka; fialové šaty; fialové pery; Pekne si ťa podá, že budeš fialový až zmodrieš* [L. Ballek].

Sémantické pole kolorizmu *fialový* je rovnako ako kolorizmu oranžový pomerne chudobné (viď tabuľku 10 a graf 10).

oranžový	fialový
19810	17081

Tabuľka 10 Distribúcia kolorizmov oranžový a fialový podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G

Graf 10 k tabuľke 10 Distribúcia kolorizmov oranžový a fialový

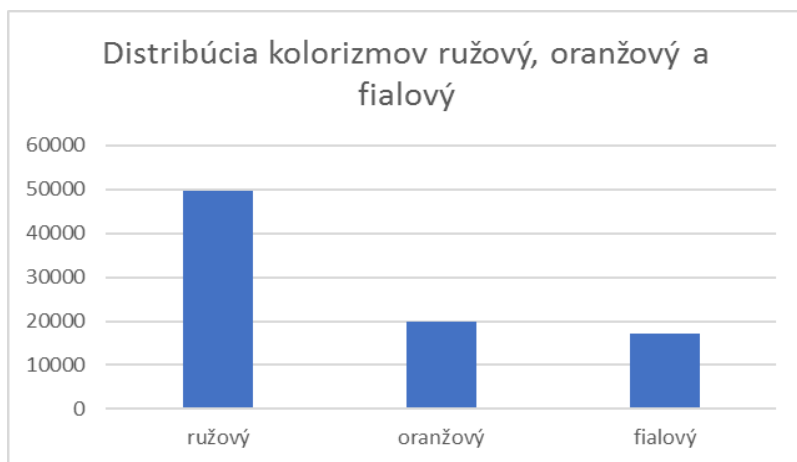
KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Slovníky súčasného slovenského jazyka uvádzajú iba jeho základný nominačný význam. Sekundárna nominácia kolorizmu je obmedzená iba na ojedinelý výskyt ustálených a frazeologizovaných slovných spojení, ako napr. (*s*)*fialoviet' od zimy*, (*s*)*fialoviet' od hnevu*. Samotný kolorizmus *fialový* sa primárne vzťahuje na predmet objektívnej reality *fialka*, ktorý je zároveň jeho jediným a rovnako najpresvedčivejším motivantom. Taktiež ide o miešanú farbu a podľa Škultétyho (1979, s. 71) sa v jazykovej praxi následkom toho fialová farba priraduje k červenej i modrej farbe. Aj paradigma kolorizmu *fialový* je pomerne skromná: *bledofialový*, *tmavofialový*, *modrofialový*, *fialkový*. Aj v prípade tohto kolorizmu samotná paradigma potvrdzuje, že mnohé jej lexémy sú skôr vyjadrením sýtosti/ostroti daného odtieňa, a teda v skutočnosti ani do paradigmy nepatria. Aj vo väčšine románskych jazykoch sú sémantické polia kolorizmu *fialový* i jeho paradigmy chudobné.

Odlíšne postavenie v porovnaní s kolorizmom *fialový*, ale i *oranžový* má kolorizmus *ružový*.

ružový	oranžový	fialový
49556	19810	17081

Tabuľka 11 Distribúcia kolorizmov ružový, oranžový a fialový podľa Araneum Slovaca V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G

Graf 11 k tabuľke 11 Distribúcia kolorizmov ružový, oranžový a fialový

Slovníky súčasného slovenského jazyka ho definujú nasledovne:

ružový *príd.*

1. k ruža (význ. 1): *ružový ker, ružové lístky, ružový olej*

2. majúci farbu zdravých líc, rannej zore, jabloňového kvetu, ruže ap., slabo červený: *ružová farba, ružová pleť*

3. radostný, príjemný, milý, optimistický: *ružové sny, ružové spomienky, ružová nálada, jeho postavenie nie je ružové*

● *hladiet', pozerat' na niečo cez ružové okuliare* nevidieť problémy; do ružova → doružova, na ružovo → naružovo; ružovo.

Jeho sémantické pole je vzhľadom na predchádzajúce kolorizmy menej rozvinuté, ale v porovnaní s kolorizmom fialový zase pestrejšie a pociťuje sa u neho tendencia na vznik ďalších ustálených slovných spojení a frazeologizmov (viď tabuľku 11 a graf 11). Samotný kolorizmus *ružový* sa primárne vzťahuje na predmet objektívnej reality *ruža*, ktorý je zároveň jediným a rovnako najpresvedčivejším motivantom. Rovnako ide o miešanú farbu a podľa Škultétyho (1979, s. 75) sa v jazykovej praxi následkom toho ružová farba priraduje k bledočervenej alebo i červenej. Paradigma kolorizmu *ružový* je pestrejšia, i keď väčšinou ju tvoria sýtosť odtieňov, ako napr. bledo-, slabo-, tmavo-, tuho- atď.: *bledoružový, svetloružový, slaboružový, lososovoružový, lososový, staroružový, zlatoružový, cukrikový, tuhoružový, ružovkavý, ružovastý, ružovkastý*.

Okrem aktualizovaných ustálených slovných spojení, v ktorých sa kolorizmus *ružový* bežne vyskytuje (jeho 1. význam), je zaujímavý jeho 2. slovníkový význam – teda objekt majúci farbu zdravých líc, rannej zore, jabloňového kvetu, ruže a pod. V tejto súvislosti by sme pokojne mohli doplniť i jeho ďalší symbolický význam – symbol zdravia, dobrého pocitu, resp. i čistoty v zmysle nevinnosti, nedotknutosti. Za deaktivačné ustálené slovné spojenia s týmto kolorizmom treba určite pokladať *ružové sny, ružové spomienky, ružová nálada, nebyť v ružovom postavení*. Pomerne dobre možno rozumieť ustálenému slovnému spojeniu (ďalej USS) *ružové sny* na príklade poetického obrazu lásky dedinského poštára Jakuba a mladučky cigánky Jolanky z československého filmu *Ružové sny* z roku 1976 od režiséra Dušana Hanáka. Sú to hrdinovia, ktorí vstupujú do života s omylmi a kotrmelcami, s humorom a poéziou ich mladosti. Jakub okrem listov a telegramov prináša ľuďom okolo seba i radosť. Je hravý a Jolanka cieľavedomejšia. Je nespokojná, chcela by zmeniť svoj život. Jakub si vie vymýšľať a dokáže presvedčiť, že všetky túžby a sny sú splniteľné. Jakub a Jolanka sa k sebe približujú i vzdávajú navzájom, nachádzajú sa, aby sa opäť jeden druhému stratili. Skutočný život ich naučí chápať, kde sú hranice

sna, túžby a skutočnosti. Aj USS *ružové spomienky* sa zakladá na predispozícii vnímať minulosť priaznivo (tzv. ružová retrospekcia) a budúcnosť negatívne.

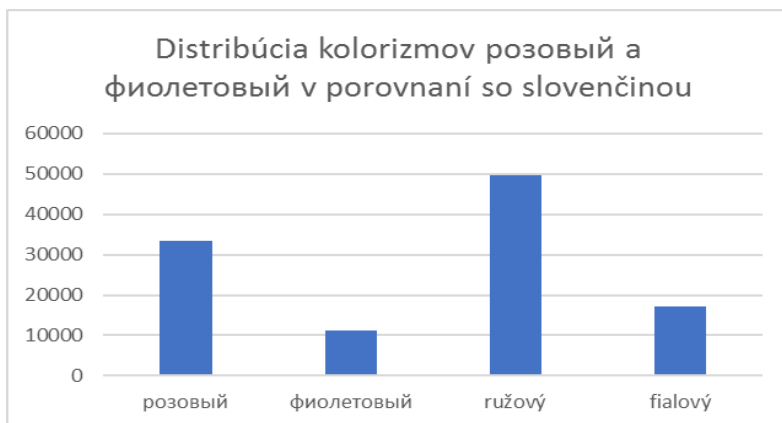
3.2.8.3 Komparácia lexikálnych jednotiek s kolorizmami *fialový* a *ružový* v slovenskom a ruskom jazyku

V ruskom jazyku fialovú a ružovú farbu objektu alebo javu pomenúvajú predovšetkým adjektíva *фиолетовый* a *розовый*, ktoré podľa Veľkého výkladového slovníka (Kuznecov, 2000) vyjadrujú nasledovné významy: фиолетовый, -ая, -ое. [итал. violet] modrý s červenkastým odtieňom; тёмно-лиловый: *ф-ая краска, ф-ые чернила*.

Samotná sémantizácia lexikálnej jednotky-kolorizmu *фиолетовый* je podobne ako v slovenčine veľmi skromná a slúži predovšetkým na tvorbu aktualizovaných USS. Za zmienku však stojí porovnanie distribúcie oboch kolorizmov v slovenčine a ruštine (viď tabuľku 12 a graf 12):

розовый	фиолетовый	ružový	fialový
33415	11172	49556	17081

Tabuľka 12 Distribúcia kolorizmov *розовый*, *фиолетовый*, *ružový* a *fialový* podľa Araneum Slovacum V Maius (Slovak, 20.01) 1.25 G a a Araneum Russicum III Maius (Russian, 19.03) 1.25 G

Graf 12 k tabuľke 12 Distribúcia kolorizmov *ružový* a *fialový* v ruštine a slovenčine

Výskyt kolorizmu ružový v slovenčine a розовый v ruštine je podľa údajov v tabuľke 12 a grafe 12 dvoj- až trojnásobná v oboch jazykoch, keďže sa k nemu viažu aj frazeologizované slovné spojenia.

K čiastočne deaktualizovaným ustáleným slovným spojeniam s kolorizmom *фиолетовый* patria predovšetkým tie, ktoré sa viažu na objekty a atmosferické javy, reálne existujúce vo fialovej farbe. Napr. spojenie *фиолетовое электричество* (doslovne *fialová elektrina*) treba chápať skôr čiastočne metaforicky, keďže sa spája s so silnými elektrickými výbojmi v atmosfére za daždivej a intenzívnej búrkovej činnosti, keď sa nebo doslova rozžiarí či rozsvieti do fialova. Slovenský ekvivalent k k uvedenému ruskému slovnému spojeniu v relevantnej literatúre nie je doložený a v rámci jeho ekvivalentácie by bolo možné uvažovať o slovnom spojení *nebeská (fialová) šou*. Podobne možno charakterizovať aj slovné spojenia *фиолетовый луч* (UV lúč), *фиолетовая трава* (hortenzia) atď. Symbolický charakter má slovné spojenie *фиолетовая молния* v tvare ikony, zobrazujúcej fialový blesk, ktorá v mobilnej taxiaplikácii pre zákazníka vypovedá o absencii momentálne voľne dostupného taxíka na odvoz. Tu treba zdôrazniť, že voľba takéhoto symbolu je individuálna a závislá od konkrétnej kultúry, ktorá si sama vytvára znaky na pomenovanie konkrétnych javov a predmetov objektívnej reality, preto je aj ekvivalentácia do iného jazyka (inej kultúry) značne obmedzená.

Kolorizmus розовый vo funkcii samostatného adjektíva funguje dekontextualizačne, to znamená, že nie je viazané na konkrétny obsah a môže vstupovať do najrôznejších slovných spojení s deaktualizačným významom. Zároveň však môže fungovať aj ako substantivizované adjektívum s jasným kontextom, keďže sa ním označuje skupina opačne orientovaných žien (porovnaj so substantivizovaným adjektívom *голубой* – skupina opačne orientovaných mužov). V slovenskom jazykovom kontexte sa v slovnom označení týchto skupín kolorizmus nevyskytuje. O silnom kontextualizačnom význame kolorizmu *розовый* a *руžový* svedčia aj existujúce stereotypy, viažuce sa na odevy ružovej a modrej farby. Tie však však, historicky, so súčasným významom ich symboliky nekorešpondujú. Všeobecným pravidlom ešte v 18. storočí bolo, že chlapci majú nosiť ružovú, zatiaľ čo dievčatá majú nosiť modrú. Ružová vyjadruje rozhodnosť a podobne ako iné intenzívne farby skôr korešponduje s mužskou prírodou, a to aj podľa psychologickéj charakteristiky tejto farby. Naopak, modrá je jemnejšia, čo zdôrazňuje prirodzenú krásu mladých dám.

Ustáleným slovným spojením *розовые воротнички* (dosl. ružové goliere) sa označujú predstavitelia robotníckej triedy, pracujúcej v sektore služieb na pozíciách ako čašníci, úradníci, predavači a na mnohých ďalších, pri ktorých ide o aktívnu komunikáciu so zákazníkmi. Termín bol

vytvorený koncom 90. rokov ako fráza na opis pracovných miest, ktoré zvyčajne zastávali ženy. V slovenskom jazykovom kontexte ekvivalent tomuto ustálenému slovnému spojeniu nie je relevantne doložený. V súvislosti so substantívom *воротничок/воротнички* treba podotknúť, že sa vyskytuje aj v kombinácii s inými kolorizmami, ako napr. *белые воротнички, синие воротнички, золотые воротнички, красные воротнички, оранжевые воротнички, чёрные воротнички*.

Zaujímavé bezekvivalentné ustálené slovné spojenie je *розовые ножницы*, ktorým sa označujú očné zuby človeka, ak sú výrazne väčšie, ako štandardne. V tomto slovenskom jazykovom kontexte sa kolorizmus *ružový* nevyskytuje. Podobne možno charakterizovať aj bezekvivalentné spojenie *розовые слоны* ako halucinačné stavy alkoholika alebo narkomana či človeka pod akýmkoľvek vplyvom omamných či psychotropných látok.

Za ekvivalentné ustálené slovné spojenia s kolorizmom *розовый* možno pokladať spojenia *Р/розовая дама* (= *R/ružová dáma*) (označenie miešaného alkoholického nápoja z džinu, koňaku, citrónovej šťavy, granátového sirupu a vaječného bielka), frazeologizované verbálne spojenie *смотреть сквозь розовые очки* (= *pozerať sa cez ružové okuliare*).

V súvislosti so spojením *розовая дама* treba počítať pri korpusovej inventarizácii aj s kontextom literárneho diela «*Оскар и Розовая дама*» (dosl. Oskar a ružová dáma) z roku 2002 od francúzskeho spisovateľa a dramatika Erika Emmanuela. V korpuse význam ustáleného slovného spojenia ako miešaného alkoholického nápoja nie je doložený, vyskytuje sa doklad iba v kontexte s uvedeným literárnym dielom. Ide o román o 10-ročnom chlapcovi Oskarovi, chorom na rakovinu. Hovorí o svojom živote v nemocnici, v ktorej na deti dohliadajú sestričky – ružové dámy. Pre Oskara sa Ružová dáma (babička Róza) stala jeho druhou mamou. Keď Oscar zistí, že mu zostáva 12 dní života, stará mama Róza mu ponúkne hru, podľa ktorej každý deň v jeho živote sa bude počítať ako 10 rokov. Oskar opisuje v liste Bohu svoj každý deň, pričom hovorí o rôznych jeho obdobiach. Vďaka Ružovej dáme a jej láske a obetavosti Oskar stihne vyrásť, zamilovať sa, zostarnúť, a teda zažiť všetko, čo je každému človeku počas života predurčené a napokon zmieriť sa s nevyhnutným.

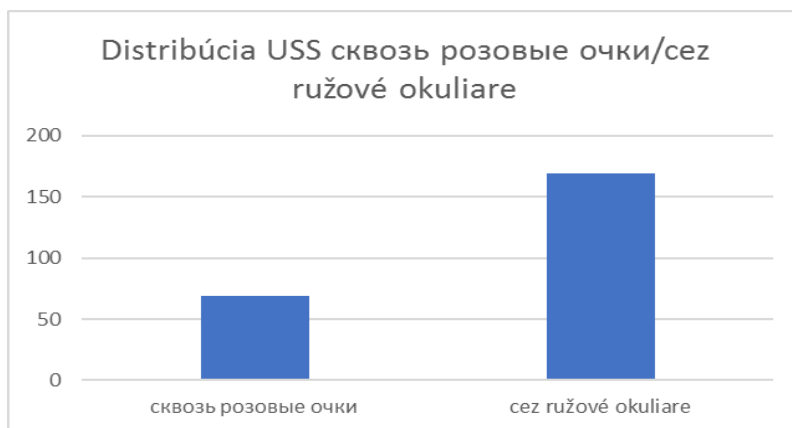
Frazeologické spojenie *смотреть сквозь розовые очки* (= *pozerať sa cez ružové okuliare*) je v slovenčine aj ruštine dobre známe a v oboch jazykoch sú aj jeho kontextové súvislosti totožné. Ich podstatou je iluzórne, ba i naivné vnímanie objektívnej reality. Frazeologizmus je typický hlavne pre britskú, austrálsku a americkú angličtinu. Veľká Británia začala aktívne kolonizovať Severnú Ameriku začiatkom 17. storočia a predpokladá sa, že osadníci už vtedy hovorili o *ružových okuliaroch*.

Rovnako aj nemecký filozof Arthur Schopenhauer uvádza kontextové súvislosti tejto frazeologickej jednotky v 19. storočí: „... kto vidí všetko čiernym svetlom a je pripravený na najhoršie, vo svojich úvahách robí chyby menej často ako človek, ktorý sa na život pozerá cez ružové okuliare. V ruskej literatúre (v dielach nepreložených z iných jazykov) sa prvýkrát uvádza tento frazeologizmus v cykle rozprávok o zvieratkách Vitalija Bianchiho. Rozprávka opisuje zajaca, ktorý našiel ružové okuliare a svet okolo seba vnímal v priveľmi optimistickom svetle, kým nestretol vlka. V rozprávke Nikolaja Gribačova Čarovné okuliare našiel zajac v lese okuliare s veľkými ružovými sklami. Keď si ich nasadil, svet sa mu zdal krásny. Ale keď chcel zajac jesť, videl, že jeho obľúbená kapusta má zvláštnu farbu. Ak by si nedal dole okuliare, zostal by hladný.

Ustálené slovné spojenie *сквозь розовые очки* (= cez ružové okuliare) sa spája najviac so slovesom *смотреть* (= pozeráť sa) a jeho distribúcia v slovenčine je viac ako dvojnásobná oproti ruskej (viď tabuľku 13 a graf 13).

сквозь розовые очки	cez ružové okuliare
69	169

Tabuľka 13 Distribúcia frazeologizmu *сквозь розовые очки* a *cez ružové okuliare* podľa *Araneum Slovacum V Maius* (Slovak, 20.01) 1.25 G a *Araneum Russicum III Maius* (Russian, 19.03) 1.25 G

Graf 13 k tabuľke 13 Distribúcia frazeologizmu *сквозь розовые очки* a *cez ružové okuliare*

KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

O tomto nepomere možno uvažovať v súvislostiach s historicko- a sociálno-spoločenským postavením oboch národov. Vychádzajúc z dejín Ruska od IX. storočia až po formovanie ruskej štátnosti v podstate nebol priestor na prehliadanie objektívnej reality a fabulovanie lepšieho zajtrajška. Ani politické postavenie Ruska v XXI. storočí nevytvára priestor na takéto prehliadanie, keďže je neustále konfrontované s inými (ne)európskymi štátmi. O viac ako dvojnásobnom výskyte frazeologizmu v slovenčine by sa mohla viesť diskusia v rovine akejsi náchylnosti Slovákov nechcieť vidieť priveľmi krutú alebo nelichotivú realitu aj vo vzťahu k politickým udalostiam posledného desaťročia.

**4 SLOVNÍK INVENTARIZOVANÝCH SLOVENSKO-RUSKÝCH
VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLOGIZMOV S
KOLORIZMAMI**

4.1 Kolorizmus *biely*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>белый флаг</i> znak zastavenia vojenských akcií: prímeria alebo kapitulácie	<i>biela zástava</i>
<i>белый пояс</i> opasok v džude a karate pre začiatočníka	<i>biely opasok</i>
<i>белая трость</i> pomôcka, ktorú používajú nevidiaci pri chôdzi	<i>biela palička</i>
<i>белый хлеб</i>	<i>biely chlieb</i>
<i>белое вино</i>	<i>biele víno</i>
<i>кофе со сливками</i>	<i>biela káva</i>
<i>белое мясо</i> kuracie/morčacie prsia alebo teľacie mäso	<i>biele mäso</i> hydínové
<i>белая раса</i> európska	<i>biela rasa</i>
<i>белое вещество мозга</i>	<i>biela hmota mozgu a miechy</i>
<i>белые кровяные тельца</i>	<i>biele krvinky</i>
<i>белая книга</i> dokument zdôvodňujúci stanovisko štátu k závažným otázkam	<i>biela kniha</i>
<i>белая техника</i>	<i>biela technika</i> elektrospotrebiče bielej farby
<i>белые стихи</i>	<i>voľný verš</i>
<i>белый танец</i>	<i>dámska volenka</i>
<i>белая горячка</i>	<i>delírium tremens</i>
<i>белый карлик</i>	<i>biely trpaslík</i> (astronom.) druh hviezdy
<i>белая дыра</i> hypotetické kozmické teleso žiariace do okolitého priestoru	<i>biela diera</i> (astronom.)

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>белая тьма/мгла</i> difúzne, rozptýlené svetlo	<i>biela tma</i> hustá hmla; vietor so snežením, metelica
<i>белый билет</i>	<i>modrá knižka</i>
<i>белая ночь, белые ночи</i> svetlé noci v severných oblastiach	<i>biele noci</i> (pl.)
<i>город белых ночей</i> publ. Petrohrad	bez ekvivalentu
<i>белая магия</i> podľa povier čarovanie s pomocou nebeských síl	<i>biela mágia</i> využívanie nadprirodzených síl na dobré účely, liečenie, pomoc a ochranu
<i>белое каление</i> metalurg. bod najvyššieho tavenia	<i>biely žiar</i>
<i>белая ворона</i> človek, ktorý sa výrazne odlišuje od iných, nepodobný iným ľuďom	<i>biela vrana</i> frazcol. zriedkavosť, zvláštnosť
<i>белая кость</i>	<i>modrá krv</i>
<i>белый священник, белое духовенство</i> pravoslávny kňaz, ktorý má rodinu	bez ekvivalentu
<i>белые земли</i> nepodliehajúce dani	bez ekvivalentu
<i>белая баня</i> s dymom vyvedeným cez komín	bez ekvivalentu
<i>топить по-белому</i> s dymom vyvedeným cez komín	bez ekvivalentu
hovor. <i>белая зарплата</i> legálna	bez ekvivalentu
<i>работать по-белому</i> byť legálne zamestnaný	bez ekvivalentu
<i>белая зависть</i> závisť „v dobrom“	bez ekvivalentu
<i>Белую ворону и свои заклюют.</i> ani vlastní neprijmú niekoho, kto sa výrazne odlišuje od ostatných	bez ekvivalentu
<i>Белый материк/континент</i>	<i>Biely kontinent, Antarktída</i>
<i>Белый дом</i> sídlo amerického prezidenta; vláda USA; sídlo centrálnych orgánov miestnej správy, o.i. sídlo vlády RF	<i>Biely dom</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

v Moskve	
<i>белый террор</i> verejné popravy aktívnych účastníkov revolučného hnutia v Rusku, ktoré uskutočňovala Dobrovoľnícka armáda v období občianskej vojny po revolúcii 1918	<i>biely teror</i> vo Francúzsku na prelome 18. a 19. storočia obdobie a metóda vlády royalistov a náboženských fanatikov
<i>Белая гвардия</i> vojensko-politické hnutie počas ruskej občianskej vojny v rokoch 1917 – 1923 s cieľom zastavenia a zvrhnutia sovietskej moci bolševikov	<i>Biela garda</i> , z ruštiny
<i>белая армия, белое движение</i>	<i>Biela armáda, biele hnutie</i> , z ruštiny
<i>белый рыцарь</i> investor naklonený firme	<i>biely rytier/jazdec</i> (ekon.) investor naklonený firme
<i>белый священник, белое духовенство</i>	bez ekvivalentu
<i>белые воротнички</i> (i v jednotnom čísle <i>белый воротничок</i>), <i>беловоротничковая преступность</i>	<i>biele goliere</i> , zamestnanci v riadiacich funkciách a v správnom aparáte
<i>белая экономика</i>	<i>biela ekonomika</i> , (ekon.) legálna
<i>подставное лицо</i>	<i>biely kôň</i>
bez ekvivalentu	<i>obchod s bielym mäsom</i> (publ.) nelegálny obchod s ľuďmi zameraný na prostitúciu
<i>белый пластик</i> podvod s kreditnými kartami, keď obchodník súhlasí so zjavne neplatnými operáciami, podvodník nakupuje tovar pomocou falošnej karty	bez ekvivalentu
<i>белые пятна</i> i <i>белые места</i> , (frazcol.) 1. nepreskúmané alebo málo preskúmané kraje 2. nepreskúmané otázky, na ktoré treba nájsť odpovede, nevyriešené problémy	<i>biele miesta</i> , (frazcol.) prázdne, nezaplnené (miesta), na ktorých chýbajú nejaké informácie; nevyriešený problém

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>белый свет</i> ¹	<i>biele svetlo</i> (denné) širokospektrálne svetlo
<i>белый свет</i> ²	<i>šíry (boží) svet</i>
<i>белый свет не углом сведен,</i> <i>белый свет клином не сошёлся</i> (на ком, на чём)	<i>Dáko bolo, dáko bude.</i> <i>Ešte nie je koniec svetu.</i>
<i>Белый свет не околица, а пустая</i> <i>речь не пословица.</i> susedstvo nie je celý svet a prázdne reči nie sú príslovie	bez ekvivalentu
<i>попасть в белый свет как в</i> <i>копеечку</i> urobiť hrubú chybu, veľmi sa pomýliť;	<i>streliť pánu bohu do okien</i>
<i>пойду погулять, на белый свет</i> <i>позевать;</i> <i>по белу свету ходить/скитаться</i> túlať sa, vandrovať	bez ekvivalentu
<i>не видеть света белого</i>	1. <i>nemať piatku ani sviatku</i> 2. <i>ani sa žiť nechce niekomu</i>
<i>белый свет не мил</i>	<i>ani sa žiť nechce niekomu</i>
<i>до белого света</i> do svitania, do rána	<i>do bieleho rána</i>
<i>белый день</i> <i>среди бела дня, cez deň, keď je</i> svetlo; neskrývane, všetkým na očiach <i>грабеж среди бела дня, (hovor.)</i> krádež všetkým na očiach	<i>biely deň, svetlá časť dňa</i> <i>za bieleho dňa</i> cez deň, keď je svetlo
<i>белые мухи</i> snehové vločky, sneženie	bez ekvivalentu
<i>до белых мух</i> do prvého snehu	bez ekvivalentu
<i>белая тьма/мгла</i> difúzne, rozptýlené svetlo v polárnych oblastiach	<i>biela tma</i> 1. <i>hustá hmla; vietor so snežením,</i> <i>metelica</i> 2. <i>difúzne, rozptýlené svetlo</i> <i>v polárnych oblastiach</i>
<i>белая пресса</i> spravodajská žurnalistika	bez ekvivalentu
<i>белое золото, publ. bavlna</i>	<i>biele zlato, zliatina zlata</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

	s paládiom alebo inými kovmi, publ. cukor, bavlna, soľ, slonovina, ale i snehová pokrývka a pod.
<i>белый порошок</i>	<i>biely prášok</i> , heroín
<i>белая чума</i> , narkománia, tuberkulóza	<i>biely mor</i> , pľúcna tuberkulóza
<i>белый спорт</i>	<i>biely šport</i> (publ.) tenis, lyžovanie
<i>Белая Олимпиада</i>	<i>biela olympiáda</i> , zimné olympijské hry
<i>белые халаты</i> , <i>люди в белоснежных (белых) халатах</i>	biele plášte zdravotnícky personál
<i>белая смерть</i> narkománia alebo narkotiká lavína cukor	<i>biela smrť</i> zapríčinená zamrznutím alebo predávkovaním drogou
<i>белый яд</i> narkotiká alebo cukor, soľ, biela múka	<i>biely jed</i> cukor, soľ, biela múka
<i>белая трава</i> narkotiká	bez ekvivalentu
<i>белый уголь</i> voda ako zdroj energie, hydroenergia	bez ekvivalentu
bez ekvivalentu	<i>biele uhlie</i> elektrická energia
<i>белая мафия</i> vaticánska bezpečnostná organizácia s ilegálnymi praktikami;	<i>biela mafia</i> v zdravotníctve
<i>шито белыми нитками</i> nešikovne, neumelo, hrubo	bez ekvivalentu
<i>довести/дойти до белого каления</i> frazcol. veľmi (sa) nahnevať, rozzúriť (sa)	<i>rozzúriť sa/vytočiť sa dobiela</i> veľmi sa nahnevať
<i>принц на белом коне</i> (frazcol.) ideálny, vysnívaný ženích; ждать принца на белом коне мечтать/грезить о принце на	<i>princ na bielom koni</i> , (frazcol.) ideálny, vysnívaný ženích <i>čakať na/hľadať princa na bielom koni</i> <i>snívať o princovi na bielom koni</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

белом коне	
<i>белый негр</i>	bez ekvivalentu
<i>до белого савана</i> do smrti	bez ekvivalentu
<i>бел как снег, сахар, лунь, полотно, скатерть, полотенце. стена</i>	biely ako sneh, holub, plátno, stena, mlieko/cmár
<i>Бел лицом, да худ отцом.</i> pekný tvárou, ale zlý povahou (správaním)	bez ekvivalentu
<i>Бела, румяна, да нравом упряма.</i> pekná zovňajškom, ale zlá povahou	bez ekvivalentu
<i>Рука руку моет – обе белы живут.</i>	Ruka ruku umýva, aby obe čisté boli.
<i>Бей сороку и ворону, добьешься и до белого лебедя.</i> postupným cvikom od jednoduchých vecí sa nadobúda majstrovstvo	<i>Cvičenie a skúsenie dáva umenie.</i>
<i>сказка про белого бычка</i> neustále opakovanie jedného a toho istého	<i>stará pesnička rozprávka o zelenej svini</i>
<i>Белые ручки чужие труды любят.</i>	bez ekvivalentu
<i>Дела как сажа бела.</i>	<i>Je to na milú kedveš.</i>
<i>Ты ближе к делу, а он про козу белу.</i>	<i>Ja o voze, ty o koze.</i>
<i>Не лебедь белая (серая) выплывала...</i> ustálený zvrát, začiatočná formula v ľudovej rozprávke	bez ekvivalentu
<i>Не белы снега в чистом ползабелелись...</i> ustálený zvrát, začiatočná formula v ľudovej rozprávke	bez ekvivalentu
<i>Горе косицу белит.</i> smútok skrácuje život	bez ekvivalentu
<i>черным по белому</i> jasne a zreteľne	<i>čierne na bielom</i>
<i>Работа черна, да денежка бела.</i> o hodnote práce	<i>Bez práce nie sú koláče.</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLOGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>выдавать чёрное за белое</i> (белое за черное); <i>называть/видеть чёрное белым</i> (и белое черным); <i>принимать/принять чёрное за белое</i> (и белое за черное)	<i>robiť z bieleho čierne, z čierneho biele</i> (frazcol.) zámerne meniť zlé na dobré, dobré na zlé
<i>чёрным по белому</i> zreteľné a jasné (napísané alebo i povedané)	<i>mať/dať čierne na bielom</i> (frazcol.) jasne, zreteľne napísané
<i>Белое венчальное, черное – печальное.</i> biele – svadobné, čierne – smútočné	bez ekvivalentu
<i>Чёрного кобеля не отмоешь добела.</i> človeka nezmeníš	<i>Nebude zo psa slanina, ani z vlka baranina.</i>
<i>Говорит бело, а делает черно.</i> o pokrytectve	<i>Vodu káže, víno pije.</i>
<i>Черная коровка дает белое молочко.</i> o pozitívnych a negatívnych vlastnostiach	<i>I čierna kvočka biele vajce znesie.</i>
<i>Бела береза, да деготь черен.</i> o pozitívnych a negatívnych vlastnostiach	bez ekvivalentu
<i>Бел снег, да ногами топчут, черен мак, да люди едят.</i> o pozitívnych a negatívnych vlastnostiach	bez ekvivalentu
<i>Бел снег, да по нем собака бежит, черна земля, да хлеб родит.</i> frazcol. o pozitívnych a negatívnych vlastnostiach	<i>V čiernej zemi sa chlieb rodí a do bielej psi cesnak sadia.</i>
<i>Рубашка беленькая, да душа черненька.</i> o protiklade výzoru a charakteru človeka	<i>Nie je všetko zlato, čo sa blyští.</i>
<i>Рубаха черна, да совесть бела.</i> jednoduchý človek, ale statočný;	<i>Nízka chalupa, žiadna potupa.</i> <i>Chudoba cti netratí.</i>
<i>Черная ряса не спасет, а белая в</i>	bez ekvivalentu

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>грех не введет.</i> o hriechu	
<i>Бела овца, черна (сера) овца, а все один овечий дух.</i> o rozmanitosti a podobnosti	bez ekvivalentu
<i>Одна овца чёрная/паршивая (ис)портит стадо белых овец.</i> zlý človek svojim správaním spôsobuje škodu celému kolektívu	<i>Od jedného hnilého jablka zhnije celý kôš.</i>
<i>свет бел, да люди черны</i> nie svet, ale ľudia v ňom sú zlí	bez ekvivalentu
<i>Бело – бело, черно – черно.</i>	bez ekvivalentu
<i>Земля бела, семена черны: пятеро паиут, двое блюдут, один управляет</i> hádarka: človek, ktorý píše	bez ekvivalentu
<i>Мыло серо, да моет бело.</i> nie výzor, zovňajšok je dôležitý	bez ekvivalentu
<i>Белый лебедь серому гусю не товарищ.</i> nebuť roveň niekomu	bez ekvivalentu

4.2 Kolorizmus čierny

4.2.1 Viacslovné pomenovania s kolorizmom *черный* v ruštine, ktoré korešpondujú alebo čiastočne korešpondujú so slovenskými spojeniami s kolorizmom *čierny*

ruské viacslovné pomenovanie	doslovný preklad	slovenské viacslovné pomenovanie
<i>черный кофе</i>	čierna káva	<i>čierna káva</i>
<i>черный хлеб</i>	čierny chlieb	<i>čierny chlieb</i> ; ražný
<i>черная вдова</i>	čierna vdova	<i>čierna vdova</i> , pavúk
<i>черный перец</i>	čierne korenie	<i>čierne korenie</i>
<i>черный чай</i>	čierny čaj	<i>čierny čaj</i>
<i>черное/темное пиво</i>	čierne/tmavé pivo	<i>čierne/tmavé pivo</i>
<i>черная раса</i>	čierna rasa	<i>čierna rasa</i>
<i>черная техника</i>	čierna technika	<i>čierna technika</i> ; elektrotechnické spotrebiče tmavej al. čiernej farby (televízory, kamery,

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

		zvukové prijímače al. prehrávače a pod.)
<i>черный карлик</i>	čierny trpaslík	<i>čierny trpaslík</i> ; hviezda nevyžarujúca energiu, lebo je v najnižšom energetickom stave
<i>черная дыра</i>	čierna diera	<i>čierna diera</i> ; objekt vo vesmíre s takou veľkou gravitáciou, že z neho nemôže uniknúť ani svetlo, i prenes. miesta najväčšieho nedostatku, najväčších chýb, miesto, kde sa všetko stráca
<i>черные металлы</i>	čiernne kovy	<i>čiernne kovy</i> ; železo, mangán a chróm
<i>черная металлургия</i>	čierna metalurgia	<i>čierna metalurgia</i> ; hutníctvo železa a ocele
<i>черный ящик</i>	čierna skrinka	<i>čierna skrinka</i> ; záznamové zariadenie o priebehu letu, palubný zapisovač
<i>черная оспа</i>	čiernne kiahne	pravé kiahne, tiež čiernne kiahne ako forma pravých kiahní
<i>черный пояс</i>	čierny pás	<i>čierny pás</i> ; šport. (v džude, v karate) znak najvyššieho stupňa zdatnosti
<i>черный театр</i>	čiernne divadlo	<i>čiernne divadlo</i> ; div. v ktorom čierno odetí herci pohybujú predmetmi na tmavom pozadí
<i>черный юмор</i>	čierny humor	<i>čierny humor</i> ; s cynickým podtónom, komický efekt sa dosahuje výsmechom smrti, násilia, chorôb a pod.
<i>черный роман</i>	čierny román	<i>čierny román</i> ; s prvkami fantastiky, mystických a strašidelných motívov, román hrôzy
<i>черная магия</i>	čierna mágia	<i>čierna mágia</i>
<i>черное золото</i>	čiernne zlato	<i>čiernne zlato</i> , uhlie, ropa
<i>черная смерть</i>	[čierna smrť	<i>čierna smrť</i> , pľúcny mor
<i>черный список i</i>	čierny	<i>čierna listina</i> ; a) zoznam

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>черные списки</i> (pl.)	zoznam/čierne zoznamy	nevyhovujúcich/vinných, nebezpečných ľudí, b) zoznam zakázaných vecí
<i>черный вторник</i>	čierny utorok	<i>čierny utorok</i> ; (1929), deň pádu newyorskej burzy
<i>чёрный понедельник</i>	čierny pondelok	<i>čierny pondelok</i> ; (1987) deň zrútenia akciového trhu
<i>черная пятница</i>	čierny piatok	<i>čierny piatok</i> , (1929) deň krachu na newyorskej burze
<i>черная пятница (распродажа)</i>	čierny piatok, výpredaje	Black Friday, deň výpredajov, pôvodne v USA
<i>теория черного лебедя</i>	teória čiernej labute	<i>teória čiernej labute</i> , zohľadnenie efektu extrémnych udalostí v prognostike
<i>черный рыцарь</i>	čierny rytier	<i>čierny rytier/jazdec</i> , v ekon. obchodná spoločnosť, ktorá ponuka na prevzatie inej obchodnej spoločnosti je neprijateľná
<i>черный рынок</i>	čierny trh	<i>čierny trh</i> , obchod; nelegálny, so zakázaným tovarom (zbrane, drogy)
<i>черный рейс, рейс налево</i>	čierna jazda, jazda naľavo	<i>čierna jazda</i> (nelegálna, nedovolená)
<i>черная неблагодарность</i>	čierny nevďak	<i>čierny nevďak</i> ; veľký
<i>черная скука, тоска</i>	čierna clivota, nostalgia	silný smútok
<i>черная зависть</i>	čierna závisť	<i>čierna/zelená závisť</i>
<i>черная измена</i>	čierna zrada	<i>čierna zrada</i> ; veľká
<i>черные мысли</i>	čierne myšlienky	<i>čierne/pochmúrne myšlienky</i> ; pesimistické, depresívne
<i>черные замыслы</i>	čierne úmysly	<i>čierne/nečestné úmysly</i>
<i>черная совесть</i>	čierne svedomie	<i>čierne svedomie</i>
<i>черная магия</i>	čierna mágia	<i>čierna mágia</i> , podľa stredovekých predstáv vyplývajúcich z povier čarovanie pomocou zlých síl s cieľom uškodiť ľuďom
<i>черный конь</i>	čierny kôň	<i>čierny kôň</i> , tajný tromf, favorit
<i>черным по белому</i>	čiernym po	<i>čierne na bielom</i> ; jasne a

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLOGIZMOV
S KOLORIZMAMI

	bielom	zreteľne
<i>представлять/видеть в черном цвете</i>	predstavovať/vidieť niečo v čiernej farbe]	<i>vidieť v čiernom svetle/čiernych farbách, dívať sa na niečo cez čierne okuliare; vidieť veci horšie, než sú v skutočnosti</i>
<i>видеть все в черном свете</i>	vidieť všetko v čiernom svetle	<i>dívať sa na svet čiernymi okuliarmi vidieť svet cez čierne okuliare; hodnotiť všetko pesimisticky</i>
<i>изображать/рисовать в черных красках</i>	zobrazovať/malovať v čiernych farbách	<i>kresliť/malovať/opisovať niečo čiernymi farbami; opisovať priveľmi nepriaznivo, pesimisticky</i>
<i>выдавать черное за белое (белое за черное)</i>	vydávať čierne za biele/biele za čierne]	<i>vydávať čierne za biele; zámerne veci prekrúcať, pokladať zlé za dobré a naopak</i>
<i>называть черное белым/белое черным</i>	nazývať čierne bielym/biele čiernym	<i>robiť z čierneho biele, z bieleho čierne; zámerne veci prekrúcať, pokladať zlé za dobré a naopak</i>
<i>принимать белое за черное</i>	prijímať biele za čierne	<i>robiť z čierneho biele, z bieleho čierne; vidieť veci v úplnom v protiklade s realitou</i>
<i>черная работа, черный труд</i>	čierna práca	<i>hrubá/ťažká práca (robota); ťažká, nekvalifikovaná slov. čierna práca/robota pri ktorej sa človek zašpiní, špinavá</i>
<i>черная книга</i> podľa povier kniha zaklínadiel, pomocou ktorých sa dá čarovať tiež kniha vyhynutých zvierat	čierna kniha	<i>čierna kniha zachytávajúca rozličné podoby chýb, krívd, nesprávnych postupov; kniha vyhynutých zvierat</i>
<i>черное ремесло</i> praktizovanie čiernej mágie	čierne remeslo	<i>čierne remeslo; kovácke</i>
<i>чёрная кошка пробежала, проскочила (между кем); дошло</i>	čierna mačka prebehla pomedzi koho	<i>čierna mačka prešla niekomu cez cestu; čaká ho nešťastie</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

k roztržke, pohádali sa		
<i>чёрный час/день</i> obdobie zdrvivúceho nešťastia, tragédie pre niekoho	čierna hodina/deň	<i>mať čiernu hodinku; sedieť, besedovať potme</i>

4.2.2 Ruské viacslovné pomenovania s kolorizmom чёрный (adv. по-чёрному, чёрно), ktoré v slovenčine nemajú ekvivalent s použitím názvu farby čierny

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	doslovný preklad	význam alebo podobné pomenovanie v slovenčine
<i>чёрный лес</i>	čierny les	odb. listnatý les
<i>на чёрный день (отложить)</i>	odložiť na čierny deň	na horšie časy (napr. urobiť si zásoby)
<i>чёрный народ</i>	čierny ľud	robotný/prostý ľud; s nízkym sociálnym statusom
<i>чёрный день календаря</i>	čierny deň v kalendári	obyčajný, pracovný deň, na rozdiel od sviatočných dní označených červeným
<i>чёрные земли, чёрные крестьяне</i>	čierne zeme, čierni sedliaci	histor. zeme/sedliaci patriaci štátu
<i>чёрное духовенство</i>	čierne duchovenstvo	časť pravoslávnych duchovných, ktorá zložila sľub čistoty, pravoslávni mnísi
<i>чёрные заклинания</i>	čierne zaklínadlá	zaklínadlá, magické formulky čiernej mágie
<i>чёрное слово</i>	čierne slovo	nadávkvy
<i>чёрный/недобрый глаз</i>	čierne/zlé oko	uhrančivý pohľad, ktorý môže spôsobiť urieknutie
<i>чёрный пиар</i>	čierne PR	činnosť zameraná na zhoršenie imidžu istej osoby, organizácie alebo politickej strany
<i>чёрная кость</i>	čierna kosť	človek neurodzeného

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLOGIZMOV
S KOLORIZMAMI

		pôvodu, nešľachtic
<i>черное дело</i> (сделал кто-то)	čierny čin	špinavosť
<i>черная лестница</i>	čierne schodisko	zadné schodisko
<i>черный ход</i>	čierny vchod	zadný vchod
<i>с черного хода устраиваться</i>	čiernym vchodom sa niekam dostávať	odzadu; po známosti, nečestne niečo dosiahnuť
<i>чёрный двор</i>	čierny dvor	zadný dvor (pre hydinu)
<i>черная изба</i>	čierna chalupa	chalupa s otvoreným ohňom, bez komína
<i>черная баня, баня по-черному</i>	čierna sauna, sauna načierno	sauna s otvoreným ohniskom, bez komína
<i>топить по-черному</i>	kúriť načierno	kúriť na otvorenom ohnisku
<i>по-черному</i> (грустить)	načierno (smútiť)	v žargóne veľmi silno, intenzívne (niečo robiť napr. smútiť)
<i>по-черному</i> (работать)	načierno pracovať	nelegálne (napr. pracovať)
<i>держат в черном теле</i>	držať v čiernom tele	držať nakrátko niekoho
<i>черная сотня</i>	čierna stovka	názov reakčno-monarchistických organizácií počas revolúcie 1905 – 1907
<i>чёрный клобук</i>	čierna mníšska čiapka	mních (zast.)
<i>темное/черное пятно</i>	temná/čierna škvrna	škvrna, poškvrna; niečo veľmi zahanbujúce, biľag
<i>представить в (самом) чёрном виде</i>	predstaviť v (úplne) čiernej podobe	charakterizovať, opísať niekoho alebo niečo horšie, než v skutočnosti je
<i>чёрная немочь</i>	čierny neduh	epilepsia (zast.)
<i>черный нал</i>	čierna hotovosť	v žargóne čierna hotovosť, ukrytá pred zdanením
<i>черным-черно</i>	čiernym čierno	tma tmúca; úplná tma

4.2.3 Ruské perifrázy s kolorizmom черный

ruská perifráza a jej význam	slovenský ekvivalent ruskej perifrázy
<i>черная Венера</i> [čierna Venuša]; o černoške	v slov. nie je
<i>черная роза</i> [čierna ruža]; perzián	v slov. nie je
<i>черная смерть</i> [čierna smrť]; pľúcny mor	<i>čierna smrť</i>
<i>черное золото</i> [čierne zlato]; uhlie alebo ropa	<i>čierne zlato</i>
<i>черные береты</i> [čierne barety]; námorní výsadkári v Chile	v slov. nie je
<i>Черный континент</i> [čierny kontinent]; Afrika	<i>čierny kontinent</i>
v ruštine nie je	<i>čierna pani; smrť</i>
<i>черное ремесло</i> [čierne remeslo], čierna mágia	v slov. <i>čierne remeslo</i> , kováčstvo

4.3 Kolorizmus červený

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>красное вино</i> z tmavých odrôd hrozna	<i>červené víno</i>
<i>красный перец</i>	<i>červená paprika</i> korenie
<i>мухомор красный</i>	<i>muchotrávka červená</i>
<i>красный гриб/подосиновик красный</i>	<i>kozák dubový</i>
<i>красная икра</i> kaviár lososovitých rýb	<i>červený kaviár</i>
<i>красный фосфор</i>	<i>červený fosfor</i>
<i>красные кровяные тельца</i>	<i>červené krvinky</i>
<i>красный карлик</i> astronom. druh hviezdy	<i>červený trpaslík</i>
<i>красная карточка</i> bez ekvivalentu	<i>červená karta</i> ekon. <i>byť v červených číslach</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

bez ekvivalentu	<i>červená knižnica</i> nenáročná, sentimentálna až braková oddychová literatúra
<i>красная медь</i>	len opisne: čistá med' (bez prímesi)
<i>Красная книга/Красный список</i> zoznam zriedkavých alebo ohrozených druhov rastlín a živočíchov	<i>Červená kniha</i>
<i>Красный Крест</i>	<i>Červený kríž</i>
<i>Красное море</i>	<i>Červené more</i>
<i>красная икра</i>	<i>červený kaviár</i>
<i>красное каление</i> stupeň tavenia, pri ktorom kov žiari načerveno	hut. <i>červený žiar</i>
<i>красный день календаря</i> v kalendári červenou vyznačený sviatočný deň	bez ekvivalentu
<i>красный код/уровень</i> mimoriadna situácia	<i>červený kód</i>
<i>красная магия</i> schopnosť zaujať, očarovať a podrobiť si iného človeka prostredníctvom mágie	<i>červená mágia</i> vedomé a ciele využívanie magických postupov na zabezpečenie lásky niekoho iného, <i>mágia lásky</i>
<i>красная дорожка</i> trasa, po ktorej prechádzajú štátnici alebo iné osobnosti pri slávnostných príležitostiach	<i>červený koberec</i>
bez ekvivalentu	<i>červený majster</i> kat
<i>Красная планета</i> Mars	<i>Červená planéta</i>
<i>красные береты</i> vojenské oddiely špeciálneho určenia	<i>červené barety</i>
<i>красный петух</i> požiar <i>пустить красного петуха</i> podpáliť	<i>červený kohút</i> <i>červený kohút zakikirikal</i> horelo
<i>как красная тряпка для быка</i>	<i>kývať/mávať (pred niekým)</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

niečo/nieкто, čo dokáže niekoho iného nahnevať, rozčúliť	<i>červeným súknom</i> dráždiť niekoho
<i>проходить (тянуться) красной нитью</i> byť hlavnou, vedúcou myšlienkou niečoho	<i>niečo sa</i> <i>táhá/tiahne/vinie ako červená niť</i>
<i>Красная армия</i>	<i>Červená armáda (z ruštiny)</i>
<i>Красный флот</i>	<i>Červená flotila (z ruštiny)</i>
<i>Красная гвардия</i> ozbrojené sily, ktoré vznikli v rokoch 1917–1918 na boj s kontrarevolučnými silami a stali sa základom neskoršej Červenej armády	<i>Červená garda (z ruštiny)</i>
<i>красная суббота</i> sobotná brigáda (v časoch socialistického režimu)	bez ekvivalentu
<i>красная доска</i>	<i>tabuľa cti</i>
<i>красный галстук</i>	<i>pionierska šatka</i>
bez ekvivalentu	<i>červená knižka</i> preukaz člena komunistickej strany
<i>красный билет</i> preukaz odvedenca do armády	<i>vojenská knižka</i>
<i>красная сборка</i> o výpočtovej technike vyrobenej v ZSSR alebo v RF	bez ekvivalentu
<i>красный уголок</i> miestnosť alebo časť miestnosti v inštitúcii slúžiaca na agitačné a kultúrno-vzdelávacie účely	<i>červený kútik</i>
<i>красный день календаря</i> v kalendári červenou vyznačený sviatočný deň	bez ekvivalentu
<i>быть под красной шапкой</i> zastar. slúžiť v armáde	<i>nosiť mundúr</i>
<i>Красна ягодка, да на вкус горька.</i> o nesúlade vonkajšieho vzhľadu a obsahu, zovňajška a charakteru	<i>Nie je všetko zlato, čo sa blyští.</i> <i>Červené jablko najviac býva červivé, zelené zdravé.</i>
<i>Не красней, девка, коров доючи,</i>	bez ekvivalentu

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLOGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>красней, девка, с парнем стоячи!</i> o dobrých mravoch, cudnosti	
<i>Возле пылу постой – раскраснеешь, возле сажу – замараешься.</i> kto sa dá na riskantné veci, musí počítať s nepríjemnými následkami	<i>Kto chodí do mlyna, ľahko sa zamúči.</i>
<i>Красный как свекла/кровь/клеува/маков цвет</i>	<i>červená ako kalina, kohút, moriak, rýdzik, pivónia</i>
bez ekvivalentu	<i>Aká si mi červená, ako cvikla pečená.</i>
bez ekvivalentu	<i>červený ani čo by ho vyfliaskal</i>
bez ekvivalentu	<i>Červený kohút mu z tvári kikirika.</i>
<i>красный каблук</i> zastar. o módne oblečených mužoch	švihák
<i>красный угол</i> časť obytnej miestnosti v dedinskom dome s ikonou alebo ikonostasom	bez ekvivalentu
<i>красный зверь</i> divo žijúce zviera, ktorého ulovenie si poľovník cení najviac (medveď, los, kuna)	<i>trofejová zver</i>
<i>красная дичь</i>	<i>jelenia zver</i>
<i>красный лес</i> odb. úžitkový ihličnatý les; zastar. les najvyššej kvality	<i>ihličnatý les</i>
<i>красное дерево</i> drevo niektorých stromov, z ktorých sa vyrábajú najkvalitnejšie stolárske výrobky	bez ekvivalentu
<i>красная цена</i> najvyššia cena za tovar	bez ekvivalentu
<i>красное крыльцо</i> parádny vchod	bez ekvivalentu
<i>красный товар</i> zastar. tkaniny, látky	bez ekvivalentu
<i>красный ряд</i>	bez ekvivalentu

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

zastar. trh s látkami, tkaninami	
<i>красная строка (строчка)</i> prvý riadok odseku s odsadením; odb. nadpis v texte	bez ekvivalentu
<i>Красная горка</i> prvá nedeľa po Veľkej noci, sviatok jari	bez ekvivalentu
<i>красные дни</i> obdobie úspechov, dobrého života	bez ekvivalentu
<i>Старость не красные дни.</i> o starobe	<i>mladosť – radosť, staroba – choroba</i>
<i>красное слово/словоцо</i> pekne, výstižné, trefné vyjadrenie	bez ekvivalentu
<i>ради (для) красного словца</i> na spestrenie reči, aby sa hovoriaci blysol trefným vyjadrením	bez ekvivalentu
<i>Не красна изба углами, а красна пирогами.</i>	<i>Čo z krásnej misy, keď je prázdna.</i>
<i>Не место красит человека, а человек место.</i> človek určuje hodnotu miesta	bez ekvivalentu
<i>красная девица/девка, красный молодец</i> ustálený epiteton <i>Красная девка в хороводе, что маков цвет в огороде.</i>	krásavica, šuhaj
<i>красна девица, как красная девка (девушка, девица)</i> bojazlivý, ostýchavý, hanblivý človek	<i>slečinka</i>
<i>красное солнышко</i> jasné, žiarivé slnko <i>Дождик вымочит, а красное солнышко высушит.</i> <i>Красное солнышко на белом свете черную землю греет.</i>	bez ekvivalentu
<i>Жить в добре да в красне – хорошо и во сне.</i> o dobrom živote	bez ekvivalentu
<i>Красному яблоку червоточинка</i>	bez ekvivalentu

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>не укор.</i> o malom nedostatku, kaze	
<i>Временем в красне, порою в черне.</i> o radoostiach a starostiach života	bez ekvivalentu
<i>Время красит, а безвременье чернит.</i> o starobe	staroba krásy nepridá
<i>Красна птица перьем, а человек ученьем/умом.</i> o múdrosti	<i>Vtáka zdobí perie a človeka rozum.</i>
<i>Красно поле пшеном (зерном), а беседа – умом.</i> rozumnú reč je príjemné počúvať	bez ekvivalentu
<i>Красную речь красно и слушать.</i> o peknej reči	bez ekvivalentu
<i>Красно говорит, а слушать нечего.</i> o prázdnych kvetnatých rečiach	bez ekvivalentu
<i>Красна речь поговоркой. Красна речь с пословицей. Красна речь красноречием. Красна сказка складом, а песня – ладом.</i> o peknej reči	bez ekvivalentu
<i>Красно поле рожью, а человек/слово ложью.</i> o červenaní sa pri lži	bez ekvivalentu
<i>Красно, да полиняло; умно, да поветшало.</i> o starnutí, časom sa všetko mení	bez ekvivalentu
<i>Долг платежом красен.</i>	<i>Ako sa do hory volá, tak sa z hory ozýva.</i>
<i>Красно бранье отдачею.</i> dlhy treba splácať	<i>Kamaráti bud' me, dlhy si plat' me.</i>
<i>Красны займы отдачею, а наймы – уплатою.</i>	<i>Kamaráti bud' me, dlhy si plat' me.</i>
<i>На миру и смерть красна.</i> medzi svojimi ani smrť nie je strašná	<i>Rozdelený žiaľ – polovičný žiaľ.</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>Краше в гроб кладут.</i> kto veľmi zle, nezdravo vyzerá	<i>len do hrobu položiť</i>
<i>Красна девка до замужества.</i>	bez ekvivalentu
<i>Подчас и жена мужа красит.</i>	bez ekvivalentu
<i>Красна пава пером, а жена – нравом.</i> <i>Красна пава перьем, а жена – мужем. Жена мужем красна.</i> o vydatej žene	bez ekvivalentu
<i>Красны похороны плачем, свадьба – песнями.</i> všetko má svoj poriadok	bez ekvivalentu
<i>Красный гроб не для покойника хорош.</i> o živote a smrti, miere dôležitosti vecí	bez ekvivalentu
<i>В красный день прясть ленно.</i> o práci	bez ekvivalentu
<i>Красна битва храбрыми воинами.</i> o sile jednotlivcov	bez ekvivalentu
<i>Битва трудна, да победа красна.</i> o výsledku práce	bez ekvivalentu
<i>Красна дорога ездоками, а обед – едоками.</i> o vhodnosti, relativnosti	bez ekvivalentu
<i>Красно гумно стогами, а стол – пирогами.</i> o vhodnosti, relativnosti	bez ekvivalentu
<i>Красна весна, да голодна.</i> <i>Красна весна цветами, осень – снопами.</i> o kráse a užitočnosti	<i>Čo z peknej misky, keď je prázdna.</i>
<i>Красен посул, да голоден.</i> o prázdnych sľuboch	<i>Zo sľubov sa nenaješ.</i>
<i>Красно лето – никому не докучило.</i> <i>Красно лето – зеленый покос.</i> o lete	bez ekvivalentu
<i>Красенькая ложечка</i>	bez ekvivalentu

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>охлабается и под лавкой навалиется.</i> o pominateľnosti krásy	
<i>Где сосна выросла, там она и красна.</i> o ľudskom vkuse	bez ekvivalentu
<i>Девичья коса – на всю Москву краса.</i> o ženskej kráse	bez ekvivalentu
<i>На красный цветок и пчела летит.</i> o príťažlivosti krásy	bez ekvivalentu
<i>Красна девушка косами, а солдат орденами.</i> o hodnote človeka	bez ekvivalentu

4.4 Kolorizmus *modrý/belasy*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>Гори (все, оно и т.п.) синим пламенем (огнём)!</i>	<i>Čert (to) ber!</i>
<i>ни синь-пороха, синь-пороха нет (не осталось)</i> zastar. mizivo málo, takmer vôbec nie	<i>akotak</i>
<i>синий чулок</i> žena bez pôvabu, ženskosti, plne zaujatá vedeckou prácou	<i>modrá pančucha</i>
<i>синие воротнички</i> zamestnanci v robotníckych profesiách	<i>modré goliere</i>
<i>синие каски</i> mierové sily OSN	<i>modré prilby</i>
<i>синий экран смерти</i> chybové hlásenie o závažnej systémovej chybe operačného systému Windows	(slang.) <i>modrá obrazovka smrti</i>
<i>синица синяя</i>	<i>sýkorka belasá</i>
<i>синий (голубой) кит</i>	<i>vráskavec obrovský</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>коромысло синее</i>	<i>šidlo belasé</i>
<i>синяя линия (в хоккее)</i> šport. v hokeji označenie obranného a útočného pásma pri hre	<i>modrá čiara</i>
<i>синяя таблетка (опротиву к красная таблетка)</i> symbolická pilulka po užití ktorej sa človek ponorí do sveta ilúzií a blaženej nevedomosti (podľa filmu Matrix)	<i>modrá pilulka</i>
<i>синевя под глазами</i> byť nevyspatý, unavený a v dôsledku nedostatku spánku al. vyčerpania mať tmavé plochy pod očami	<i>mať kruhy pod očami</i>
<i>до посинения</i> dlho a úporne (niečo robiť)	do vyčerpania
<i>голубой сыр</i>	<i>syr s modrou plesňou</i>
<i>голубая планета</i>	<i>modrá planéta Zem</i>
astron. <i>голубой гигант</i> druh hviezdy	<i>modrý obor</i>
<i>голубой песец</i> sivomodrá líščia kožušina	<i>modrá líška</i>
<i>голубая таблетка</i> liek modrej farby na podporu mužskej potencie (Viagra)	<i>modrá pilulka/tabletka</i>
<i>стратегия голубого океана</i>	<i>stratégia modrého oceánu</i>
<i>Голубая мечеть (в Истамбуле)</i>	<i>Modrá mešita</i>
<i>голубая граница</i> časť hranice prechádzajúca po vodnom toku	<i>modrá hranica</i>
chem. <i>медный купорос</i>	<i>modrá skalica</i>
<i>голубая кровь</i>	<i>modrá krv</i>
<i>голубой экран</i> televízna obrazovka, televízor	bez ekvivalentu
potrav. <i>благородная плесень</i>	<i>modrá pleseň</i>
<i>голубой сыр</i>	<i>syr s modrou plesňou</i>
bez ekvivalentu	vin. <i>modrá frankovka</i>
bez ekvivalentu	<i>Modrý kostolík</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>Голубая мечеть</i>	<i>Modrá mešita</i>
<i>голубая мечта</i>	<i>zbožné želanie</i>
<i>голубые сны</i>	<i>ružové sny</i>
<i>голубые магистрали</i> publ. vodná cesta, magistála	bez ekvivalentu
<i>голубое топливо</i> publ. zemný plyn	bez ekvivalentu
<i>голубой уголь</i>	veterná energia
<i>на голубом глазу (делать что-нибудь)</i> hovor. predstierať nechápavosť, naivitu	bez ekvivalentu
<i>поднести, преподнести и т.п. на блюдечке (тарелочке) с голубой каёмочкой</i> dať niečo hotové a ušetriť tým niekomu sily a čas	<i>dostať ako na podnose</i>
bez ekvivalentu	publ. <i>modrá armáda</i> železničiari
<i>белый билет</i>	<i>modrá knižka</i>
bez ekvivalentu	<i>Modrý gombík</i>
bez ekvivalentu	<i>[mať] modrý pondelok</i>
<i>синяк под глазом</i>	<i>mať modré pod okom</i>
bez ekvivalentu	<i>nechýba mu nič, len modré z neba</i>
<i>достать луну с неба</i>	<i>zniesol by jej aj modré z neba</i>
<i>сулить золотые горы</i>	<i>sľubovať modré z neba</i>
bez ekvivalentu	<i>Belasý motýl'</i>
bez ekvivalentu	<i>Belasá šľachta</i>
bez ekvivalentu	<i>belasý fanatik</i>
bez ekvivalentu	<i>(rozpútať) belasé peklo</i>

4.5 Kolorizmus *zelený*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>зеленый чай</i>	<i>zelený čaj</i>
<i>зеленый лук</i>	<i>zelená cibuľka</i>
<i>зеленый горошек</i>	<i>zelený hrášok</i>
<i>стручки фасоли</i>	<i>zelená fazuľka</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

bez ekvivalentu	<i>Zelený štvrtok</i> vo Veľkom týždni pred Veľkou nocou
<i>зелёное удобрение</i> hnojivo rastlinného pôvodu, upravené zelené časti buriny – slúžiace na hnojenie kultúrnych rastlín	<i>zelené hnojenie</i> zaorávanie zelených častí rastlín
<i>зелёный корм</i> svieže	<i>zelené krmivo</i>
<i>зелёный конвейер</i> systém regulovanej výroby zeleného krmiva na nepretržité zásobovanie dobytku počas celej sezóny	bez ekvivalentu
<i>железный купорос</i> chem. síran železnatý	<i>zelená skalica</i>
<i>зелёный огонёк</i> zelené svetlo za sklom alebo na streche voľného taxíka	bez ekvivalentu
<i>зелёное мыло</i> tekuté mydlo zelenohnedej farby, ktoré má špeciálne použitie	<i>draselné mydlo</i>
<i>зелёный сыр</i> druh syra, kyslomliečny produkt sivozelenej farby	bez ekvivalentu
<i>зелёная волна</i> automatický systém dopravnej signalizácie zabezpečujúci bezpečný a plynulý pohyb dopravných prostriedkov v meste	<i>zelená vlna</i>
<i>зелёная граница</i> časť hranice medzi hraničnými priechodmi, ktorá vedie neobývaným územím, lesným porastom a pod.	<i>zelená hranica</i>
<i>зелёная стоянка</i> zastávka turistického parníka alebo turistického vlaku na malebných miestach mimo mesta	bez ekvivalentu

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<p><i>зелёный театр</i> letnej divadelnej scény umiestnenej uprostred zelene pod holým nebom</p>	<p><i>letné divadlo</i></p>
<p><i>зелёные лёгкие</i> lesy, pralesy</p>	<p><i>zelené pľúca</i></p>
<p><i>грин-карта</i> povolenie na pobyt v USA</p>	<p><i>zelená karta</i></p>
<p><i>зелёная карта</i></p>	<p><i>zelená karta (poistenie)</i></p>
<p><i>зеленый пожар</i> vyschnutie rastlín pri dlhotrvajúcom suchu <i>зеленый пожар</i> rozšírenie buriny v pestovaných kultúrach</p>	<p>bez ekvivalentu</p>
<p><i>зеленый шум</i></p>	<p>bez ekvivalentu</p>
<p><i>зеленый океан</i></p>	<p>bez ekvivalentu</p>
<p><i>зеленое богатство</i></p>	<p>bez ekvivalentu</p>
<p><i>зеленый театр</i></p>	<p>bez ekvivalentu</p>
<p><i>зеленый друг</i> stromy, les, výsadba</p>	<p>bez ekvivalentu</p>
	<p><i>zelený vienok</i> symbol panenskej nevinnosti, slobodného dievčaťa</p>
<p><i>зеленое сукно, зеленый стол</i> súkno alebo stôl obtiahnutý zeleným súknom slúžiaci pri kartových hrách na zapisovanie skóre</p>	<p>bez ekvivalentu</p>
<p>bez ekvivalentu</p>	<p><i>zelený stôl</i> za zeleným stolom na maturitnej skúške</p>
	<p><i>dostať/nosiť zelenú stužku</i> stužka, ktorú študenti dostanú na stužkovej slávnosti</p>
<p>bez ekvivalentu</p>	<p><i>spoza zeleného stola</i> bez poznania reálnej skutočnosti</p>
<p><i>зеленое вино</i> ľud. poet. vodka</p>	<p>bez ekvivalentu</p>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>зеленый змей</i> opilstvo	bez ekvivalentu
<i>напиться до зелёного змия</i> veľmi sa opiť	opiť sa do nemoty
<i>зеленое золото – лес</i>	bez ekvivalentu
<i>зеленый (таможенный) коридор</i> vstup do krajiny bez tovaru na preclenie	<i>zelený pruh</i> na colnici
<i>зелёная скука (тоска)</i> mučivá, strašná nuda (clivota)	bez ekvivalentu
<i>Позеленеть от злости</i> byť v stave silného rozčúlenia, nespokojnosti	<i>ozelenieť od zlosti</i>
<i>зеленые, зелененькие</i> americké doláre	bez ekvivalentu
<i>Зеленая армия</i> <i>зеленоармейцы</i> <i>Зеленá armáda</i> – oddiely sedliakov a kozákov bojujúce popri Bielej garde a Červenej armáde v občianskej vojne v Rusku hlavne v r. 1919	bez ekvivalentu
<i>зелёная волна</i> automatické nastavenie zelenej na križovatkách v istom smere na zabezpečenie plynulosti premávky	<i>zelená vlna</i>
<i>зеленая улица</i> 1. o voľnej ceste pre všetky druhy dopravy 2. o absencii prekážok pri uskutočňovaní niečoho	(k 2) <i>mat' zelenú</i>
<i>дать зеленую улицу</i> fraz. publ. dať súhlas niečo uskutočniť, umožniť hladký priebeh	<i>dať zelenú</i> niečomu
<i>Молодо – зелено, погулять</i> <i>велено.</i>	<i>mladosť – pochabosť</i>
<i>Детство – зелено, молодость –</i> <i>храбра, старость – мудра</i>	bez ekvivalentu
<i>Зелен виноград не вкусен, млад</i> <i>человек не искусен.</i>	<i>mladosť – pochabosť</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>Зелен виноград – не сладок, молад ум – не крепок.</i>	<i>mladosť – pochabosť</i>
<i>зелен как трава</i>	bez ekvivalentu
<i>Парижская зелень</i> prášok na ničenie hlodavcov	bez ekvivalentu
<i>Красно лето – зеленый покос</i>	bez ekvivalentu
<i>Елки зеленые!</i> expresívne, vyjadrenie rozhorčenia alebo prekvapenia	bez ekvivalentu

4.6 Kolorizmus sivý

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>серый хлеб</i> chlieb z menej kvalitnej múky (pomletej nahrubo)	<i>tmavý chlieb</i>
<i>серое вещество мозга</i>	<i>sivá mozgová hmota</i>
<i>серая экономика</i>	<i>sivá ekonomika</i>
<i>серый рынок</i> trh s nelegálnymi praktikami	<i>sivý trh</i>
<i>серая зарплата</i> nezdanená časť platu, odovzdávaná v hotovosti	bez ekvivalentu
<i>серая сборка</i> <i>серый телефон</i> technika s nelegálnym pôvodom	bez ekvivalentu
<i>серый фильм</i> film priemernej umeleckej kvality	bez ekvivalentu
<i>серая жизнь</i> nezaujímavý život	bez ekvivalentu
<i>серый человек</i> nevzdelaný, nekultúrny človek	bez ekvivalentu
<i>серая публика</i> nekultúrne publikum	bez ekvivalentu
<i>серый люд</i> plebs, obyčajný ľud	bez ekvivalentu
<i>серое вещество мозга</i>	<i>sivá mozgová hmota</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>серый чугун</i> zliatina železa s ďalšími kovmi	<i>sivá liatina</i>
<i>серая бумага</i> papier vyrobený z menej kvalitného alebo recyklovaného materiálu	bez ekvivalentu
<i>серая пряжа</i> surová priadza	bez ekvivalentu
<i>серая мышь</i> nenápadný, nevýrazný človek (obyčajne o žene)	<i>sivá myš</i>
<i>серый кардинал</i> vplyvná osoba v úzadí	<i>sivá eminencia</i>
<i>серая опасность</i> perifr. pre myši a potkany	bez ekvivalentu
<i>серый, как дунь</i>	<i>sivý ako holub</i>
<i>дожить до седых волос</i>	<i>dožiť sa šedin</i>
<i>седая старина</i> dávna minulosť	bez ekvivalentu
<i>Седина в голову, бес в ребро.</i> o kríze stredného veku u muža	1. Starý, ale jarý. 2. Hlava šedivá, srdce pochabé.
<i>врёт, как сивый мерин</i>	<i>klame až sa hory zelenajú</i>
<i>глуп, как сивый мерин</i>	<i>sprostý ako baran</i>
<i>бред сивой кобылы в лунную ночь</i> niečo čudné, nezmyselné, výstredné	bez ekvivalentu
<i>голубчик, голубушка</i>	<i>Holúbok sivý, holubička sivá</i> stály epiteton v ľudovej slovesnosti
<i>серый волк, волчок – серый бочок</i> stály epiteton v ľudových rozprávkach	<i>vĺčik – tlčik</i>
<i>Не за то волка бьют, что сер, а за то, что овцу съел.</i> nie podľa výzoru ale podľa činov súdia ľudia	bez ekvivalentu
<i>Мужик хоть сер/На мужике кафтан хоть сер, да ум у него не черт съел.</i> zovňajšok nie je meradlom schopnosti človeka, výzor často klame	<i>I pod otrhaným klobúkom často múdra hlava býva.</i>

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>Мыло серо, да моет бело.</i> zovňajšok nie je meradlom schopnosti človeka	bez ekvivalentu
<i>Белый лебедь серому гусю не товарищ.</i> kto nie je roveň s iným človekom	bez ekvivalentu
	<i>Čierne oči panské, ale sú cigánske, a moje sú sivé, ale spravodlivé</i>

4.7 Kolorizmus *hnedý*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>бурый уголь</i> uhlie nižšej kvality	<i>hnedé uhlie</i>
<i>бурый медведь</i>	<i>medveď hnedý</i>
<i>бурый железняк</i> najrozšírenejší druh železnej rudy	<i>hnedá železná ruda</i>
<i>Бурая корова (буренок)</i>	Bez ekvivalentu (hneduša, hovor.)
<i>Бурая лисица</i> Líška hrdzavej farby	Bez ekvivalentu (iba líška polárna, strieborná)
<i>Бурые помидоры</i> Nezrelé paradajky	Bez ekvivalentu
<i>коричневые</i>	<i>fašisti</i>
<i>Коричневая чума</i>	<i>Hnedý mor</i>
<i>коричневорубашечники</i> (<i>штурмовые отряды,</i> <i>штурмовики</i>) príslušníci úderných jednotiek SS	<i>hnedé košeľe</i>

4.8 Kolorizmus *žltý*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>жёлтая пресса</i>	<i>bulvárna tlač</i>
<i>жёлтый билет</i>	dokument vydávaný na povolenie prostitúcie

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

<i>жёлтая вода</i>	lek. glaukóm – očná choroba
<i>жёлтый дом</i>	označenie pre psychiatrickú nemocnicu
<i>жёлтая лихорадка</i>	<i>žltá zimnica</i>
<i>жёлтая раса</i>	<i>žltá rasa</i>
<i>жёлтый товар/жёлтая техника</i>	súborné označenie pre stroje ťažkej techniky (buldozéry, rýpadlá, nakladače atď)

4.9 Kolorizmus oranžový

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>оранжевый цвет</i>	<i>oranžová farba</i>
<i>оранжевый мяч</i>	<i>oranžová lopta</i>
<i>джермпер оранжевого цвета</i>	<i>oranžový pulóver</i>
<i>оранжевая бротула</i>	biol. brotula – podlhovastá ryba so zaostreným chvostom
<i>Оранжевая звезда</i>	<i>Oranžová hviezda</i> – názov literárneho konkurzu pre deti a mládež v oblasti poézie, prózy a publicistiky
<i>оранжевая революция</i>	oranžová revolúcia – politické hnutie na Ukrajine na zač. 21. stor.
<i>оранжевый личинкоед</i>	biol. pestrec s'ahovavý – druh ázijského vtáka

4.10 Kolorizmus fialový

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>фиолетовое электричество</i>	dosl. fialová elektrina alebo <i>fialová šou</i>
<i>фиолетовый луч</i>	dosl. fialový lúč alebo <i>laserový lúč</i>
<i>фиолетовая трава</i>	biol. hortenzia
<i>фиолетовая молния</i>	dosl. fialový blesk ako symbol

SLOVNÍK VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ A FRAZEOLGIZMOV
S KOLORIZMAMI

	v mobilnej taxiaplikácii
--	--------------------------

4.11 Kolorizmus *ružový*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>розовые</i>	o opačne orientovaných ženách – bez ekvivalentu
<i>розовые воротнички</i>	dosl. ružové goliere – bez ekvivalentu
<i>Р/розовая дама</i>	<i>R/ružová dáma</i> (miešaný alkoholický nápoj)
<i>розовые ножницы</i>	hovor. med. kly – o očných zuboch – bez ekvivalentu
<i>розовые слоны</i>	halucinačný stav po užití omamnej alebo psychotropnej látky – bez ekvivalentu
<i>смотреть сквозь розовые очки</i>	<i>pozerať sa cez ružové okuliare</i>

ZÁVER

Téma kolorizmov je v slovanskej literatúre, konkrétne v slovensko-ruskom kontexte, populárna hlavne od konca 20. storočia, keď možno hovoriť už o lingvistickom charaktere skúmania problematiky. Ako bolo naznačené v úvode našej monografie, ide predovšetkým o analytické štúdie komparatívneho charakteru. Slovensko-ruský kontext je však ojedinelý a v rámci neho nachádzame len parciálne časti štúdií, ktoré sú venované buď konkrétnemu kolorizmu alebo selektovaným skupinám kolorizmov, napr. biely – čierny, hnedý – červený, oranžový – žltý, ale komplexnejší pohľad v rámci tohto kontextu sa medzi štúdiami, zborníkmi a monografiami doposiaľ nenachádzal. Z pohľadu ruskej jazykovedy je počet štúdií o kolorizmoch oveľa pestrejší a ruština v nich sa dáva do kontextu väčšinou s románskymi alebo germánskymi jazykmi, alebo sa priamo venujú porovnávaniu v rusko-anglickom kontexte. Naša monografia predkladá komplexnejší pohľad práve na kolorizmy v slovensko-ruskom kontexte. Evidovanie nedostatku takto spracovanej problematiky v inventarizovanej a analyzovanej literatúre sa stal hlavným dôvodom a cieľom vytvorenia cieleného opisu, analýzy a porovnania slovenských a ruských ustálených slovných spojení a frazeologizmov, ktoré obsahujú vo svojej štruktúre nominačnú jednotku kolorizmus.

Na základe analyzovanej inventarizovanej databázy ruských a slovenských ustálených slovných spojení a frazeologizmov (pozri kap. 4) sa nám potvrdila platnosť úvah a názorov lingvistov, venujúcich sa problematike kolorizmov, že ak existuje obraz sveta, verbalizovaný v jazyku konkrétneho národa, potom možno hovoriť o farebnom obraze sveta spojenom s vnímaním a symbolikou farby, ktorá je špecifická pre každý národ a odlišuje od seba dokonca aj geneticky veľmi príbuzné národy. Okrem univerzálnych vlastností v systéme označovania farieb má konkrétne etnikum vzhľadom na spoločný pôvod svojich členov a jednotnosť mentálnych procesov špecifický postoj/vzťah k určitej farbe, dôkazom čoho je existencia sekundárnych nominácií – ustálených slovných spojení a frazeologických jednotiek – vďaka schopnosti akumulovať sociálno-historické, intelektuálne a emocionálne informácie národného charakteru. Z toho vyplývali aj naše paralely a asymetrie v pomenovaniach jednotkách oboch jazykov, čo sa prejavilo predovšetkým na rovine ich ekvivalentácie – buď v oboch jazykoch existovali totožné paralely alebo paralely asymetrického charakteru, alebo to boli jednotky bez ekvivalencie v druhom jazyku.

Zvláštnosťou lexém – kolorizmov vo frazeologických jednotkách je symbolický charakter ich sémantiky. Frazeologické jednotky s

ZÁVER

kolorizmom slúžia ako dôležitý prostriedok na vyjadrenie národnej mentality. Konotácie etnických, sociálnych a kultúrnych plánov sa prejavujú vo farebných preferenciách každého etnokultúrneho spoločenstva napriek univerzálnosti farebnej symboliky v rôznych kultúrach. Na pozadí lingvistických univerzálií sa jazyková jedinečnosť stáva očividnejšou a indikatívnejšou. Inventarizované kolorizmy majú predovšetkým adjektívny charakter a v rámci existujúcich ustálených slovných spojení a frazeologizmov zároveň fungujú ako motivátory figuratívnej sémantiky frázy ako celku. Treba však pritom podotknúť, že pôvod mnohých kolorizmov, zväčša sekundárnych (tzv. odtieňových) je motivovaný práve prirodzenými substanciami, ktoré majú takú farbu, akou je pomenovaný daný kolorizmus. Kolorizmus sa v nich stáva hlavným kognitívno-hodnotiacim znakom.

Z frekvenčnej charakteristiky skúmaných kolorizmov (výskyt podľa slovníkov ARANEA na milión lexém) sa potvrdzuje aj poradie výskytu uvádzaných kolorizmov (pozri tabuľky 1 a 2 a grafy 1 a 2), ktoré potvrdzujú svojimi štúdiami aj slovenskí a ruskí lingvisti (napr. v našich štúdiách Uličná, 2020, 2021; Markova, 2016, s. 74; Spišiaková, Mocková a Smoleňová, 2021, s. 28 – 40 a iní). Čím je výskyt lému daného kolorizmu vyšší, tým je aj viac ustálených slovných spojení a frazeologizmov s daným kolorizmom. Frekvenčné ukazovatele v nižšie uvedených tabuľkách potvrdzujú predpoklad, že achromatických priamych a nepriamych nominácií v slovenčine je oveľa viac ako chromatických (pozri tabuľku 1 a graf 1). V rámci chromatických početnosť výskytu takýchto jednotiek klesá v poradí od kolorizmov červený (145,5), zelený (116,4), modrý (79,7), žltý (49,1), ružový (40,10), hnedý (30,8), sivý (18,58)/šedý (16,42), oranžový (15,9), fialový (13,80) a belasý (6,7).

biely	čierny	červený	zelený	modrý
193,3	177,7	145,5	116,4	79,7
žltý	ružový	hnedý	sivý	šedý
49,1	40,1	30,8	18,58	16,42
fialový	oranžový	belasý		
13,8	15,9	6,7		

Tabuľka 1 Kolorizmy vo frekvencii podľa údajov korpusu ARANEA. Frekvencia na milión lému v korpusu Araneum Slovaca V Maximum (Slovak, 20.01)

V ruskom jazyku je, podobne ako v slovenčine, najpočetnejší výskyt achromatických kolorizmov biely a čierny (белый и чёрный) a z chromatických početnosť výskytu klesá v poradí красный (149,87), зелёный (95,1), жёлтый (41,2), серый (41), синий (38,2), голубой (30,5), розовый (27,1), коричневый (17,1), оранжевый (14,7), фиолетовый (9,1) (pozri tabuľku 2 a graf 2).

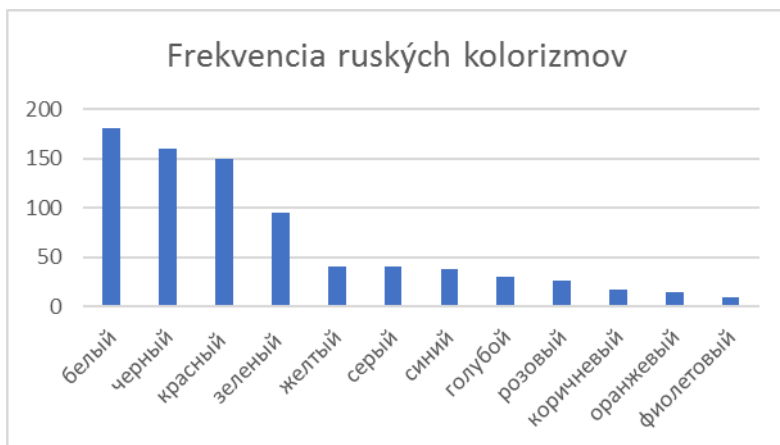
белый	чёрный	красный	зелёный	жёлтый	серый
180,3	160,4	149,87	95,1	41,2	41
синий	голубой	розовый	коричневый	оранжевый	фиолетовый
38,2	30,5	27,1	17,1	14,7	9,1

Tabuľka 2 Kolorizmy vo frekvencii podľa údajov korpusu ARANEA. Frekvencia na milión lém v korpuse Araneum Russicum III Maximum (Russian, 19.03)

Graf 1 Frekvencia slovenských kolorizmov podľa údajov v tabuľke 1

ZÁVER

Graf 2 Frekvencia ruských kolorizmov podľa údajov v tabuľke 2

Rozdielna frekvencia chromatických kolorizmov v ruštine a v slovenčine pravdepodobne súvisí nielen s popularitou danej farby, ale aj vyššie spomínanou konotáciou etnických, sociálnych a kultúrnych plánov. Príbuznosť dvoch jazykov totiž neznamená absolútny predpoklad rovnakého/totožného vnímania objektívnej reality prostredníctvom daných kolorizmov. V oboch jazykoch však dominantné postavenie na prvých štyroch miestach v rovnakom umiestnení preberajú kolorizmy *biely/белый* (193,3:180,3), *čiernu/чёрный* (177,7:160,4), *červený/красный* (145,5:149,87) a kolorizmus *zelený/зелёный* (116,4:95,1). Isté zmeny v umiestnení zaznamenávame na 5. pozícii výskytu *modrý* (79,7) v slovenčine a *жёлтый* (41,2). Napríklad kolorizmy *синий* a *голубой* majú status stabilnej distribúcie, nakoľko kontextovo nejde o totožné jednotky v porovnaní so slovenskými kolorizmami *modrý* a *belasý*, ktorých distribúcia je výrazne asymetrická (79,7:6,7) a i keď sme kolorizmus *belasý* ako odtieň dominantnej modrej frekvenčne vyčlenili samostatne, v podstate nezastáva vzhľadom na svoju frekvenciu status samostatného kolorizmu.

Rešerš dostupných zdrojov jazykového materiálu poukazuje na isté tendencie obrazného použitia kolorizmov v hovorovom a slengovom jazyku. Ide predovšetkým o použitie adj. *biely* a *čierny*, v ruštine *белый* a *чёрный* v prenesených významoch, ktoré bývajú zachytené v slovníkoch ako frazeologické využitie týchto adjektív. Vidíme tiež tendenciu odklonu od zvyčajného stotožňovania adj. *biely/белый* s pozitívnym javom a *čiernu/чёрный* s jeho negatívnym protipólom najmä v expresívnych pomenovaniach v hovorovom jazyku a v slangu. Pre ruský slang je napr.

typická expresivizácia a ironický kontext použitia adj. *белый* (*белый друг* – o záchodovej mise, *белый и пушистый* – iron. neviniatko).

Pri všetkých pomenovaniach farieb tiež vidíme, ako vplýva obrazová neverbálna komunikácia a jej nesporný rozmach v rámci vytvárania internacionálnych piktogramov a obrazových inštrukcií. Farby, ktoré sú v piktogramoch súčasťou komunikácie založenej na poznaní psychologických a psychosomatických procesov získavajú i jazykový ekvivalent a obrazové symboly existujú paralelne s ich jazykovým stvárnením (napr. využitie červenej a zelenej farby v dopravnej symbolike a ich použitie vo význame zakázanej/povolenej činnosti). Takéto paralely samozrejme vznikajú predovšetkým v kultúrnom kontexte a nie sú v jazyku novinkou (napr. červené srdce ako symbol lásky a paralelne *červená mágia* ako druh mágie zameranej na získanie priazne a lásky iného človeka).

V súčasnom svete, v ktorom tendencie globalizácie ovplyvňujú i jazykové stváranie javov a ich vzťahov, má farebnosť a jej verbalizovanie zásadný význam i v onomaziologickom procese. Kultúrne asociácie z jedného jazyka využívané ako prostriedok medzinárodnej komunikácie sa prenášajú do národných jazykov v podobe nových odborných pomenovaní a názvosloví. Ich prijímanie a ustálenie v národnom jazyku však podlieha procesu udomáčňovania spojenom s kultúrnymi a jazykovými asociáciami bežnými v prijímaní jazyka – nový pojem môže zostať okrajovým javom, ktorý nekorešponduje s tradičným významom pomenovacej jednotky, alebo sa môže systematizovať ďalším odvodzovaním alebo frazeologizáciou, ak je pre lexikálny systém prijímajúceho jazyka a jeho slovotvorné postupy priesračný a akceptovateľný. Pri porovnávaní slovenčiny a ruštiny vidíme, že tieto tendencie aj v príbuzných jazykoch môžu byť rozdielne, napr. slov. *biele goliere* a rus. *белые воротнички*, v ruštine aj *беловоротничковая преступность/теневая экономика* a pod.

Práve porovnanie tendencií vo vytváraní a preberaní pojmov v odbornom jazyku a na druhej obrazných expresívnych slovných spojení a viacslovných pomenovaní je v súčasnej dynamickej jazykovej realite prostriedkom na pochopenie mechanizmov zmien na lexikálnej rovine jazyka, ku ktorej môže významne prispieť skúmanie relatívne nevelkej a uzavretej skupiny ako sú kolorizmy.

LITERATÚRA

- ARISTOTELES. 2008. *Metafyzika*. Praha: Rezek.
- BARTKO, O. 1980. *Farba a jej použitie*. Bratislava: SPN.
- BENEDICT, M. 2017. *Einstein a Einstein. Geniální žena skrytá ve stínu Alberta Einsteina*. Praha: Metafora.
- BERLIN, B., KAY, P. 1969. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley, CA: University of California Press.
- BOERNER, P. 1996. *Goethe*. Olomouc: Votobia.
- ČERMÁK, F. 2001. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Kolorinum.
- DAN, J. 1994. Co o nás prozrazují barvy. In: *Psychologie dnes, 4. ročník, 10. číslo, december, s. 16 – 17*.
- DÉMUTH, A. 2005. *Čo je to farba? Alebo historicko-psychologicko-filozofická expozícia problematiky vnímania farieb*. Bratislava: Iris.
- DENISENKO, M. V. 2016. Frazeologizmy s komponentom „grey/seryj“ v anglijskom i ruskom jazykoch. In: *Molodoy učenyy*, 2016, N. 7 (111), s. 1152 – 1154. Dostupné na <https://moluch.ru/archive/111/27286/> [cit. 2021-03-04]
- DOLNÍK, J. 2010. *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava: Veda.
- DOROTIAKOVÁ, V., ĎURČO, P., FILKUSOVÁ, M., PETRUFOVÁ, M., MALÍKOVÁ M. O. 1998. *Rusko-slovenský frazeologický slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- DUDOVÁ, K. 2018. Kultúrne aspekty v slovenských pomenovaniach farieb. In: *Jazyk a kultúra, 2018, 36*.
- DULEBOVÁ, I. 2012. Úvahy o základných hodnotách ruskej kultúry cez prizmu teórie Geerta Hofstede. In: *Jazyk a kultúra č. 12, 2012, s. 1 – 7*.
- DVOŘÁKOVÁ, V. 2019. ČTK. *Do ulic vyšlo přes 80 tisíc lidí. Žluté vesty ve Francii protestují už desátou sobotu v řadě*. In: *Zahraniční. Seznam Zprávy* [online]. Seznam.cz, 19. leden 2019 [cit. 2019-01-24]. Dostupné online
- FORBAKOVÁ, B. 2006. *Dynamika vnímania farebných podnetov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- FURDÍK, J. 2005. *Život so slovtvorbou a lexikológiou*. Košice: Vydavateľstvo LG.

LITERATÚRA

FURDÍK, J. 2008. *Teória motivácie v lexikálnej zásobe*. Eds. M. Ološtiak. Košice: Vydavateľstvo LG.

GAZDA J. 2010. Integrační tendence v oblasti tvoření slov v současných slovanských jazycích (so zvláštním zretelem k situaci v ruštině a češtině). In: KRČMOVÁ, M. a kol. 2010. *Integrace v jazycích – jazyky v integraci*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 83 – 97.

GOETHE, J. W. 2004. *Zmyslovo-morálny účinok farieb*. Praha: Fabula.

KAY, P., BERLIN, B., MAFFI, L., MERRIFIELD, W. 1997. Color naming across languages. In: HARDIN, C. L., MAFFI, L. 1997. *Color Categories in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

KENNER, T. A. 2007. *Symboly a jejich skrytý význam*. Praha: Metafora, spol. s. r. o.

KOŽÁRIKOVÁ, H. 2012. Symbolika a význam farieb vo finančnej terminológii. In: *Jazyk a kultúra, 10, 2012. Dostupné na: www.ff.unipo.sk/jak/10_2012 [cit. 2021-07-15]*

LEŠKO, V., MIHINA, F. et al. 1996. *Dejiny filozofie*. Bratislava: Iris.

LIPSKAJA, V. M. 2012. Simvolika cveta v kultúre i jeho roľ v kostúme. In: *Teorija i praktika servisa*. Sankt Peterburg: SPGEU.

LÜSCHER, M. 1996. *Signale der Persönlichkeit Rollen-Spiele und ihre Motive*. Düsseldorf, Wien, New York: Econ.

MARKOVA, E. M. 2016. Cvetovaja kartina mira: schodstva i različija vosprijatija cveta v raznych etnokul'turach. In: *Studia Russico-Slovaca, 5* Ružomberok: VERBUM, s. 73 – 85.

NIKIFOROVA, A. M. 2018. Političeski okrašennye cveta SŠA. In: *Sankt peterburgskij vestnik*. Sankt Peterburg: SPGU A. S. Puškina.

OLOŠTIK, M. (Eds.) 2015. *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Súborná kolektívna monografia. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove.

OLOŠTIK, M., IVANOVÁ, M. 2013. *Kapitoly z lexikológie (lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove.

PĚKNÝ, T. 2001. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2. vydanie. Praha: Sefer, s. 84 – 86.

POVAŽAJ, M. 2017. Významy a skloňovanie podstatného mena trpaslík. In: *Kultúra slova, roč. 51, 5, s. 303*.

- REBROVÁ, K., TKÁČ, M. 2010. *Vnímanie a pomenovanie farieb a farebných kategórií*. Bratislava: STU.
- RYBAKOVA, M. G. 2015. Simvoly i znaki ka faktor mjadkoj političeskoj sily v processe vozdejstvija na obščestvennoje soznanie. In: *Trudy Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo instituta kul'tury i iskusstv, tom 10*.
- SANKAR, P. 2003. Medline definitions of race and ethnicity and their application to genetic research. In: *Nature Genetics, Vol. 34, Number 2, s. 119*.
- SOLODILOVA, I. A, ŠČERBINA, V. E. 2011. *Lingvokognitivnyje i diskursivnyje aspekty sovremennoj frazeologii*. Orenburg: IPK GOU OGU.
- SPIŠIAKOVÁ, M., MOCKOVÁ, N. 2020. Chromatisms of red colour in academic dictionaries and in the web corpus (Spanish, French). In: *Xlinguae, Vol. 13, Issue 1*. Dostupné na: http://xlinguae.eu/2020_13_01_20.html
- SPIŠIAKOVÁ, M., MOCKOVÁ, N. SMOLEŇOVÁ, E. 2021. *Chromatické pomenovania s bielou a čiernou farbou v španielčine a taliančine na pozadí slovenčiny*. České Budejovice: VŠERS.
- ŠAJACHMETOVA, A. A., TASKULOVA, M. A. 2015. Osobennosti vlijanija cveta na soznanije predstavitelej etnosa. In: *Vestnik severokazachstanskogo universiteta imeni Manaša Kozybajeva*. Petropavlovsk.
- ŠKULTÉTY, J. 1979. *Kapitoly z chromatickej terminológie slovenčiny a románskych jazykov*. Bratislava: UK.
- ŠTEFANČÍK, R., DULEBOVÁ, I. 2017. *Jazyk a politika*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM.
- TRIM, R. 2007. *Metaphor Networks. The Comparative Comparison of Figurative Language*. New York: Palgrave Macmillan.
- ULIČNÁ, M. 2019. Paralely a asymetria výskytu chromatizmu biely v viacslovných pomenovaniach a frazeologizmoch v ruskom a slovenskom jazyku. In: *Lingua et vita, 15, 2019, s. 50 – 66*.
- ULIČNÁ, M. 2019. Paralely a asymetria výskytu chromatizmu biely v viacslovných pomenovaniach a frazeologizmoch v ruskom a slovenskom jazyku II. In: *Lingua et vita, 16, 2019, s. 45 – 57*.
- ULIČNÁ, M. 2020. Viacslovné pomenovania s názvom farby čiernej v ruskom a slovenskom jazyku. In: *Lingua et vita, 18, 2020, s. 38 – 51*.
- ULIČNÁ, M. 2021. Pomenovanie modrej farby v slovanských jazykoch. In: *Lingua et vita, 19, 2021, s. 82 – 92*.

LITERATÚRA

VASILEVIČ, A. P. 1987. *Issledovanije leksiki v psycholingvističeskom eksperimente*. Moskva: Nauka.

VASILEVIČ, A. P. 2007. *Najmenovanija cveta v indojevropejskich jazykach*. Moskva: KomKniga. Dostupné na: <http://www.philology.ru/linguistics1/vasilevich-07.htm> [cit 2021-07-15]

VASILEVIČ, A. P. (Eds.) 2005. *Cvet i najmenovanija cveta v v ruskom jazyke*. Moskva: KomKniga.

VODÁKOVÁ, A. (Eds) 2000. *Sociální a kulturní antropologie. sociologické pojmosloví*. Praha: Finidr, s. 176.

VOJTEK, J. 2006. *Prehľad dejín anglického a amerického novinárstva*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda.

VOROBOV, V. V. 1997. *Lingvokulturologija. Teorija i metody*. Moskva: Izdatel'stvo Rossijskogo universiteta družby narodov.

WITTEGENSTEIN, L. 2002. *Modrá a hnedá kniha*. Bratislava: Kaligram.

ZAVJALOVA, N. A. 2011. *Frazeologičeskije jedinicy s kolorativnym komponentom kak sostavl'ajuščaja diskursa povsednevnosti Japonii, Velikobritanii i Rossiji*. Jekaterinburg: Izdatel'stvo Uraľskogo universiteta.

SLOVNÍKY

ARANEA Web Corpora. Webový portál Corpora & Corpus Linguistics Portal. [elektronický zdroj]: <http://aranea.juls.savba.sk/>

BUZÁSSYOVÁ, K., JAROŠOVÁ, A. 2006. *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

BUZÁSSYOVÁ, K., JAROŠOVÁ, A. 2011. *Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

BYSTROVA, E. A. et al. 2006. *Frazeologičeskij slovar russkogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Astrel'.

JAROŠOVÁ, A. 2015. *Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

KRÁLIK, Ľ. 2015. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda.

KUZNECOV, S. A. 2000 (Eds.) *Bolšoj tolkovyj slovar russkogo jazyka*. Sankt Peterburg: Norunt.

MACHEK, V. 2010. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

MOKIENKO, V. M., NIKITINA, T. G. 2007. *Bolšoj slovar russkich pogovorok*. Moskva: Olma Media Grupp.

Nacional'nyj korpus russkogo jazyka. Dostupné na: <http://www.ruscorpora.ru> [cit 2021-07-15]

NOVIKOV, A. B. 2004. *Slovar perifraz russkogo jazyka*. Moskva: Russkij jazyk.

OSIPOV, B. I. (Eds.) 2003. *Slovar sovremennogo russkogo goroda*. Moskva: Russkie slovari, AST, Astrel', Tranzitkniga.

OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. J. 1992. *Tolkovyj slovar russkogo jazyka*. Moskva: Az Ltd.

PODLESNYCH, A. 2011. *Ruské idiomy. Russkie frazeologizmy*. Brno: Computer Press.

Slovenský národný korpus. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. [elektronický zdroj]: <http://bonito.korpus.sk> [cit 2019-04-15]

Slovníky slovenského jazyka. [elektronický zdroj]: <http://slovník.juls.savba.sk> [cit 2021-07-15]

Slovníky slovenského jazyka [elektronický zdroj]: <http://slovníky.korpus.sk> [cit 2021-07-15]

achromatické kolorizmy, 37
 analytické štúdie, 135
 biela farba, 10
biela káva, 18
biely, 38
 červená farba, 10
červený v slovenskom a ruskom jazyku, 68
červený v slovenskom jazyku, 64
čierny v slovenskom a ruskom jazyku, 55
čierny v slovenskom jazyku, 52
 distribúcia kolorizmov modrý a belasý, 76
 distribúcia kolorizmov modrý, belasý a sinavý, 78
 distribúcia kolorizmov oranžový a fialový, 114
 distribúcia kolorizmov oranžový/pomarančový, 111
 distribúcia kolorizmov sivý, šedý a šedivý, 93
 dynamike vnímania farebných podnetov, 23
 ekvivalent, 21
 exaktné výskumy farby, 12
 farebné stimuly, 32
 frazeologické jednotky, 29
 frazeologické viacslovné pomenovania, 60
 frekvenčná charakteristika, 136
 fundamentálne zmeny, 17
 chromatické kolorizmy, 63
 chromatické pomenovania, 25
 imanentnosť a explicitnosť skúmanej problematiky, 17
 imanentný interný svet, 17
 indoeurópske jazyky, 31
 inventarizovaná databáza, 135
 jazyk a politika, 26
 kapitoly z chromatickej terminológie, 27
 kapitoly z lexikológie, 19
 klasický štrukturalizmus, 17
 kolorizmus biely v prirovnaniach, 42
 kolorizmus *biely*, 37
 kolorizmus *červený*, 63
 kolorizmus *čierny*, 50
 kolorizmus *hnedý*, 97
 kolorizmus *modrý/belasý*, 72
 kolorizmus *oranžový*, 109
 kolorizmus *sivý*, 90

PREDMETOVÝ REGISTER

kolorizmus *zelený*, 85
kolorizmus *žltý*, 104
kolorizmy *fialový* a *ružový*, 112
komponent čas, 21
kultúrne aspekty, 23
kultúrno-historické osobitosti, 59
lingvistický charakter, 135
Mezopotámia, 10
modrá farba, 10
nominačnosť, 18
objektívna realita, 21
paralely a asymetrie, 135
perifráza, 49, 62
primárne kvality, 12
prírodovedecký záujem, 9
prirovnania, 90
psychologický pohľad na kolorizmy, 13
rešerš dostupných zdrojov, 138
rozdielna frekvencia, 138
sekundárne kvality, 12
sémantizácia lexikálnych jednotiek s kolorizmom *biely* v slovenskom jazyku, 38
slang, 60
Staroveké Grécko, 11
Staroveký Egypt, 10
súčasný pohľad na kolorizmy v lingvistickom kontexte, 17
symbolika a význam farieb vo finančnej terminológii, 22
symbolika farby v kultúre, 33
symbolika kolorizmov *fialový* a *ružový*, 112
symbolika kolorizmu *biely*, 37
symbolika kolorizmu *červený*, 63
symbolika kolorizmu *čierny*, 51
symbolika kolorizmu *modrý/belasyý*, 72
symbolika kolorizmu *oranžový*, 109
symbolika kolorizmu *sivý*, 91
symbolika kolorizmu *zelený*, 85
symbolika kolorizmu *žltý*, 104
symboly a znaky, 31
švédska, nemecká a slovenská frazeológia, 24
téma kolorizmov, 135
univerzálnych vlastností, 135

viacslovné pomenovania v slovenčine, 18
vnemová farebná konštanta, 16
vnímanie a pomenovanie farieb a farebných kategórií, 21
vnímanie farieb, 15
všeobecná jazykoveda, 20
využitie kolorizmu, 45
zelená farba, 10
zvláštnosť lexém, 136
život so slovtvorbou a lexikológiou, 21
žltá farba, 10

Název: KOLORIZMY V SLOVENSKO-RUSKOM KONTEXTE

Autoři: PhDr. Roman Kvapil, PhD.
Mgr. Martina Uličná, PhD.

Recenzenti: Prof. PhDr. Eva Kollárová, PhD.
Doc. PhDr. Tatiana Grigorjanová, PhD.
PhDr. Katarína Strelková, PhD.

Rozsah: 165 s.

Náklad: 100 ks

Účel: STUDIA (vědecká monografie)

Rok vydání: 2021

Vydavatel: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.
Žižkova 6, 370 01 České Budějovice, ČR, www.vsers.cz

Tisk: Tribun EU, s. r. o., Brno

ISBN: 978-80-7556-096-4

EAN: 9788075560964